

Веско Лазаров

Люти лакърдии за благи
врачани
(сборник)

Вместо предговор

Най-сладката вода е от извора

Посвещавам тези мои скромни писания на всички врачани, които в продължение на векове, въпреки всички катастрофи и бедствия запазиха своя облик. Независимо в коя географска точка на майката земя се намира, врачанинът си остава врачанин и никога не забравя „Камико“. Врачанинът е като еделвайса. Цъфти усамотен и сега никому ненужен.

Коленопреклонно се моля да ми бъдат простени всички грешки, които съм допуснал при описанието на определени случки, събития и личности. Всичко, което моето перо отразява, е плод на онова чуто, видно и преживяно във Враца през време на скромния ми съзнателен живот. Някои от моите герои са покойници отдавна, други са живи и в момента. Покой на мъртвите и здраве и дълъг живот на живите. Всяко съвпадение на имена и събития са случайни. Ако съм засегнал или пропуснал някого, то е неволно и още веднъж моля за прошка!

Целта на писанията ми е да възкреся бита и традициите на врачанина, които напоследък се позабравиха. Събитията във Враца и онова което вълнува врачанина в повечето случаи са представени изкривено или от архивите. Един от мотивите да се захвана за перото е именно този, да се пие вода от извора. Пред читателя ще възкръснат лица и събития от стара Враца, които до голяма степен са спомогнали за запазване образа на врачанина пред останалия свят.

* * *

Балкан, мъгла, музевири. Това са божиите дарове, с което се отличава нашия град. Балканът и мъглата са естествения декор, в който прекрасно се вписва врачанския гений – музевира. Всеки град си има своите колоритни личности. Единствено във Враца наред с тях вирее музевира.

Музевирлъкът е в кръвта на кореняка врачанин. Той се е вплел така яко в живота му, че без него съществуването му е невъзможно. Когато говоря за музевирлък изключвам клюкарството, интригантството, завистта и доносничеството, свързани винаги със злоба. Те не са присъщи на кореняка. Музевирлъкът е дар божи за всички врачани, независимо от това дали са учени или не. Той си е специфичен за всяко съсловие.

Трябва добре да се запомни, че в основата на музевиърлъка стои майтапа, шегата, истината. Горко томува, който не говори истината!

Който държи за доброто си име повече, отколкото за святата истина.

Враца е един от малкото градове, в които е запазена чистотата на българщината. „Вратца – Ерусалимът на българщината...“ – ще възкликне един врачански герой, спасил знамето на 35-ти пехотен полк от пленяване, поручук Янчев. Във врачанина са запазени борческата натура, националните традиции, предприемчивостта, жаждата за духовна култура. Враца е един обетован райски кът. Врачанинът знае това и с всички сили се е борил през своята многовековна история да го запази чист и неопетнен. За това говори един врачански музевиърлък, запазен още от библейско време, който евреите крият и не споменават в своята история.

Когато Мойсей водел евреите към обетованата земя, Бог първо го насочил към Враца. Когато пристигнал, останал във възторг. Но като всеки евреин решил да изпита аборигените-врачани. Срещнал в Кемер махала (тогава тя била града) едно малко момче, което било голо и ловяло риба в реката. Извикал момчето при себе си, извадил една пара и му я дал с думите:

– Иди и купи с тази пара нещо, с което да нахраня моя народ! Но не се бави много!

Момчето грабнало парата и както било голо се затичало към града. След малко се върнало зачервено и запъхтяно, като държало в ръката си една торба. Подало я на Мойсей с думите:

– Това ще ви нахрани и ще ви хартиса!

Взел торбата Мойсей, развързал я и погледнал в нея: Тя била пълна със сол.

Хитрият евреин не се предал. Извадил друга пара и казал на момчето:

– Ако ми хванеш брадата, без да подскочиш, парата е твоя!

Известно е, че Мойсей бил много висок и главата на момчето не достигала дори до коленете му. Момчето се засмяло, показало кошничката с рибата, която било хванало в реката и казало:

– Ще ти дам всичката риба, ако ти можеш да ме хванеш за патката, без да се наведеш!

Огледал се Мойсей, въздъхнал за обетована земя и казал:

– Тук е много хубаво, но място за нас няма! Да тръгваме! И продължил да търси друга обетована земя, но без врачани. Прякорите, шегите и

мюзевиърльците са дело врачанско, но интригите са предимно на при- шълците. За да не бъде празнословен ще разкажа за прякор, мюзевиърль- ци и интрига, датиращи още от османско време.

През 1873 година за врачански владика бил ръкоположен Аверкий, който сяда на трона на Софроний Врачански. Критерият ѝ изискванията на врачани основателно били високи и Аверкий не ги оправдал. Той бил голям скъперник и много страхлив. Още първото разочарование му до- несло мирянско кръщение и прякор. Дядо Аверкий станал за врачани Джавакалецо. Ръкополагането за владика е пожизнено и само смъртта можела да избави врачани от Джавакалецо. На помощ дошъл врачанс- кия мюзевиърски гений.

Жената на бошнака Ахмед Бег Лазов, виден бей в града, била бъл- гарка от Тронковия род. Първенците българи дали съвет на дядо Авер- кий да анатемоса рода, като забрани на православните християни да влизат във взаимоотношения с Тронковата фамилия, което той немедле- но направил. Това разгневило Ахмед Бег и той накарал тъщата си да се оплаче на русенския Валия, което тя и сторила. Валията телеграфически извикал Аверкий за обяснение. Знаейки какво го очаква, стегнал багажа и вместо за Русе, Аверкий отпрашил за Цариград и не се върнал повече във Враца.

Друг мюзевиърлък, няколко десетки години по-късно, се отнася за Драган Цанков – либерал заточен във Враца. Неговите противници кон- серватори пръснали слух, че Цанков е умопобъркан. Слухът се разпрос- транил светкавично и от името на врачанската общественост било офор- мено заявление – подписка до областния управител. В нея се искало Цанков да бъде въдворен в лудница, за да се предпази населението на Враца от заразяване.

Интригите и по онова време не липсвали на врачани.

Етрополченинът Симеон Подбалкански и тревненеца Иван Славей- ков, (син на Петко Славейков) били учители във Възнесенското учили- ще. Иван Славейков бил млад, хубав и бохем, което не се понравило на Подбалкански. За да се отърве от своя опасен съперник, последният пуска слух, че Славейков прави любов с балдзата на Чорбаджията То- дораки Хаджийски.

Това разгневило Тодораки и той търсел начин да го залови и увол- ни от училище. Подбалкански залагал много капани на младия си коле- га, но Господ го пазел и той не попаднал в нито един.

Един ден Подбалкански вижда отдалече в гръб три моми в двора на училището. Помислил, че едната от тях е балдзата на Хаджийски

отиваща на любовна среща. Веднага извикал Тодораки, за да хванат прелюбодееца на местопрестъплението. < Нахълтвайки като хала в стаята, Тодораки останал като посран, когато видял, че балдъзата му не е между трите моми. Оказало се, че Славейков по това време бил на разходка извън града. Тази интрига струвала на интриганта скъпо, а на Тодораки шегите на врачанските чорбаджии. Подбалкански бил преместен от Възнесенското в Долномахленското училище.

* * *

Перлата в огърлицата на Враца безспорно е Кемеро. Като казвам това ни най-малко искам да омаловажавам останалите махали на този прекрасен град. Нанизът е хубав, когато всичко в него е подредено. Това не значи, че няма да описвам хора и събития от цяла Враца. Ще се помъча да обрисувам образа на изстрадалия врачанин, такъв, какъвто съм го видял и запомнил. Ако успее поне малко да измени лицето му оплювано и маскарено, ще бъде много доволен.

Дар Божи е изкуството на врачанина да дава точни квалификации, наименования и имена. Наименованията „Хармано“, „Дудако“, „Кокошарската капия“, „Игриз махала“, „Усран дол“ показват това. За „Кемеро“ нещата стоят по-другояче. Това е турска дума, която означава кожена кесия за пари.

Махалата прилича на огромен кемер, чието устие започва от ждрелото на Вратцата и веднага след излизане от него има значително уширение. В средата на ждрелото тече бистрата река Лева. Водата скача между заоблени речни камъни, прави бели гребени по своя път и създава със своя ромон една неповторима романтика. Когато реката придойде, тя прилича на разгневена фурия, на която да не си насреща. Със страхотен тътен мътните талози носят всичко попаднало им на пътя. Прескачат големите заоблени камъни, а по-малките влачат със себе си. Стихията яростно се блъска в стените на каменното корито, търсейки простор и свобода. Излизайки от ждрелото, тя се поуспокоява в широко корито, намалява своя рев и ярост, намерила жадувания простор.

Около коритото на реката лъкатуши джадето от Враца за Згориград, Осиково и Дупни връх. Бялата му каменна настилка върви плътно прегърнала сребърната снага на реката. Тази любовно прегръдка завършва при Кемерския мост, където идилията свършва и те се разделят.

В дясно се издигат вертикално огромни скали, в подножието на които се намира Градището. Това са останки от стария град. Непосредствено до ждрелото в местността „Лудото езеро“ се намира резервоара на

стария водопровод. Точно срещу него се намираше стара воденица – караджейката на Мито Вълчинков. Под нея беше ресторант-градина „Чайка“, която заедно с плувния басейн и ресторант „Лидовенечия“ бяха любимо място на врачани за отпих и почивка в празнични дни. Разкошните природни дадености – скали, гора и реката придаваха онова спокойствие, което кара човек да се отдели от ежедневието и да потъне в лоното на майката земя. Допълнителен колорит създаваха файтоните. Медните гласове на звънчетата им се сливаха с тихия ромон на реката и птичия хор, носещ се от гората.

От „Чайка“ надолу около реката няколко воденици караджейки се надпреварваха да вдигат шум със своите кречетала. По-надолу имаше дървен мост, свързващ двата бряга на реката. Там на хълма под „Зимевия“ живописно бяха накацали няколко малки къщички. Непосредствено след моста реката завива на дясно, а джадето прави остър завои на ляво, с което свършва прегръдката им. От тук на север, към полето, започваха къщите, които се намираха от едната страна на реката. Това бе най-старата и живописна част на „Кемеро“. Представете си гордо вдигнатите чела на скалите, в подножието на които лъкатуши бистрата Лева, джадето следвашо неизменно пътя ѝ и от двете му страни живописни възрожденски къщи. Високо в синьото небе гордо се реят орли, а долу наред с тихия ромон на реката се носи непрекъснатата песен на кречеталата, веселата глъчка на мливарите, мученето на добитъка и неразборната реч на порнатия свят.

Къщите, построени на два ката, прегърнати една до друга, образуваха почетен шпалир на джадето чак до Гуцовия хан. Тук то се разделя и единият му ръкав, следвайки високо реката, достига до Табашкия мост. Тази улица кемерчените наричаха „Под бърдото“, а официалното ѝ име е „Подбалканска“. Другият ръкав пресича реката с Кемерския мост и завършва на площада пред старата джамия (Джами Атик).

Долният кат на къщите, като правило покрит с огромни дървени кепенци, служеше за дюкяни, работилници, а задната им част за зимници и складове. Горната част, издадена с еркери напред, беше надвиснала над джадето. Прозорците на стаите, закрити с красиви кенарени и плетени пердета, а грамадните къшкови оградени с прекрасни дървени плетеници. Покривите с големи аспидни плочи и различните по форма комини, белосани като пролетни кокичета, срамежливо подаваха глава над грамадните сиви покриви.

УТРО В КЕМЕРО

Ще се помъча да опиша едно утро в Кемеро. Най-напред небето, обсипано със звезди, светещи като брилянти, започва да избледнява и брилянтите гаснат един по един. Това е знак, че тайнството на нощта свършва и започва магията на утрото.

Утрото е увертюра на деня, в който майката земя и всички божи твари се пробуждат да посрещнат настъпващия ден. След зазоряването утрото в махалата започва с изпълнение на недирижирания мъжки хор на петлите. В ранни зори ще се обади дрезгавия глас на някой стар петел. Чули призива му, започват своите арии и останалите петли, при което цялата махала ехти от нестройния им хор. Веселите звуци на палавите кречетала, за които няма покой, се смесват с този хор, за да изпълнят величествената оратория на утрото. В разгара на ораторията слънцето, този предвестник на настъпващия ден, срамежливо се показваше. Най-напред върховете на гордо изправените скали се обличат в златна премяна, а пухкавото облаче над тях надяваше своята сребристо бяла мантия. Между зъберите на скалите орлите, тези волни птици, гордо се реят в кемерските висини.

Ранобудните стопани се заемат със своето ежедневие – хранене на пернатата стока, издояване на добитъка, бране на зеленчуци и плодове от домашната градина. В 7,00 часа градският часовник бие и веднага след него черковните камбани известяват за утринното богослужение. Щом спрат черковните камбани проехтява парната свирка на фабриката на Савка Пърпова която напомня, че трудовия делник започва. Тогава се дава началото на най-шумната мелодия – хаос от звуци. Тя идва от безбройните меденяци, чанове и хлопатари, привързани от грижовните стопани на своите любимци, които изкарваха на пастир. Събираха се две стада – едното пред Гуцовия хан, а другото пред Джамията. Когато стадата тръгнат за Войводин дол, какафонията от звуци става по-стройна и хармонична, защото стадото върви заедно, при което се получава някакъв такт и ритъм. В този хор от звуци от време на време, като солист проехтява гласът на пастира, който предупреждава някое палаво животно, нарушаващо реда и дисциплината.

По улиците към реката с весели бойни звуци, ужасяващи рибите, се отправят патешките кохорти. Предвождани от тлъст патор, строени в редици по един, с типичното за тях клатушкане, кохортите слизат по

стръмния бряг към реката. Понякога някоя невнимателна патица се подхлъзва и бързо, бързо цялата кохорта стига своята цел.

Утринната глъчка от детски гласове завършва в 8,00 часа, когато училищния слуга звъни със сладкогласния звънец и известява началото на учебния ден. За миг неукрепналите гласчета замират. Започва щурмуването на крепостта наука и махалата като затихнал вулкан потъва в тишина, за да избухне отново през междучасията.

След преминаване на стадата, стопани, занаятчии, бакали и кръчмари вдигат кепенците и премитат отново дюкяните си. Задължително се премита пред къщите и дюкяните. За да не вдигат прах, преди метенето улицата се полива с ибрик. Това е цяло изкуство, защото всеки си има своя шарка, така че джадето заприличва на кенарено платно, покрито с разнообразни дантели от плетеници. Стадата от своя страна също го поливат и оставят след себе си нелицеприятни купища, издаващи специфична миризма.

С отварянето на дюкяните започва ежедневието. Най-напред се чува провлечения глас на бозаджията:

– Айде на бозата, най-убавата боза! Бозата обикновено той даваше на вересия и в края на седмицата, когато я събираше, наред с поканата си говореше:

– Кога бозата, боза. Кога парата – курата!

Бозаджията беше дребен албанец незнайно от къде попаднал у Враца. Злите езици говореха, че като млад му се случила неприятна случка, въпреки че мохамедовата вяра го била подготвила за това предварително. Разнасяйки боза на някакъв кей в Албания, чуждестранни моряци от неговата вяра го поканили на кораба да им продаде боза. Качил се той на кораба, продал бозата и на изпроводяк двама яки моряци го хванали. Превили го така, че дупето му щръкнало като шамандура. Зорът му бил голям и той започнал да вика. За да заглушат виковете му, те пусkali корабната свирка. След тази случка той полежал болен и щом си стъпил на крака – беж да го няма! Избягал в България и дошъл във Враца, защото няма кораби и моряци. Преживяното му се отразило зле. Той намразил Мохамеда, отрекъл се от него, от вярата и табихетите му и станал християнин. За да потвърдят истинността на случката, мюзевирите говореха, че когато чуел свирката на Пърповата фабрика, се спирал, оставял гюмовете на земята, прекръствал се и казал:

– Боже, Боже, чия ли душа сега чернее?

Тази случка авторът не може нито да потвърди, нито да отрече. Бозаджията си знае най-добре. Но крушка без опашка няма.

След него, а понякога и в хор, се чуваше пискливия глас на евреина Мурдо:

– Яйчароо, яйчароо! Купувам пресни яйца! Той беше висок, слаб попрегърбен евреин, който живееше със семейството си у дядо Липчо. Носеше една голяма плетена кошница, в която слагаше яйцата. Проверката извършваше с един хартиен цилиндър, а качеството чрез прекарване на яйцата през метална халка. Тези, които не минават през нея са първо качество, а тези които минават – второ. Докато бозаджията минаваше по всички улички, Мурдо заобикаляше Домус чаршия, където живееше акушер-гинеколога Топалов. Според музевиците причината за това била следната:

В едно ранно утро Мурдо известявал присъствието си по улицата с традиционното провикване:

– Яйчароо, яйчароо!

От прозореца на втория етаж са показала намръщената сънена глава на доктора, който ядосано викнал на Мурдо:

– Какво си се развикал толкова рано, бе? Хората още спят. Тук яйца няма!

– Докторе, с това си изкарвам лебо! Това ми е занаято – отговорил Мурдо.

– И аз си изкарвам хляба. Ама трябва ли да тръгна из града и да викам като тебе: – Путкаро! Путкаро! Путкаро! Да не съм те чул и видял повече на тази улица! Като искаш яйца, иди в 35-ти пехотен полк! Там има над хиляда чифта.

Особено красиво беше есенното утро в петък – пазарния ден на Враца. Кервани от волски коли, натоварени с дърва, картофи и каквото майката земя бе дарила балканджиите, бавно минаваше по джадето. Мучене на добитък, скърцане на коли, ухание на катран се смесваше с веселата глъчка на керванджиите и настойчивите покани на бакалите, занаятчиите и кръчмарите. Немирни палави деца пъргаво се движеха между колите, качваха се по тях да се повозят. Част от колите спираха пред Гуцовия хан, други на площада пред Джамията, а трети поемаха за другите махали и пазарища. Продали стоката си, балканджиите се отправяха за Кокошкарската капия, където купуваха жито, царевица, олио и други стоки. Напазарували и натоварили колите, те отсядаха на конак в дворовете на водениците. Разпрягаха добитъка, слагаха му сено или снопове кукурузляк и докато чакаха реда си, решаваха своите и световните проблеми в кръчмите, бръснарниците и хановете.

Започваше деня с шеги, зевзекльци и музевицърльци. Те ставаха

буквално навсякъде, където се създадеше обстановка за това.

В горния край, под новия резервоар, до джадето, беше кацнала бялата къщичка на Цено Рачев, един родолюбив българин, дал част от себе си в битките на 35-ти пехотен полк. Той беше инвалид от войната. Шрапнел го ранил в десния крак и бил опериран в резултат на което десния крак му беше много по-къс от левия. Поради това носеше ортопедична обувка с исполинска надстройка. Беше винаги добре облечен и избърснат, с грамадни мустаци. Носеше бяла риза, черен костюм, от джобчето на който се подаваше метален калъф за очила, а на главата неизменното черно обло бомбе. Като вървеше по джадето, вдигаше облак прах с исполинската си обувка, а над него като мачта на платноходка при девет бала вълнение, изплуваше и потъваше бомбето му. Цено беше писмен човек, при който ходеха махленците, колибарите и селяните от Згориград, Осиково, Дупни връх за съвети или да им пише прошенията.

Когато слизаше към центъра, той минаваше покрай набора си дядо Никола, чиято къща се намиреше на площадчето срещу Гуцовия хан. Сляп по рождение, едър червендалест здравеняк, с черни очила и каскет на главата, всяка божа утрин дядо Никола, избърснат, със засукани юнашки мустаци, облякъл бяла кенарена риза, сядаше на пейката пред двора си. Така той посрещаше и изпращаше до обяд селяните балканджии. Всички го познаваха и любезно го поздравяваха, а някои присядаха при него на сладка раздумка.

Въпреки своите физически недостатъци, двамата добри приятели бяха духовно силни. Често се присмиваха над себе си, но не прощаваха на другите, най-вече техни жертви ставаха, както съмахленците, така и минаващите селяни. Шегите и мюзевирлъците им бяха безкрайни.

В едно ясно лятно утро дядо Никола си сърбал кафето на пейката. Някакъв селянин го поздравил, спрял магарето и го попитал:

– Абе, дядо Никола, да си виждал Цено Рачев?

– Мина преди половин час надолу.

– Дека отиде?

– Отби се при Цено Сълкин и му взема бегачо. Каза, че ще отиде на корлодрума при Двете могили.

– К'во щъ праи там?

– Какво се прави на колодрум? Ще се надбегва с Боселията, Вачо Данчов, Ферферико, Киро Бегачо и други дек, ги не познавам.

– Дека са Двете могили?

– На вършешкото шосе, срещу втори артилерийски полк. Там ще го намериш.

– Я шъ го намера, ама трябва да продам дървата, па неznam на кого.

– У маалата си имаме дърва и трудно ще ги продадеш, ама като те гледам, ти си добър човек и си на зор.

– Верно е! Зорлия съм!

– Ще ти направя едно добро! Иди при фурнаджията Свети Георги и му кажи, че аз те пращам! Нека ти даде 200 лева и му стовари дървата! За по-малко от 200 лева няма да ги даваш!

Отигъл балканджията, спазарил дървата за 200 лева, стоварил ги и доволен от сделката повел магарето за Двете могили.

Около обяд фурнаджията и дядо Никола си пият в прохладния хан винцето, доволни от направения альш-вериш, защото магаре дърва струваше не по-малко от 500 лева. В този момент влиза селянина, разгърден и запотен. Седнал на масата и оклюмал глава.

– Какво стана? Намери ли двете могили? – пита го Дядо Никола.

– Намерих ги! Намерих и колодрума, ама Цено го нямаше там. Никой нямаше. Един овчар пасеше овцете си и ми каза, че няма никакво надбягване – отговорил той, извадил една мръсна кърпа от пояда си и ядосано си изтрил лицето.

– Христо, я донеси едно шише вино за този добър човек! Нека пие за мое здраве! – поръчал Дядо Никола.

Кръчмарят донесъл шишето с вино. Чукнали се тримата за здраве и се замислили. Всеки за своите дертове. Изведнаж Дядо икола се плеснал по челото и попитал:

– Кой ден сме днес?

– Петък, пазарен ден, – отговорил балканджията.

– Мале Господ да ме убие! Аз мислех, че сме четвъртък. Надбягването беше у четвъртък. Допивай си виното и бегай у Ценови, докато не е седнал да яде! Разкажи му гайлето си и му кажи, че аз съм те изпратил. На мене той не може да откаже. Заедно сме воювали и аз съм му бил командир.

Човечецът глътнал набързо винцето, изтрил си лицето с кърпата и повел бързо магарето към Ценови.

След няколко дена Цено Рачев среща Коло с прекор Петел ли пее или кокошка, който продаваше вестници на ръка и му заръчал:

– Коле, иди и занеси едно „Утро“ на Никола! Той те чака на пейката. Носи му много здраве и му кажи, че аз съм те изпратил! Да ти даде бакшиш! Без бакшиш да не си тръгваш! Тази седмица всяка сутрин ще му носиш по едно „Утро“! Той чете само „Утро“, защото на другите не вярва.

ФУСЬО

Фусьо беше джелепин от Згориград. Често се отбиваше при Цено Рачев за съвет, за писане напросба или пък на сладка размумка. Тази сутрин се бе отбил за писане на някакво прошение. Завързал магарока за стобора и влязъл при Цено. Пили кафе, после написали прошеието и си тръгнал. Когато излязъл на улицата, видял че магарока го няма, а летвата на която го вързал счупена. Огледал се насам, натам и погледнал изпращащия го Цено.

– Сигурно е минала някоя магарица и той е тръгнал по нея, – казал Цено.

– Ама на дека? Къде село или къде градо?

– По това време всичко върви към града. Слезни по-надолу! Там ще видиш моя приятел Никола.

– Кой? Къоравио ли? – прекъснал го Фусьо.

– Той ще ти каже, защото всички минават покрай него. Не може да не е видял магароко ти! – отговорил Цено.

Дядо Никола си допивал кафето, когато Фусьо запъхтян и изпотен, го поздравил и попитал:

– Бай Никола, от кога седиш на пейката?

– От сабаалем. Оти?

– Оти ми нема магарето. Я бех го вързал на Цено за стоборо, ама оно е откинало и фанало на някъде. Да си го видел?

– Магарета минават много. Ама не знам кое е твоето. Мъжко или женско, сиво или черно, със самар или на голо?

– Сиво, мъжко със самар и дисаги.

– Такива минаа две. Едното фана под бърдото за Табашкия мост, а другото през моето за Джамията. С какви дисаги беше?

– С козиняви. Сиви на цвет. Праи ми ги бай Кръсько Мутафчията.

– Сивио магарок със сивите дисаги фана под бърдото. Тичай, дано е спрел да пасе в Пинташката бахча! Там има много магарета.

Фусьо благодарил на дядо Никола и заситнил бързо бързо за Пинташката бахча.

Когато привечер се прибрал в село, видял магарока разседлан, кротко да пасе край дома му.

Бягството на магарока беше предизвикано от момчурляците в махалата. Всички носеха в кибритени кутийки конски мухи. Те бяха пуснали

няколко на Фусьовия магарок, който за да се отърве от тях бе взел на галоп пътя за Згориград.

ДАНИ ДУНИ

Коло Дани Дуни живееше в къщичката си под пишурата до Рачовата воденица. Нека да поясня какво представляваше пишурата. Това беше едно дървено корито, минаващо от единия до другия бряг на реката. Служеше да пренася водата на воденичната вада, за да я ползват като двигателна сила Поповата, Берчовата, Пърповата и Марковата воденици.

Вдовец, живеещ самотно, той печеше тиквени семки и ги продаваше на децата. Изпечените семки носеше в плетен кошник с капаци. За мерка му служеше шепата – една шепа струваше 10 лева. Такива семкари имаше много в града – Дрискалецо, Бечката, Нисим и други.

Викахме му Дани Дуни, защото все си пееше:

Дани дуни, Дани дуни
патката му от катуни...

Не зная чия патка е била от катуни, ама съм сигурен, че неговата не беше, а по-скоро приличаше на дръжка от катуна. Това го разбра цялата махала. Причината беше следната комична случка.

Покрай къщата му минаваха много жени, които беряха сухи дърва в „Зимевица“ и завързани на снопове (влаки) ги влачеха по джадето до домовете си. Една от спирките им за почивка беше чешмата пред Коловата порта. Наред с другите жени всеки ден минавала и почивала една засукана циганка жена на Мочо.

Харесал я Дани Дуни, започнал да я ухажва и накрая тя се предала пред настойчивите домогвания на кемерския Дон Жуан. Срещу една сребърна столовка тя обещала да бъде негова. През време на една почивка тя оставила влаката и влязла у дома му, както била уговорката. Дани дуни платил предварително столовката и си събул панталоните. Хитрата циганка ги грабнала и с тях като кошута изприпкала на пътя и се развикала. Подир нея като патрав мечок се заклатил Дани цуни, за да спаси единствените си панталони. Столевката я прежалил, ама без панталони за къде? По това време жените от махалата си наливаха прясна вода. Като видели Дани дуни избухнали в смях. Засрамен, той се хванал отпред и бързо, бързо занесъл косматото си дупе в къщата. Циганката хвърлила панталоните му в двора, хванала влаката и я повлякла под

звънкия смях на жените при чешмата. Така безславно завършиха похожденията на кемерския Дон Жуан.

Някой от конкуренцията на Дани дуни го наклепал, че не спазва никакви санитарни изисквания при производството на печените семки. Миел семките в реката, а ги солел като пикаел върху тях. Една божа сутрин у Дани дуни, който миел семето в реката дошла комисия, за да се увери в истинността на изнесеното. Заловен на място, той не можел да кръшка, пък и беше човек, който не лъжеше.

„Водата от барата е по-чиста от чешмената, а семките солени с пикня са по-безсолни и лековити. Пикнята е голям лек, особено за гърлото“ – били аргументите му.

– Как ще е по-чиста, като всички нужници в махалата ви се вливат в реката! Ето и твоя се влива в реката – рекъл един от комисията.

– Т'ва е верно, ама вие сте по-учени от мене и знаете, че водата ми не ли през 100 камичета съ пречиства. А за нужниците у барата моа да ви кажа, че они са божи дар за рибата, кемерската риба гя раним ние. Ако не са наште нужници рибата у барата щъ умре от глад.

Комисията констатирала нередностите и му дала препоръки – да мие семките с чешмяна вода; да ги соли с мляна сол; да си премести нужника по-нагоре, за да не се влива в реката. Иначе ще му затворят фабриката. На тръгване един от комисията се обърнал към Дани дуни, който стоял като посрано дете и му казал:

– Задължително да си направиш врата на нужника! Така не може!

– Господине, я живея 70 години у таа маала. Сички нужници са без врата. До сега пакос не ни е правена. Нищо не е ни откраднато!

РИСТО ФЪРЧАЦИО

Нисък пъргав и духовит, Ристо стрижеше и бръснеше в махалата. Имаше работа, защото всички деца и ученици задължително се стрижехме един път месечно. Причината бе да поддържахме необходимата хигиена и училищен ред. Основното, обаче си оставаше въшлясването, за което никой не даваше гласност. Въшката тогава беше бич за възрастни и деца. Ристо ни стрижеше с машинка четири нули. След стригането главите ни лъснаха като презрели гарди. Липсата на растителност не позволяваше на въшките да се крият и безмилостно се унищожаваша. Стригането беше истинско мъчение, защото машинката не беше точена от закупуването ѝ.

Сядайки на бръснарския стол, ние изпитвахме ужас. Ристо ни успокояваше, като казваше: „Трай баьо за убос!“ – и започваше инквизицията, срещу която получаваше 20 лева тогавашни пари. Когато скубането ставаше нетърпимо, ние започвахме да се повдигаме от зор на стола, той се засмиваше и казваше:

– Скубе ли? Шъ скубе, оти она пробира и скубе белите влакна! На стари години нема да побелееш, а и нема да оплешивееш, оти на секо изскубано влакно шъ покарат нови десет.

– През лятната ваканция си отдъхвахме, защото никой от нас не се стрижеше и главите ни обрастваха с гъста буйна растителност. За дяволъка си заплапахме, защото машинката скубеше дългата коса двойно по-яростно.

Въпреки всичко обичахме да се въртим около бръснарницата, защото миришеше на одеколон, а и много зевзекльци, шег и мюзевирльци ставаха там. Особено в петъчен ден, когато балканджиите слизаха на пазар. Първата им работа беше да се отбият в бръснарницата и да свалят руното от лицето и главите си.

Това беше мъчение за Фърчацио с тези изхабени бръсначи, но не беше по-леко и на небръснатите с месеци балканджии. Те ставаха лесна плячка и на зевзеците кемерчени. Особено страдаха тези, които идваха за първи път. Обикновено сценарият се повтаряше.

На столовете в бръснарницата седят двама, трима кемерчени, пушат и си приказват. Влиза балканджията, обрасъл като осиковски синур, сваля калпака си и срамежливо поздравява. Поздравяват го всички и го канят да седне, докато Фърчацио си приготви водата, легена, кърпата и

бръсначите.

– Седни, седни момче! Ристо сега ще те подстриже и обръсне. Голям майстор е! Като те обръсне и подстриже няма да можеш да се познаеш в огледалото, – казва един.

– Ти, момче, от кое село си? – ще попита друг, въпреки че знаеше отговора.

– От Осиково съм, бабо, балканджия!

– Знаем ви я! Вие сте юначни ора! През войната съм служил с васенци. Они съ бръснеа без сапун. Виж тие от Дупни връх са калпави. Уж комшии с осиковчене, ама без сапун не може да съ обръснат. Ристо, обръсни го без сапун, ама с широко бръснач, та да видиш какви юнаци са осиковчене!

Фърчацио го остриже най-напред с машинката, намокри брадата му с топла вода и почне да го бръсне.

Чегинестата брада, липсата на сапун и изхабения бръснач прави бръсненето средновековна инквизиция. Ристо дере, оня се повдига и в един момент извиква:

– Запри! Излъгах ви! Я съм от Дупни връх, ама живеа у Осиково.

– Я го видох, Ристо, че това не е от Осиково! Айде сапунисвай го и го обръсни като дупнивръшки говняр! – ще каже трети.

Тази история се е разчула между балканджиите и когато седнеха на бръснарския стол предварително предупреждаваха, че са от Дупни връх. Но хитрите кемерчени веднага сменяха тактиката. Вместо осиковчани, дупнивръхците ставаха юнаци.

На края на бръсненето Фърчацио ги намазваше обилно с одеколон, духаше с кърпа към пламналото лице и казваше „Хаирлия да е! Да засвири музиката!“

Вместо музика започваха да свирят магаретата им. Излизайки от бръснарницата, стопаните им за тях бяха неузнаваеми – друго лице, друга миризма. Единствено гласовете и псувните им бяха познати. След известно магарешко инатене те позволяваха на стопаните си да ги възседнат, веднага след което поемаха с магарешки тръс по джадето за село.

ШИВАЧИТЕ

Колоритни личности бяха двамата шивачи Ангел и Кото. Дюкянът им се намираше до фурната. Двамата бяха направили акционерно дружество, като капиталът на единия беше тежката ютия, а на другия възглавницата за гладене. Шевната машина беше обща. Поне два пъти седмично разваляха акционерното дружество, като единият си вземаше ютията, а другия възглавницата. На другия ден възстановяваха дружеството, като всеки си носеше деловия капитал. Двамата ортаци взаимно си правеха реклама. Кото казваше:

„Голем майстор! От него съм научил много неща. Ангел му е името, ама Ангел е и у занаято.“

Ангел не оставаше по-назад.

„Златни ръце има, какво пипне по калъп става. Се едно е изято!“

Като всички добри майстори и те не бяха чужди на ракията и запоите. Работата им не беше много, защото по онова време рядко се шиеха нови дрехи. Предимно поправяха скъсаните дрешки, а понякога, ако дрешката позволяваше, я обръщаха и тя ставаше като нова. Денят им минаваше в шивачницата и кръчмата, където решаваха махленските и световни проблеми. Знайнo е, че добрите майстори са и добри пиячи. Нашите акционери не правеха изключение и нерядко се стигаше до комични ситуации.

Една госпожа от махалата занесла плат, за да и ушийт джемпър. Била запазена за годините си и надарена с едър бюст. Идвала многократно на проба, била много капризна и все нещо не й харесвало. На майсторите им омръзнало, а и нямали пари. Ангел, който правел пробата решил да ѝ натрие носа и се отърве от нея. Уговорил с фурнаджията, бакалина и Фърчацио като я видят, че влезе в дюкяна да дойдат всички като носят по нещо за ремонт. Така и станало. Влязла госпожата и майсторите я посрещнали любезно. Тъкмо почнала пробата и заговорниците започнали да пристигат. Ангел правел пробата, Кото му асистирал и клиентите трябвало да почакаат. Госпожата се върти пред огледалото, Ангел около нея, а Кото му подавал игла с конец и карфици. Ангел тропосвал с иглата и конеча, поставял карфици и непрекъснато хвалел фигурата на госпожата и „излетия“ по нея джемпър. Когато свършил, я помолил да го съблече. Дръпнала го тя нагоре, но заедно с него отишли роклята и комбинезона. Докато се усети интимните ѝ части блеснали пред

ококорените очи на другите клиенти. Ангел набързо скъсал конците с които „по невнимание“ бил зашил роклята и комбинезона. Извинил се, а тя сконфузено си излязла. На другия ден дошла да си вземе джемпера. Облякла го, платила на Ангел, който на тръгване ѝ казал:

– Слушай, госпожо! От тука до паметнико шъ те срещнат десет души, сто кусори шъ ти вържат, ама я кък съм го ушил никой не може.

И до сега не мога да резбера истинската причина, поради която на почти всички ушити от тях панталони крачолите се оказваха с различна, макар и минимална, дължина. При рекламацията отговорите на Ангел бяха различни в зависимост от възрастта на клиента. За възрастните причината се оказваше факта, че клиента не е уведомил майстора в кой крачол си държи тестисите. Последните, в зависимост от размера си скъсявали с 1 до 3 сантиметра крачола в който се намират. Ако се окажеше, че клиента ги държи в другия крачол, майсторът го изкарваше че е текташкалия (с един тестис).

Когато клиента беше юноша, майстора го питаше не играе ли футбол. А кое момче на тая възраст не е футболист. В такива случаи се оказваше, че не е казал с кой крак рита топката. Майсторите приемаха с охота рекламацията, защото клиентите винаги бързаха, а бързите поръчки костваха две юзчета ракия, а понякога и повече.

Може би бързите поръчки бяха истинската причина? Кой знае?

Неусетно, заети със строежа на социализма, годините изминаха и биологията си каза своето. Почина Кото и Ангел бе съкрушен.

Като комунист Кото беше изложен на поклонение в джамията, която бяхме направили с квартални средства и труд в партиен клуб. На гроба му Ангел дръпна една траурна реч:

– Другари, много жертви сме давали, даваме и още ще дадем, но я ви обещавам, че с алкохолото ще се справим! Коте, твою завет е закон за мен! Заклевам се да не пия без дебело мезе!

Той беше прав. В редовете на неравната битка намери смъртта си, въпреки че спазваше стриктно завета на Кото.

ДЯДО ЦОЦО

В нашата махала живееше дядо Цоцо със семейството си. Къщичката му се намиреше малко извън чертите на махалата и града. Старите хора говореха, че на времето е служела за Баждарница (сграда, в която са се помещавали бирници, събиращи данък „баждарлък“ от всеки влизащ в града търговец – другоселец) на турците. Шосето се виеше покрай коритото на бистрата балканска рекичка, която тихо ромолеше по своя път. Около нея бяха накацали множество малки воденички – караджейки, от които денонощно се носеше гласа на кречеталата и веселата глъчка на мливарите.

Той беше дребен на ръст, черен, спечен и с мустачки „а ла Хитлер“. На главата си носеше огромен каскет с клепнала козирка, която се крепеше единствено на ушите му и закриваше плешивината на сплесканата му глава. С каскета не се разделяше ни в студ, ни в пек и зной. Панталоните му бяха „Чарлстон“, но с дължина 3/4. Това се дължеше на факта, че когато ги къrpеше режеше от крачолите. Ризата му беше без яка, само със столче, а цвета ѝ не се познаваше. Сигурно някога е била бяла. На гърба си носеше едно опърпано кожухче без ръкави. Панталоните затягаше с пояс, в който държеше пунгията с тютюна (ако имаше), огнилото и калената си луличка. Краката му бяха обути в разцепени пресовани цървули (от местната фабрика „Глиган“) на босо. Единственият му имот беше баждарницата, за която с гордост разказваше, че е подарена на дядо му от турския Субаша, в знак на висока почит и заслуги.

Дали от гордост или от класически мързел (вероятно наследен с баждарницата от турците), той беше скаран жестоко с работата.

Като помощна сграда в стопанството му служеше бившата кучкарница на баждарницата. Самата баждарница беше една малка постройка, състояща се от едно предверие и стаичка с огнище. В нея, освен огнището, имаше една дървена леса, застлана с черга и служеше за спалня на цялото семейство, както и една грубо скована маса, на която баждарите слагали печати на тескеретата. На стената висеше голям бакърен тиган. В огнището стоеше разкривен трикрак саджак, а над него, закачен на кована желязна верига висеше бакърен котел. Тази покъщнина беше оставена в наследство от турците – баждари. Сградата и кучкарницата не бяха виждали почистване и варосване още от настаняването в нея на дядо Цоцовия дядо. В предверието стоеше една брадва и един

колесар с дървена ос и две колела. Зли езици говореха, че този колесар са го изоставили турците заедно с покъщнината при бягството им от града. Кучкарницата служеше като хотел на дръгливото прасевце, което по цял ден ровеше около къщата. Прехранваше се само, като пасеше наоколо или издебваше задрямалите мливари, разкъсваше някой чувал с мливо и ядеше до насита. Често пъти се чуваше жално квичене, резултат на това, че злосторника биваше наказан от мливарите или кучетата им.

Поминъкът на дядо Цоцо беше разнопосочен. Най-често беше гост на мливарите. Сладкодумен и хитър, той им разказваше разни небивали истории, а ако станеше въпрос за нещо винаги беше насреща. Според него всички големци и чорбаджии били негови хора, даже много често си пиели кафето и му искали акъл за това или онова. Знайно е, че мливарите винаги си носят ядене и пиене. Развържат торбите! и като добри християни поканят и „божият човек“ дядо Цоцо. Отначало той се дърпа под предлог, че бабата и децата го чакат, но нали е блага душа не им отказва, за да не ги обиди. „Никой не е по-голям от хляба“ – казваше той. Хапне, пийне, напълни; си луличката, благодари им и си тръгне като не забравя да ги покани да му гостуват. Те пък от своя страна го поканят да им гостува на събора. Прибере се дядо Цоцо хапнал и пийнал, легне на лесата и заспи здрав ориенталски сън с прекрасни видения. Като стана дума за селските събори, трябва да отбележа, че те бяха стихията му. Обичаше да казва „Няма нищо по-хубаво от събора. Отиваш, честитиш и сядаш на софрата. Няма никъв масраф.“

За съборите си имаше специален каяфет. На главата си слагаше фуражка с широка червена околужка и герб на нея. Обличаше бяла аладжена риза, отгоре куртка, а през рамото преметваше чифт кожени ботуши. Фуражката, куртката, ботушите и други атрибути са му останали по наследство. Според него, руски генерал Кото (сигурно има впредвид генерал Клите), който освободил Враца, лично подарил униформата и медала на дядо му. С течение на годините от нея бяха останали само медала, фуражката, куртката и ботушите. От елека на куртката към лявото джобче се провличаше лъскаво синджирче за часовник (това синджирче той го беше намерил на Берчовата воденица), а на самото джобче беше закачил някакво подобие на медал. Като тръгне за събора, до края на селото ходи бос. Там спира, навие си партенки, обуе ботушите и набута крачолите на панталоните в тях. Понеже ботушите му бяха големи, то конحوвете и крачолите се набираха като кървавица. Когато вървеше из прашните селски улици, след него се вдигаше облак прах поради това, че конحوвете на ботушите и крачолите ставаха на цигански мех.

Обикновено пристигаше, когато гостите вече са дошли. Домакините веднага му намираха представително място, а той честитеше събора на всички и се извиняваше за закъснението. Най-често причината за това беше повреда или закъснение на превозното средство, с което е дошъл (кабриолет, файтон или рейс). Вдигне наздравица, пийне от ракията, замези и похвали домакините за хубавата ракия и вкусното мезе. Когато започнат да слагат печеното агне, той скромно иска да му сложат съвсем мъничко от вратняка, защото много обичал да гризе кокалчета. Ядат, пият сборяните и току виж се мръкнало. Дядо Цоцо е изпуснал превозното си средство.

Ядосва се защо не е взел яздитния си кон, но понеже не е искал да варва любезните домакини в излишен масраф се е отказал. Пренощува дядо Цоцо, а на другия ден на „патерицата“ хапне, пийне и се кани да си тръгне, защото невестата и децата ще се тревожат много за него. Домакините му напълнят една торба „за из път“, той упорито отказва, но в края на краищата я взема ей така „да не им чупи хатъра“. Тръгва си като най-учтиво се сбогува с тях и ги кани да му гостуват на събора, който ставаше на Симеон Стълпник. Когато излезе от селото, си събуе ботушите, преметне ги през рамо и леви, леви, та в баждарницата. Там с нетърпение го очаква изгладнялото семейство. Сядат, хапват, пийват и се отдават в обятията на дървената леса, с пожелание съборите да са всеки ден.

За петък, когато е пазарен ден, дядо Цоцо предварително се обръсваше с един бръснач, който бе останал спомен от войниклъка и войната и от тогава не бе точен. Ангел Берчов, който беше воденичар и истински мюзевир, разказваше, че един ден нямал мливари и отишъл у дядо Цоцо да се почерпят и поговорят. Извадил Ангел плъската с ракия, сложил на масата малко сиренце и поканил дядо Цоцо.

– Почейкай, Ангеле, да съ обръсна, оти заран е петък и шь ода на пазар!

Подръпнал веднъж, подръпнал дважд Ангел от плъската, а дядо Цоцо се бръсне и пъшка.

– Ангеле, дай ми каишо си да го заглада таа пущина, че неще да откине!

Ангел свалил колана си и му го подал. Цоцо загладил бръснача, върнал колана на Ангел и продължил бръсненето. Ангел не спирал, продължавал да си замезва и попийва от плъската. По едно време пъшканията се превърнали в охкания. Погледнал го Ангел и видял Цоцо изправен пред парчето огледало от газената лампа с изподрано и

окървавено лице.

– Какво бе Цоцо, какво направи? Боли ли те? – попитал Ангел.

– А на тебе смърди ли ти? – отговорил Цоцо и бръснат, недобръснат затичал към реката, свалил панталоните си, подмил се и започнал да ги пере.

Върнал се от реката мокър, седнал при Ангел, и от приказка на приказка стигнали до любимата тема на дядо Цоцо – войниклъка и пленничеството му в Русия. Тази история Ангел беше слушал хиляди пъти в различни варианти. Независимо от варианта дядо Цоцо винаги се изкарваше голям герой. Ще разкажа накратко варианта, който дядо Цоцо с голям патос и въодушевление разказваше.

– Ти, Ангеле, – започна той – тоа бръснач ми е скъп спомен и за нищо на свето не бих съ разделил с него. Ти знааш, че служех у кавалерията. Бех ескадронен командир (в някои варианти адютант на полковия командир, или на самия генерал. Истината е, че е бил гробар, но нейсе!) Имах си ординарец, който ми беше десната ръка, ама го раниха тежко и останах без него. А ти знааш к'во е войска и дисциплина. Требва секи момент да си бръснат, оти не знааш кога шъ доде онаа с косата. Не можеш да съ явиш небръснат пред Свети Петър. Като раниа ординарецо ми я останах без бръснар. Мислих, мислих и накраю измислих – шъ са бръсна със сабята си. Сабята ми беше френгия. У кавалерията казват „Раванлия кон, остра сабя и босчата жена!“ Т'ва му требва на кавалеристото. И така, додека се върна ординарецо ми, съ бръснах със сабята, ем побаво, ем винаги сабята е с мен. При една юта битка дружиннио командир, който се биеше заедно с мен, бе улучен от шрапнел и падна от коньо. Я рипнах от моьо и му се притекох на помощ, ама въпреки всички мои усилия умре в ръцете ми. Успе само да ми рече „Земи моята кутия за спомен и награда. Ти га заслужи!“ Качих го на моьо кон и го откарах У лазарето, след което го погребяхме с военни почести. От тогава ми е тоа бръснач и никога не съм се делил с него.

– Цоцо, Бабачията ми е разказвал, че тоя бръснач си го взел от един убит войник, когато си прибирал умрелите от бойното поле – рече Ангел.

– Ти го не слушай него! Он приказва врели, некипели. Верно е само т'ва, че он беше по гробарската част, а не я! – рече ядосано Цоцо.

Спря за момент, дълбоко въздъхна и посегна към плоската. Отпи една глътка и продължи:

– С тоа Бабачи съм брал големи ядове. При една юта и неравностойна битка, коньо ми беше убит под мен, а я ранен на много места. От

раните и изтеклата кръв съм паднал у несвес. Кога се свестих, чух около мене чужди приказки. Отворих очи и видох, че съм намирам у руски лаза-рет и тогава разбрах, че съм пленен. Раните ми бързо заздравявай, оти тогава ти знаш, че я бех богатир. Непрекъснато мислех и кроях планове как да избегам. У мен беше влюбена една самарянка. Она ми помагаше да избегам. Т'ва не стана оти мъ преместиа у един лагер за пленници. Там беше пленен и Бабачията. Русняците мъ уважаваа много оти знаеа, че съм голем командир и храбрец. В знак на почит и уважение ми дадоа Бабачията за ординарец. От тука почна теглото ми с него. Понеже я бързо научих езико, наместо он да ми е ординарец, я станах на него. Он не знаеше бъкел руски. За сичко трябваше да съ разправам язе. Ако не бях яз, там да съ му останали кокалите. Ама он стана „Рани куче да та лае“. Дядо Цоцо въздъхна, изтри устата си с ръка и посегна към плъската. Взе я, облиза се и отпи една голяма глътка, след което си отчупи парче сирене и замълча. Ангел също помълча, па рече:

– Добре де, Цоцо! Вярно ли е онова, дето Бабачията го разправя за бълхите?

– Те, само тука не лъже! Дако си приписва некои работи...

– Добре! Ама я ми разкажи тази история! Каква е истината?

– Шь ти разкажа самата истина! Ниа седееме дълго време у лагеро.

Понеже руснаците немаа пари да ни ранат и охраняват, не полагаа никакви грижи за назе. Затова ние с Бабачията решииме да бегаме и съ върнем у България. Избегаме през пролетта. Тръгнааме из широката руска пустош. У таз деревня, така викат руснаците на селата, ни дадат лебец, у друга преспим и така лека, полека съ придвижвааме към България. У една деревня фанаа Бабачи у чужда градина и ни заведоа при Голова (така викат на кмето). Он ни огледа, разпита и като разбра, че сме добри ора, ни предложи една запустела хата, къща де, и земята около нея. Требва да кажа, че жените тогава беа много, оти мъжете им беа или войници или убити на фронто. Мъже немаше и земята м'ги пустееше. Настанииме съ ние с Бабачия, и почна убав живот. Жени колко сакаш. Носеа ни яденье, облекоа ни с най-новите дреи на мъжете си, абе райски живот. От нас очакваа да м'ги помагаме у кърската работа. Я от конье разбирам, ама Бабачия – не. Требваше сичко да върша я, докато Бабачията лежеше по цел ден на печката. Нийните печки са зидани, отдоле горин огин, а отгоре съ спи. Я не можех да върша работата на целата деревня, нашта земя въобще гя не работееме и Голова почна да ни гледа на криво. Решихме да бегаме. У една ясна ноц метнааме торбите на рамо и дим да ни нема! Там нема пътища. От деревня до деревня, от уезд до

уезд ние одееме пеша. Тук там съ отбиваае у некоа деревня, откраднем по некоа кокошка, или там к'во Бог дал и „С нам и Бог“. От Дългото митарство разбраае, че руснаците много обичат ярмарките, така м'ги викат на сборовете и панаирите. На тия ярмарки съ продаваше сичко, което съ предложи. Тук му е мястото да кажа, че Бабачията нищо че е шашав, ми даде добър акъл. Цел свет знае, че руснаците много ги мъчат бълхите. Я съм бил на госке у самои Губернатор и шъ кажа, че цяла нош не мигнах от тиа ваджийски бълхи. И там мъ ядоа бълхи, като у селските хати. Та Бабачията като видел, че никъде са не продава лек срещу бълхи, решил да предложи такъв на необятнио руски пазар. Това беше убаво, ама как да измислим лек? Една заран, докъде Бабачията съ излежаваше на печката, я излезнах да набера дръвца и суха трева за печката. Прибрах съ с един наръч и започнах да чиста печката. Извадих пепело настрана, заредих печката и я запалих. Имахме малко останал кукуруз, който мислех да свара за обед и вечера. Понеже от юспите ни болеа стомасите ние ги маахме като варехме кукурузо с пепел. Он мааше сички юспи. Отривайки и пресевайки пепелта, Бабачията изведнъж рипна и ми се обеси на врато.

– Цоцо, открих как да изкараме некоа и друга рубла!

– К'во ти стаа? Да не си полудел? – попитах го я.

– Виж сега! Когато сме доле до огнището на печката бълхите ни не апат, верно ли, а? Апат ни само кога сме горе на печката. А т'ва значи, че нещо ги мори доле. Знаеш ли кое е? Пепелта! Я ти предлагам да стрием пепел на ситно, да гя свнием у газетени артии и гя продаваме по ярмарките като прах за бълхи!

Останах като треснат от предложението му. Шантав, щантав, ама измисли умна работа. Речено, сторено. Пресеае пепелта, вързахме гя у един крачол на гащите ми (Бабачията немаше гащи) и го тупае, докато се набра много фина пепел. Свиеме ратии от газети и разделиае пепелта на пакетчета. Определиае цената на едно пакетче – 50 копейки. И смело тръгнаае по ярмарките. Търговията ни тръгна много успешно и ния съ прочуае като „Болгарские врачи“. Заживеае много добре и пътуваае от ярмарка на ярмарка. Никога не ношуваае у една и съща деревня.

Но гяворо е завислив и си нема работа. Един ден отидооае на ярмарка у уезднио град. Изправих съ на видно место и започнах да праа реклама на стоката.

– Прах для болхи! Прах для болхи! – виках я, а Бабачията подаваше пакетчетата и прибираше парите. Търговията ни вървеше добре и почти

бееме привършили прахта, когато доде нещастieto. Слугата на Градоначалнико купи прах за господаро си и когато доволен от покупката мъ попита как се морат бълхите, я останах като гръмнат. Овладех се на бързо и му рекох, че се лови бълхата с ръка, стиска се за гушата, при което она си отваря устата. Тогава в отворената уста съ сипва малко прах и она моментално умира. Хитрио мужик съ досети и мъ попита не може ли да я смачка межу ноктите на палците. Я моментално му отговорих:

– И так можна!

Смигнах на Бачията и дим да ни нема. Т'ва беше краю на търговията ни.

Много по-късно ния си изпатихме за таа търговия. У една деревня, близо до границатаа, требваше да отседнем и преспим. Посрещнаа ни у една хата на по-заможен мужик. На вечерята от приказка на приказка съ стигна и до въпроса с бълхите. Бабачията, за да съ пофали, рече че е измислил прах против них. Стопанино стана, отиде до иконостасо, бръкна зад него и стисна нещо у ръка. Дойде на масата, отвори я, и о ужас. У нея имаше едно пакетче от нашио прах. Бабачията не разбрал коварнио му замисъл съ тупна у гърдите и му каза, че т'ва е нашио лек. По-нататък не е за приказване... Дойдох у съзнание и видех Бабачията целио подут и насинен да лежи у папуру. Опитах съ да стана, ама съ оказа, че и я не съм по-добре. Гостоприемните домакини ни беа пребили, ограбили и съблекли съвсем голи. Неколко дена съ скитааеме голи из пустошта само нощем. На краю Господ съ смили над назе. Попаднааеме у една деревня, от където откраднааеме по една конопена риза, с която прикриаеме срамотите си. Т'ва е сичко за бълхите. Историята има продължение, ама за него шъ ти разказвам друг път. Я съм изкарал една годин и 24 месеци у плен. Мога да ти кажа, че Бачията ми е носил само нещастия и тогава и сега.

Завърши разказа си дядо Цоцо. Отри потта от лицето си с ръкава на ризата и вдигна плъската.

Тихо, кротко и безметежно живееше на този грешен свят дядо Цоцо. Този спокоен живот бе нарушен след отваряне на войната. България стана съюзник на Германия и оста Рим-Берлин-Токио, което доведе до разпалване на партизанските страсти. Започнаха явни и тайни коментарии на събитията. Дядо Цоцо непрекъснато слухтеше и изчакваше на къде ще задуха вятъра. Когато вече беше сигурен, стана отявлен привърженик на новия ред и смело запя: ...„Рим, Берлин и Токио, верни в борбата скоро ще наложат нов ред на земята...“

Разрази се антисемитска кампания, в резултат на което всички

евреи, без разлика на пол и възраст, трябваше да носят жълтата Давидова звезда на ревера си навсякъде и по всяко време. Цар Борис III, за да ги спаси от концлагерите, ги евакуира из цяла България. Дядо Цоцо, като всеки българин-патриот, се обяви за потомствен антисемит. Всячески се стремеше да докаже, че антисемитизмът у него е наследствена черта и че той е в кръвта му. Никога не пропускаше случай да не изтъкне заслугите на дядо му в това свято за всеки българин дело.

За омразата на Цоцовия дядо към евреите старите хора разказваха майтапа, който си е направил евреина – търговец Сакучо Самуилов (Закучията) с него. Един ден дядото срещнал Закучията, който носел две лисичи опашки. Поздравили се по живо по здраво и между другото дядо му попитал Закучията за какво му са тези опашки. Евреина хитрец му казал, че Амед Лаза Бег (иска да каже, че Хаджи Ахмед Бег Лазов) му поръчал да му намери най-малко сто опашки, които му били нужни за подарък на султанския харем. Но от къде ще ги намери не знае. Затова казал под секрет на дядото, ако може да намери такива опашки, немедленно да ги занесе на Ахмед, който ще ги плати скъпо и прескъпо. Тръгнал дядото из града от авджия на авджия и успял да събере десетина лисичи опашки. Зарадван, той веднага отърчал в дома на Ахмед с опашките. Когато отворили чувала и видял опашките, гавазите му турили един як бой, при което се вдигнала такава топордия, че стигнала чак до харема. Една от жените му била Муца Тронкова – врачанка запазила християнската си вяра. Чула тя патардията, надникнала през прозорците на харема и видяла нашия герой. Веднага изпратила евнуха на харема да отиде при гавазите и да разбере какво става. Върнал се евнуха и разказал каква е работата. Муца наредила да го доведат в приемната, разпитала го и го пуснала по живо, по здраво. От търговията с лисичите опашки му останал якия кютек, който му хвърлили гавазите и подигравките на целия град.

Краят на тази история според дядо Цоцо е съвсем друг. Бейшата Муца разказала на Ахмед Бег историята с опашките и помолила той да накаже евреина Закучи. Ахмед Бег, който обичал много жена си Муца, наредил на другия ден да се явят всички евреи в 10 часа в конака при него. Независимо от пол и възраст, всички евреи трябвало да носят на врата си лисича опашка. Иначе ги очаквало голямо наказание. Така дядото надхитрил евреина и продал скъпо и прескъпо опашките. От тогава започва лютата ненавист на Цоцовите прадци към „чифутите“, както той обичаше да ги нарича.

По-късно предателската роля на тези евреи била фатална, според

дядо Цоцо, за изхода на въстанието и разгрома на Ботевата чета. Закучи-ята и други евреи направили лично донос до Видинския мютесариф Ра-ат паша (сигурно става дума за Рихат паша) за подготвяното въстание от врачанските съзаклятници. Според него дядо му е бил активен участ-ник в съзаклятието и един от началниците на комитетската полиция. В своята работа той не изпускаше от очи и когато разбрал за коварния заго-вор поиска разрешение лично от Зимников (разбирай Заимов) да ги ликвидира. Зимников, обаче, имал търговски връзки с тях и не му разре-шил. Въпреки това, когато тръгнали за Видин, той ги проследил и по плана си трябвало да ги ликвидира при хана в „Мътница“. Планът му бил осуетен малко преди изпълнението от турски сеймени(стражари). Те били изпратени от Берковица да охраняват евреите. Закучиата и ос-таналите евреи пристигнали във Видин и разкрили плановете на съзак-лятниците. Във Враца били арестувани всички комитетски хора, които не издали нищо и дядо му не бил арестуван.

По-късно при всеки удобен случай дядо Цоцо не пропускаше да очерни евреите, като разказваше за зверското убийство на десетгодиш-ното момче на Георги Мокърпиляков. След като то е изчезнало безслед-но от града, полицията намира следите му към евреите в града. Минават десетина дена и трупът му е намерен от един козар в местността „Зиме-вица“. Установява се, че малтретирано, мушкано с нож и умъртвено. Доказва се, че евреи са го затворили в една къща, като са го хранили със силна храна и захар. Предполага се, че фанатици евреи са взели кръвта му за религиозен ритуал. Завеща се шумен процес, при който са подве-дени под отговорност братята Бенбаса и Хаим Леви. В резултат на този процес всички евреи се изселват от града.

Версията на дядо Цоцо за разкриването на това престъпление е дру-га. Още от първия ден дядо Цоцо се усъмнил в Хаим Леви, или както той го наричаше Левчо и непрекъснато го следял. Един ден го видял, че слиза от „Зимевица“ и веднага отишъл там да провери. Не се учудил много, когато видял трупа на момичето в сипея под „Ицов камък.“ Вед-нага отишъл при кмета Цено Леонкев, който му бил приятел и му разка-зал всичко. Така били открити злодеите и после наказани.

От цялата Цоцова версия истината е само в това, че сипея в „Зиме-вица“ се намира срещу Баждарницата.

Изминаха няколко години от войната. Оста „Рим, Берлин и Токио“ губеше по всички фронтове. Пресекна гласът на дядо Цоцо и той вече не пееше песента за тази ос. Започна да си припомня руския език и об-ръсна мустачките си. Когато дойдоха руските войски той беше пуснал

големи мустаци и нахлупи сталински каскет. Стана преводач на руските солдати пиещи в кемерските кръчми. Сега пееше песента „Катюша“ и играеше казачок. Стана бравия солдат Цоца.

При едно разливане той обидил с нещо пиян руски солдат, който в яда си извикал:

– Тъ! не Цоца! Тъй вольшая пъ-зда!

Кемерските мюзевирци веднага го кръстиха Пиздо. Това срамно име, подарък от братята освободители, остана до края на живота му.

ЗОГРАФИТЕ

„Митрополитът, Духовният клир и Църковното настоятелство на Врачанската митрополия забраняват на мирянина Петър Зограф да зографисва в храмовете, манастирите и параклисите в споменатата епархия! Амин! Мирянинът ако желае може да каже нещо!“

Тези думи бяха произнесени в приемната зала на Врачанската митрополия от нейния говорител отец Георги.

Зографът, на когото забраняваха да зографисва, стоеше смирено, чинно скръстил ръце на гърдите си. Той беше висок, строен мъж на средна възраст с красиво лице, гарнирано с чуплива дълга черна коса и мустаци като лястовичи опашка. След обявяване решението на духовния съд, той трепна, изправи се почитателно и каза:

– Ваше Високопреосвещенство, почитаеми духовен клир и господа църковни настоятели, аз съм съгрешил пред Бога, за което приемам наказанието наложено ми от Вас. Цял живот ще се моля Богу да ми прости за извършеното грехопадение. Моля Ви да ми разрешите да довърша изографисването на храма. Чрез довършване на храма искам да изкупя част от греховете си.

В залата настъпи леко раздвижване и лек говор. По лицата на хората в залата Петър разбра, че може би молбата му ще бъде приета. Тогава стана самият Митрополит, който каза: – Светотатството е извършено в Божия храм И САМО Господ може да ти прости. Всевишния е този, който всеопрошава. Моли се, Петре, Богу! Амин!

След тези думи Митрополитът напусна залата, а след него и всички останали. В залата остана прав вече бившия зограф и клисаря дядо Тоно. Нисък, главата му светеше като калайдисан тиган, той държеше в ръка клисарската си фуражка и стоеше като парализиран пред високата фигура на Зографа. За да компенсира малкия ръст и плешивостта си, дядо Тоно беше оставил мустаци, пред които Тарас Булба би свалил казашкия си калпак. Тези мустаци му придаваха свиреп вид, макар че всъщност имаше мек характер. Той беше връстник и приятел на бащата на Петър. Заедно отидоха на фронта, където бащата на Петър загина, а дядо Тоно се завърна жив и здрав. Като всеки добър християнин, той се чувстваше гузен пред баба Неда, майката на Петър и пред него самия.

– Петре, каква стана тя? Защо бе, сине, се остави на Сатаната да те прелъсти? Учен човек си! Златни ръце имаш. От библията знаеш, че Ева

е прелъстила Адам, за което бог ги изгонил от Рая. Сърцето ми се къса като те гледам. С какви очи ще погледна майка ти? Непрекъснато ще ме гризе съвестта и все ще си задавам въпроса: Тоне, защо не помогна на Петра? Да знаеш, Петре, че още утре ще се срещна с Негово Високопреосвещенство и ще го моля да ти опрости греховете!

– Дадо Тоне, този грях го извърших в Божия храм, но той не беше осветен. Така кажи на дядо Владика! Дано ми прости греховете! – рече Петър и си тръгна с наведена глава.

Какво всъщност се бе случило? Каква бе причината за такава сурова присъда?

Петър бе най-добрия зограф във Врачанската митрополия. Нямахме новопостроена черква или параклис да не са зографисани от него. Завършил рисуващото училище като степендиант на св. Синод, той изцяло се отдаде на зографисването. Добър зограф, когото търсеха и от другите епархии. Отначало не пиеше и не пушеше. С течение на, дали от тържествата при осветяванията, дали от компанията на своите приятели, започна да си попейва и стана един добър пияч. За това му помогна дадения му за ученик Любен, когото всички наричаха Цифьо. Той беше бояджия по професия, не можеше да рисува и никога нямаше да се научи. Беше много мързелив и единственото му качество беше това, че неговите лъжи бяха цяло изкуство. Един артист по рождение. Благодарение на него, където и да отидеха Петър и той, никога не оставаха гладни и жадни. Цифьо си разбираше отлично работата. На вид не беше някакъв хубавец, по-скоро беше гроздоват, но много сладкодумен. Това го правеше симпатичен на събеседниците му, особено на селските моми.

По това време в село О, започна строежа на нова черква. Селото се намира в Искърското дефиле, там от където беше якият корен на Врачанския Митрополит. Миряните от това село разчитаха много на Митрополита и то с основание. Когато строежа бе завършен, той извика Петър и му възложи да зографиса черквата. За храна задължиха всяка къща от селото да ги храни по един ден. Храната, а и пиенето се носеше в черквата. Знайно е, че балканджиите са гостоприемни хора, така че храна и пиене имаше в изобилие.

Петър работеше от тъмно до тъмно и работата напредваше бързо. Цифьо му помагаше само при издигане на скелето. После беше свободен, пиеше и гонеше селските моми и невести.

Към края на третата седмица олтара беше зографисан и Петър премести скелето в черквата, а спеше в олтара. Един ден храна му

донесе една засукана балканджийка – млада невеста, чийто мъж беше войник. Обади се тя на Петър и той от скелето ѝ каза да остави яденето в олтара.

– Зографе, слез и си изяш яденето, защото трябва да прибера съдовете! Свежърва ми така заръча? – рече невестата.

– Повъртя се Петър, но като видя, че тя не си тръгва и стои в олтара, той слезе от скелето. Знаеше много добре, че в олтара е забранено влизането на външни хора. Невестата постла пещималчето, нареди му храната и седна на сламеника, който служеше за легло на Петър. Той се изми, седна до нея, отпи глътка ракия и започна да се храни. Хем яде, хем очите му в препълнената пазва на невестата.

– Какво гледаш? Харесва ли ти елечето? Сама съм го обшивала и бродирала – рече невестата.

– Елечето ти е много хубаво, ама още по-хубава е плънката му.

– Че е хубава, хубава е, ама няма кой да ѝ се радва. Цяла година вече мъжът ми е войник.

Това беше явна покана. Изведнъж Петър като че го удари гръм. Причерня му пред очите, обърна се и я повали по гръб. Започна се една бурна любовна игра, която беше приятна и на двамата, но невестата беше срамежлива и не смееше да отвори очи. Тъкмо в сублимния момент, тя отвори очи и изведнъж изкрещя:

– Спри! Гледат ни!

Петър скочи от нея и се заозърта, но не видя никой.

– Кой ни гледа?

– Светиите от олтара.

Бързо Петър взе баданарката на Цифьо и за минути вароса всичките светии.

– Аз съм ги рисувал и пак ще ги изрисувам! Щом те е срам, че ни гледат, така им се пада! – рече Петър и започна отново любовната игра.

Бяха привършили и невестата събираше посудата да си върви, когато в черквата влезе Цифьо с група селяни, начело с кмета. Бяха се почерпили доволно и Цифьо ги беше поканил да видят зографисания олтар.

Останалото вече е известно.

* * *

Махалата, в която се роди и израсна Петър бе най-старата в града. В нея живееха хора с вековни традиции. Животът им бе поднасял всякакви изненади и благодарение на боголюбието и задружността си бяха

надживели всичко хубаво и лошо. Почти всички къщи имаха дюкяни. На площада около Джамята имаше няколко кръчми, бакалници и занаятчийски работилници – обушари, шивачи, бакърджии, бръснари, столари и други. В махалата съществуваше традиция в съботен ден месаря да отреже безплатно едно пееле (гърдите и гердана на телето) и да го даде на хлебаря. При последния стоеше един огромен пръстен негледжосан гювеч. В него се правеше касапския гювеч, като останалите продукти донасяха мъжете от махалата. Слагаше фурнаджията Георги (когото всички наричаха Свети Георги по името на фурната му) готовия гювеч в пещта. Там заедно с хляба се печеше до обяд. Към 12,00 часа всички дюкяни са затваряха и мъжете отиваха в кръчмата „Куцио пес“. Свети Георги донасяше гювеча и няколко самуна топъл хляб. Евреина Нисо донасяше сирене от бакалницата, а останалите – каквото Бог дал, вино, ракия, пастърма, сланина. Така завършваше всяка Божа събота работната седмица на махалата.

Тази събота в кръчмата от рано бе по-оживено и напрегнато. Клисарят на черквата „Св. Възнесение“ Стефан, едно дребно, гърчаво и късаво човече, което бе и черковен певец-дискант, разпространи мълвата за Петър Зограф. Гювечът беше прекрасен, но на тях не им беше сладко. Кръчмарят Вачо бе поставил на пост едно махленско момче Ицо да наблюдава за Петър Зограф, срещу една лимонада.

Гювечът беше на привършване, когато Ицо извика:

– Чичо Вачо, Пету иде! Дай лимонадата!

Пътят на Петър минаваше през цялата чаршия. На него не му се прибираще. Какво ще каже на майка си? Как ще я погледне в очите? С тези мисли той вървеше към дома, когато от вратата на кръчмата се показа Вачо и каза:

– Петре, сине! Влез да пиеш едно вино и да си поприказваме!

– Петър нямаше голямо желание, но не можеше да чупи хатъра на Вачо, който бе връстник и приятел на баща му. Той наистина го обичаше като син, защото нямаше такъв. Жълтата гостенка го беше покосила като невръстен юноша.

Петър влезе в кръчмата, поздрави всички, огледа се и седна на една маса близо до тезгяха. Настана гробно мълчание. Кръчмарят наля един юз вино и му го подаде с думите:

– Пийни, пийни, дано ти се душа отпусне!

Пръв наруши мълчанието Вачо Италианецо, книжен човек, който бе работил като строителен кондуктор при строежа на жп линията от Черепиш до Роман. Викаха му Италианецо, защото знаеше италиански и

бе работил с италианци при строежа на линията.

– Петре, чичов! Бог не ме дари със син и знаеш, че ти си ми като син! Не слагай нищо на сърце! Аз познавам това село и жените му. Вярно е, че си съгрешил, но вината не е твоя. Никой не може да устои на изкушението чортово. Тези жени са чортови създания. На времето една изкуши и така оплете майстора италианец Чезаре, че той се ожени за нея и не пожела да се върне в Италия. И сега живее в това село. Всички сме грешни!

– Бай Вачо, прав си! Всички сме грешни, ама Петър е съгрешил много. Неговото не грях, а светотатство. Да мърсуваш в олтара на Божия храм. Боже, сохрани! – изписка с тънкия си глас клисаря Стефан.

– Стефане, грехота е да съдиш Петра толкова жестоко! Ти не знаеш какво е женско изкушение и до къде може да доведе то! – рече дядо Липчо, заможен човек с осанката на Мойсей.

– Какво толкова е направил? Всички го правим! Мигар поповете не го правят? Правят го и то навсякъде, където им падне. Не помните ли Дели Папаз? – допълни хлебаря.

– Я, Петре, да се чукнем и наздраве! – продължи той. Петър вдигна юза и цялата кръчма се изреди да се чука с него.

За всички Петър беше не грешник, а герой, на който трябваше да му се помогне някак, защото оставаше без препитание.

Пръв даде пример фурнаджията.

– Петре, тук до някой ден ще искам да ми освежиш фирмата. Ето ти 200 лева капаро!

Веднага след това, като пролетен дъжд заваляха поръчките и капарото. Джобовите на Петър се напълниха с пари. Това беше израз на единството и топлите човешки отношения, царящи в махалата. Тя не остави своя любимец. Помогна му по-най човешки начин, без да накърни достойнството му.

Естествено е, че поръчките трябва да се полелят. Почерпката завърши в късна доба. Баба Неда караше вече втори сън, когато Петър се прибра. От продължителното пиене беше много огладнял. Реши да не буди майка си и се наяде с каквото Бог дал. Бог този път бе на негова страна. В котела над огнището застиваше едно грамадно телешко шкембе. Взе Петър ножа и така направо от котела режеше парчета от шкембето и лакомо ги гълташе без хляб. Беше много вкусно, въпреки че му се струваше неорулено и малко недоувряло.

На сутринта, когато баба Неда стана, се хвана за главата. Пуловера на Петър, който тя му бе оплела и боядисала в котела с осенови кори

беше в окаяно състояние. Някой бе рязал безмилостно големи парчета от него. Бяха останали един ръкав и половина, целия гръб, а от предницата – колкото бебешки лигавник.

Петър стана около обяд, изми се, оправи се и каза на майка си:

– Ето ти тези пари, иди купи едно телешко шкембе от касапницата! От днеска нататък не съм Петър Зограф, а Петър Графо! Така да знаеш, мале! Пари имаме много и ще живеем по графски!

При тези думи той обърна джобовете си, от които изпаднаха Цял куп смачкани банкноти.

Сега да оставим Петър Графа с неговите мъки и неволи и да видим как се развиха по-нататък събитията. След анатемата и забраната над Петър Зограф, Цифьо остана в селото да пази скелето и когато дойде нов Зограф да му помага. Той веднага си даде титлата Зограф и никой не можеше да го нарича по име.

Владиката беше затруднен в търсенето на Зограф от други епархии. Той знаеше, че за това е нужно време. Затова реши дапремести временно Цифьо в Черепишкия манастир, където да помага в подръжката на манастирските сгради. На Цифьо това не му харесваше, но нямаше как. Въртя, сука и накрая се премести в манастира, който не беше много далече от селото. Понеже беше изкусен комбинатор, успя да убеди кмета, че чака помощник и веднага ще започне изографисването. Кмета нареди да продължи изхранването му. Така се нижеха ден след ден. Цифьо ядеше и пиеше в село, а вечер за вечерня се прибираше и ношуваше в манастира.

При едно поредно разливане Цифьо разказваше за своите похождения и митарства из епархията, повечето от които бяха измислени. Един едър, як мъж на име Павел му рече:

– Зограф Любене, много си ходил по тая грешна земя. Много неща си видял и много си помагал.

– Павле, това което казваш е самата истина. Така е. И да знаеш, че много семе съм посял, та цял живот не ще мога да го събера – рече Цифьо.

– Ти си постъпил като Божи човек. Знаеш да правиш само добрини. За семето е казано: „Който не сее, не жъне!“ Бог ще ти помогне и ти ще го събереш двойно и тройно. Бъди сигурен! – рече Павел дяволито. Ха сега наздраве!

– Чул те Господ! От твоите уста в Божиите уши! – каза Цифьо.

* * *

Една вечер той не се прибра за вечерня. Призаран, преди утрината служба, на манастирските порти, които се заключваха след вечерня, се захлопа припряно. Калугерът Аверикий, който се готвеше да бие клепалото за утрината служба, отиде до портата и попита:

– Кой си ти, човече Божи? Какво те води толкова рано в божията обител?

– Брат Аверикий, аз съм Любен Зограф. Много те моля, отвори ми бързо портата!

Аверикий захвърли чукалата и разтревожено се втурна към манастирските порти. Когато ги отвори, в краката му падна немощното тяло на Любен Зограф. Аверикий отначало се уплаши, но бързо се съвзе, грабна го и бързо го занесе в килията му. Остави го на одъра, зави го с одеялото и бързо се затича към клепалото, защото закъсняваше с биенето му.

Игуменът отслужи утрината служба, разпредели работата на всички и се запъти към килията си за закуска. Тъкмо всичко беше готово и масата наредена, когато се почука на вратата.

– Влез! – каза Игумена.

На вратата се показва смутеното лице на Аверикий.

– Ваше Преосвещенство, преди малко се прибра Любен Зограф. Ама нещо не ми харесва. Сигурно е много болен.

– Къде е?

– В килията си. Лежи и не може да стане.

– Добре! Ще закуся и ще ида да го видя. Ти отивай да навадиш зеленчуковата градина!

След като закуси добре, той стана, оправи се и с горда осанка тръгна към килията на Любен Зограф. Почука на вратата и отвътре се чу немощен глас:

– Влез!

Когато влезе вътре, Игуменът се стъписа. Пред него на леглото лежеше Любен Зограф с прежълтяло лице и зачервени очи.

– Стани и ми кажи какво ти е!

– Ваше Преосвещенство, моля да ме извините! Бог да ми прости, ама немога нито да стана, нито да седна в леглото! Болен съм и Вие трябва да ми помогнете! Умирам!

Игуменът се прекръсти, обърна се насам, натам, погледна през прозореца за някой калугер. Видя, че всички са по работа, вдигна одеялото и смъкна панталоните на Любен Зограф. Като разбра каква е работата излезе. Отиде в магерницата от където взе топла вода и я наля в легена,

който стоеше в ъгъла на килията. Зографа се подми, колкото можеше, сложи си една кърпа и си вдигна панталоните.

– Ще се справиш! Довечера, като се върне послушника Пахомий ще му нареди да се грижи за теб. Сега отивам да направя мехлем, за да оздравееш по-бързо. А утре, след утринната служба ще дойда да се изповядаш! – рече Игумена и излезе.

Вечерта дойде послушника Пахомий, който се грижеше за манастирското стадо. Донесе една кутийка мехлем, почисти, намаза Зографа и си отиде. На другия ден след утринната служба Игумена дойде при Любен Зограф на изповед.

– Изповядай се пред Бога! Нека той ти прости греховете и ти помогне за бързо изцеление! – каза Игумена.

– Виновен съм, Отче, греховен съм! Сякаш дявола влезе в мен и ме тласна към този грях. Знаеш, че селото ми носи храна. Преди няколко дена беше ред на Мара. Тя е жена на Цено Спирача. Женени са от няколко години, ама нямат деца. Та, донесе ми тя храната, седнах да обядвам и тя седна заедно с мен. Пийнахме по няколко глътки ракия, ха по още малко и накрая довършихме павурчето. Хапнахме, каквото Бог дал, събрахме софрата, а тя не си тръгва.

– Отивай си, че ще ти се карат у вас? – рекох аз.

– Няма на къде да бързам. Мъжът ми е на работа и ще се върне след два, три дни. Деца нямам. Свекър и свекърва също, а стоката съм си наредила. А сега ми е мъчно, много мъчно, защото деца нямаме. Няколко години сме женени, а нищо не става. И как ще стане, като той все пътува, а когато се върне спи като пребит. Вярно, такава му е работата.

– Това е Божя работа! Не можем да насилваме Бога! – рекох аз.

– Че е Божя, Божя е! Ама човек може и сам да си помогне! – рече тя и ме погледна дяволито.

Разбрах какво трябва да й помогна аз. Договорихме се на другия ден, вечерта на здрач да отида у тях. Ама да не се качвам направо горе, а да влезе в мазата, където ще ме чака. Времето до другата вечер ми се вижда цял век. С нетърпение дочаках леко да се здрачи и поех за тях. Стигнах по живо по здраво, предвкусвайки хубава вечеря и бурната любовна нощ, в която щях да помогна на Мара по повелята на Бога. Ама не ми е било писано. Рогатият ми е бил отредил друго. Та влизайки в мазата ми направи впечатление, че е тъмна. Помислих си, че гя още не е дошла и затова извиках тихо:

– Маро, Маро, къде си?

– Тук съм, тук съм, ела! – чух нейния тих глас от дъното на мазата,

която тънеше в мрак.

Изправих ръцете си напред и пипнешком се запътих към Мара. Почти бях стигнал до нея, когато няколко чифта ръце хванаха яко моите. Извиха ги на гърба и ги завързаха.

– Дайте качето! – чух познат мъжки глас.

Тръпки ме побиха, защото си помислих, че ще ме убият, сложат в качето и хвърлят в Искъра. Само след секунда светна лампа. Един едър мъж донесе едно каче от тези дето слагат зеле за зимата. Грабна ме като Гергьовско агне и ми сложи краката в качето. То беше високо до коленете ми. От страх езика ми се беше сковал и не можех да извикам.

– Къде е Марко? Тук ли е? – чух класа на друг непознат мъж.

– След секунди Марко влезе. Мара я изгониха. После ми свалиха панталоните и... резултата е на лице. Цяла нощ се влачих от селото до манастира.

От време на време слизах до Искъра, където си потапах задника във водата, за да премине този огън, който ме гореше.

Любен Зограф завърши изповедта си, седна на крайчеца на стола и болезнено изпъшка.

– Господ чу изповедта ти! Моли се ден и нощ да ти прости прегрешенията! Много си решен, защото си нарушил седмата Божя заповед – „Не прелюбодействай!“ и десетата „Не пожелавай дома на ближния си, нито живота му, нито роба му, нито робинята му, нито вола му, ни осела му, нито някакъв негов добитък – нищо което е на ближния ти!“ Ако опрости греховете ти, той ще ти прати хабер, така да знаеш! – рече Игумена и си тръгна.

Една сутрин, след утринната служба Игумена се отби в килията на Любен Зограф. Когато Игумена влезе той се изправи и смирено застана пред него.

– Отче Игумене, искам да ти се изповядам. Нощес на сън ми се яви Рогатия. Седна до мен и ми каза, че иска да ми помогне и повече да не ми се случват такива неща. Надяна ми един пръстен на средния пръст и ми каза, че докато този пръстен е на пръста ми такива работи не могат да ми се случат. Каза това и изчезна.

– Къде е този нечестив пръстен? – попита Игумена.

– Там е дяволската работа. Когато се събудих пръстена го нямаше, а средния ми пръст беше в болното място.

– Анатема! Трижди анатема!

След това с горда осанка напусна килията.

Благодарение на мехлема и грижите на прислужника Пахомий,

Любен Зограф бързо се възстановяваше. След около седмица си стегна багажа и тръгна за Черепишката гара. Пахомий му носеше багажа и непрекъснато цъкаше с език. Това направи впечатление на Любен Зограф и той го запита:

– Пахомий, защо непрекъснато цъкаш с език? Какво толкова се чудиш?

– Чудя се Любене Зограф, защо трябваше да съдъреш един чифт обувки от ходене по такава работа. Могло е да си запазиш обувките, да си си седял в манастира, а аз да съм свършил работата на Марко.

След тези думи двамата замълчаха и замислени, всеки по своему, продължиха пътя за гарата.

РОМОЩИНКАТА

На един Зарезан, след добро разливане във Вълчиновата кръчма, започнали хвалбите. Всеки хвалел стоката си. Вълчин си хвалел палашите, Тошо Бакьовото – конете и фаетона си, Марко Бошнако – чифтето си. Сиромах Кото, който нямал с какво да се похвали, решил да блесне с възможностите си. Похвалил се, че е голям лозар и даже след един котел вино може да познае всяка лозова пръчка от какъв сорт е. Колкото се привършвало виното в котела, толкова градусът се повишавал, а висок градус значи големи хвалби. С всеко целуване на котела хвалбите се вдигали. Когато достигнали тавана на кръчмата, лозарския майсторлък на Кото достигнал европейско равнище. Хванал полупразния котел и клатушкайки се казал със забавен пиянски глас:

– Те сега, ако ми донесете пепел от изгоряла лозова пръчка, шъ познаа от какъв сорт е!

Един мюзевир от компанията излязъл, взел едно сухо кучешко лайно от палашите на Вълчин. Стрил го на ситно и го увил в парче вестник. Внесъл го и го подал на Кото с думите:

– Познаеш ли сорто на пръчката дек, съм изгорил, а шъ та признаа за най-големио пепенерис и шъ черпа котел вино!

Взел Кото парчето вестник, развил го, помирисал, стрил между пръстите си „пепелта“, положил я на дланта си и я лизнал с език. Лизнал веднъж, лизнал дваж, примляскал с уста и отсекъл:

– Ромошинке, Ромошинке, колко съм те позобал я!

Дали от Ромошинката, дали опиянен от славата си, или от памидовата жидкост, това е неизвестно на автора, на Кото му приляло. Той излязъл навън, приседнал и бавно на порции започнал да връща почерпката заедно с недосъдвкваните парчета пастърма. Острото обоняние на палашите моментално ги отвели при Кото. Приклекли „в стойка“ до него, те светкавично поглъщали всяко показало се от Котовата уста парче пастърма, след което с умиление облизвали с език лицето му. Разнежен от вниманието, Кото промълвил:

– Трий ма, бай Вълчине, трий ма! Я съм казал на целио град, че ти си най-доброио кръчмар, а я най-доброио пепенерис.

След, което отново се унесъл и преселил в царството на Дионисии.

От този Зарезан до края на дните си градът е приятелите му го знае-ха като Ромошинката.

ЛУМПАТА

Името му беше Ангел, а прекорът Лумпата. Това беше купешка дума Лумпен, взета от библията Мордохаева. Професията – воденичар, а имотното му състояние – една воденица-караджейка с два камъка. На единия мелеше жито, а на другия кукуруз. Като всеки воденичар, той беше хитър сиромас с голямо сърце. Облагодетествен беше от Бога, защото в онова купонно време той не изпитваше нужда от насъщния, а покрай мливарите гледаше много перната стока. Тя се плодеше и угояваше сама. Рибата имаше също в изобилие. Вино сипваше в достатъчно количество, защото лозето му беше голямо. Като всеки воденичар слабостта му бяха чуждите булки и многобройните му приятели от махалата. Почти не минаваше ден да не се съберат във воденицата на червено винце, дебело мезе и сладки раздумки. Особено близки бяха с махленския фелдшер, който също се казваше Ангел.

На един Банго Васил Лумпата събрал приятелите си да празнуват. Поканил танцьорката Зорка Циганката и циганина кларинетист Щронго. Започнала веселбата, обаче фелдшера го няма. Почакали, почакали и когато търпението им се изчерпало, а градусът се повишил, Лумпата извика ратая си Вачо Плашипутарнико и му заръчал:

– Тичи у фелшера и му кажи да доде веднага! Ама да си земе чантата оти имаме болен човек!

От лошите очи, празната паница и питането косите и Пристига запяхтян Плашипутарнико в дома наа фелдшера и още от вратата му казва:

– Чорбаджията рече да си вземеш чантата и веднага да додеш, у воденицата, оти има много болен човек! Връцнал се и беж обратно.

Фелдшера грабнал чантата и колкото му сили позволяват тича след Плашипутарнико. Когато влиза във воденицата, наред с кречеталата чува и музика. Отворил бързо вратата на стаята и що да види? Голямата софра отрупана с ядене и пиене. Щронго стъпил но един стол, навирил кларинета към тавана го надува, та очите му ще изкочат като на варен косат. В ритъма на музиката Зорка, само с един пещимал на срамо, си, бие дайрето и хвърля гюбеци, придружени със сластни погледи.

– Дек е болнио? – запитал разтревожено фелдшера и се заозъртал.

– Те го те! – казал Лумпата и посочил един от софрата, който с пълни уста пляскал с ръце в такт с дайрето на Зорка.

– К'во му е бе? Не видиш ли че врато му е червен като берковски ибрик! – възнегодувал фелдшера.

– Как да не е болен? Зорка фърга гюбеко от два саата, а на тоа не може дда му стане онаа работа. Т'ва не е ли болен човек? А сега остави чантата и седай да ядеш и пиеш к'во Господ дал! – казал ухилен Лумпата.

* * *

Знайно е, че всички воденичари са фаталисти. Лумпата не беше изключение. Имаше ли „лоша среща“, или попиташе ли го някой къде отива, той се връщаше немедленно.

Веднъж махленската клюкарка Мица с деветте езици тръгнала рано за воденицата, та да свари там Лумпата да й Даде паница брашно. За зла врага той бил тръгнал по важна работа. На улицата го среща Мица с празна паница в ръце и го запитала:

– Ангеле, дека рано, рано си пошел? – мустаците му настръхнали като кемерски котарак. Погледнал Мица и ядосано казал: – Отваам у фелшера!

– К'во ти е бре? Да не си болен? – съчувствено го попитала Мица.

– Отивам на операция! На онаа ми работа е изкарал голем нокът и много убива. Та сакам да го отреже!

– У-у-у да те убие Господ! Ти не си за фелшера, а си за налбадино Амекията. Он да ти отреже пустиняко със сантрачо, дека обрезава копитата на магаретата.

След тези думи Мица ядосано се фърцнала и тръгнала с празна паница за дома Лумпата си свалил калпака, изтрил си челото с мръсното чевре и клеф, клеф, та обратно във воденицата.

ТУРАШКО

Дребен, слаб, с юнашки мустаци, хитрец, който близо седем години е воювал по бойните полета с 35-ти пехотен полк. Пословичната храброст му беше донесла множество медали, с които бяха накичени пилешките му гърди. Геройството му го бе издигнало до полкови адютант. Злите езици говореха, че е бил кашавар. На военния парад за Гергьовден обличаше овехтялата си военна униформа, върху която увисваха толкова медали, че всеки съветски пълководец би му завидел. Като вървеше медалите го изгърбваха и дрънчаха като кастанети на испанска танцьорка. Вечна тема на кръчмарската софра бяха подвизите и геройствата му, които не даваха покой дори и в съня му. Обикновено на юзче вино, поръчано от някой селянин балканджия надълго и нашироко разказваше на лековерния си слушател за тях.

Онази нощ пак сънувал битката при Дойран, където благодарение на храбростта си спасил полковото знаме. Ето разказа му:

– Англичане, Французе, Гърци, Арапе и Сърбе са фърлиа върху на зе. Почна съ юта битка. Я съм до полковио командир, а до мене знаменосецо. По едно време гледам он изрева, гътна съ на земята и изпущи знамето. Оние като видеа, че знамето падна съ фърлиа у атака. Наш'те като разбраа, че знаменосецо е убит, започнаа да съ огъват. Тогава я грабнах знамето, изкочих от окопо и тръгнах срещу враго. Чу съ мощно „ура“ и целио полк тръгна „на нож“. Те тиа медале съ от тогава.

Та, те това отново сънувах онаа нощ. Ама кога тръгнах у атака, един шрапнел мъ удари у гърдите. Отвори съ дупка и кръвта почна да тече Тогава я започнах да кина от знамето и да затискам дупката. Кина и гньета, кина и гньета...

По едно време са събудих. Жена ми ме дърпаше и викаше:

– К'во праиш бе, Турашко? Пусто знаме да ти остане! Съдра ми ризата и ми напълни заднико с парцале!

* * *

Друг път седнал при балканджия от Дупни връх. Понеже било около обяд, оня извадил една селска турта, глава лук и печена кокошка завити в кърпа. Започнал да кърши кокошката и Турашко се прикаламясал. Преместил юзчето с винцето по-близо и рекъл:

– Момче, като та гледам как кършиш кокошката, та съ сетих как

през войната една печена кокошка ми спаси живото. През мурабето мъ фанаа пленник русняците. Успех да избегам от лагеро и полека, лека съ приближавах към България. Дека ял, дека не ял я маах крачолете насам. Един ден попаднах у един лес, така викат русняците на гората. Дек съм се шурал, незнам, ама около пладне попаднах край един огин, около който беа наседаде неколко казаци. Разбрах веднага, че това съ пладнешки разбойници и а мъ фанаа, а ми фръкна главата. Скрих съ добре и зачаках да съ маанат разбойниците, та да продължа нататик. Когато съ разгоре убаво огино и имаше жаравина да съ опече един вол тиа извадиа от едни дисаги пет-шес изчистени кокошки. Набучиа ги на дървени шишове и започнаа да ги печат. Печат и пият самогон, т'ва м'ги е ракията. Едно кьосаво момче върти шишовете, ама не пие. Я не бех ял три, четири дена нищо. Изведнъж т'ва дяволско изкушение – печените кокошки мъ фкараа у грех. Издебнах Кьосето и измъкнах един шиш, ама главатаро м'ги мъ виде. Рипна и мъ фана у престъпление. Нарипаа и останали-те, извадиа сабите и сакат да мъ сечът. Главатаро м'ги рече по руски:

– Нема да го коьем! Щъ му оставим кокошката и к'во напраи с нея, т'ва шъ напраим и ние с него.

После мъ попита имам ли последно желание. Они съ ристияне и последната дума е закон за них. През главата ми минаа илядо желания, ама нито едно дек да ми спаси живото. Горещо съ молех на Бог и он ми изпрати прозрение, изправих съ и м'ги рекох:

– Съгласен съм! Само ми обещаите, че шъ одържите на думата си! Ако не удържите, щъ мъ остаите да си ида по живо, по здраво!

Главатаро м'ги съ заеме, отри големите си мустаци с ръка и рече:

– Ние може да сме разбойници, ама думата ни е закон за назе!

Дадоа ми печената кокошка у ръце. На такова изкушение и Бог не-ма да устиска. Постоях за миг ошашавен от изкушението, ама дупе и душа не е се едно. Дупе се дава лесно, ама душа не. Изтърках си среднио пръс на десната ръка и с него бръкнах дълбоко у гъзо на кокошката. После го извадих и почнах да го облизвам старателно. Т'ва го направих много пъти, като не смеех да ги погледна. По едно време gleам устата м'ги отворени, а мустаците на Главатаро увиснале, като криле на мокра кокошка. Он можа да рече само:

– Моладец! Т'ва на български значи юнак. – Подадох м'ги кокошката и почнах да си сваям бричовете. Те така ми спаси живото един кокоши гъз.

Като каза това Турашко се пресегна, взе трътката на кокошката и лакомо я засмука, припомняйки си този героичен епизод от неговия

бурен живот.

* * *

Изглежда кокошките са съдбовно предопределение за Турашко. Всеки пазарен ден той отрано ходеше на пазара. Оглеждаше пернатата стока, повдигаше я и проверяваше дали има яйца. Когато намереше такава с яйца, започваше дълги пазарлъци със стопанина. Като направеха пазарлъка, той слагаше ярката под мишница и бързо се отправяше за дома. Така я притискаше и тя от зор снасяше яйцето. После я вземаше отново под мишница и я връщаше на стопанина с думите:

– Много ти е добра ярката, ама моите кокошки гя бият. Ще бъде греота такава стока да загине мърцина. Другио Петък шъ ми донесеш десетина убави ярки, оти сега не носат толко пари.

На другия Петък е на пазар, ама в Кокосарската капия.

* * *

Господ бе дарил Турашко с трима сина. Когато ги даде да учат занаят, той лично избра стратегически занаяти. Най-големия направи обушар, средния шивач, а най-малкият даде да учи воденичарския занаят. Пораснаха те, поизучиха занаята и дойде време да ги задоми. Най-големият се ожени за сестрата на майстора си. Средният се запиля след войниклъка в София и остана най-малкият. Него Турашко реши да ожени п'о сметка. Да вземе за невеста дъщерята на воденичаря, та след смъртта на баща ѝ воденицата да остане негова. Ето разговора между баща и син преди годежа:

– Цецо, я съм намислил да ть ожена. Приказвах с чорбаджията ти да даде дъщеря си за невеста. – Започна Турашко.

– Тате, ама она е дърта!

– Кък щъ е дърта бе? На мойта сватба она беше шаферка. А па ти на чорба ли шъ гя вариш?

– Ама она е крива.

– Оти трябва да е права? Ти с нея няма да правиш кушия на Тодоровден.

– Тате, знаеш ли, че она е кривогледа?

– Тамън нема да ти гледа у паницата.

– Тате, ама она е щърба.

– К'во като е щърба? Нема да съ дави с вълци.

– Абе, она е много грозна. К'во шъ праа с грозна жена? – не се

предаваше Цецо.

– Ти нема да гя водиш на конкурс у Варна. Она нема да става михка на Варна! Зимай гя оти шъ опушим воденицата и после к'во шъ ядем? Намерил влах п..., па му била рунтава, облърснали му гя, она па му боде. Стегай съ да не опушим момата!

Така Цецо Паторо се задоми за воденичарската дъщеря. Щастието му не трая дълго, защото Петко Кунин национализира воденицата и той остана да се радва само на прелестите на жена си.

МИО МЕКИЧАРО

Мио Мекичаро беше самичък. Сиромаш македонец попаднал у Враца след събитията. Беше работлив човек и помагаше на хлебаря Лазар Македонец. Нощно време ловеше маята и сутрин, когато тестото беше готово, Лазар му даваше по няколко кила от него за мекици. Мекичарницата му беше един мангал с казанче за пържене, който той поставяше на тротоара между хотел „Реклама“ и Популярната банка. До „Реклама“ беше пиццата на фойтонджиите. Мястото беше стратегическо и клиенти не липсваха.

Всяка Божа сутрин той разпалваше мангала с казанчето и започваше производството. Когато свършеше тестото, „затваряше“ дюкяна. Прибираше го във фурната и си даваше свободно време за одих, което прекарваше в кафенето на Мустафата, или кръчмата на Танас Емшерията. В тази кръчма се запознал с негов сънародник Тасе, който люто враждувал с работата. Един ден го хранил и черпил Мио, два дена, три дена...

На Тасе му харесало, ама на Мио капитала бил на привършване. Една хубава сутрин Тасе, след като изял мекиците, казал на Мио:

– Ке ми даеш педесе лева, защо много ми требуват! Мио го погледнал, обърнал се към банката и усмихнато му рекъл:

– Овай що е? – и посочил с пръст банката.

– Популярна банка, – казал учудено Тасе.

– Тасе, я сум склучил контракт с о банката. Она мекици да не праи и я пари на заем да не даем!

Усмихнал се кисело Тасе и тръгнал да търси мекичари, които не са склучили контракт с Популярна банка.

ФИЛОСОФО

Много често, когато някой каже, че е от Враца чува „остроумието“ в рима:

„А-а-а от Враца, дето гарга не каца“. На автора не е известно от кога битува това „остроумие“, но от малък знае отговора – „Не каца, защото няма мърша“. Това е тривиалната истина – врачанинът не е човек втора ръка, не е мърша.

Ще разкажа един случай, при който геният мюзевирски дава достоен отговор на това „остроумие“.

Философо беше завършил висше образование. Още като студент той започна работа по един световен проблем. Беше постигнал известни резултати и в една „братска“ страна провеждаше експериментална работа. За съжаление трудовете му не се признаваха у нас. Причината – несъгласието му да включи за съавтори някои хора, от които зависеше признанието. Врачани казват „На готово дете всеки става баща“. Като врачанин и патриот, той не искаше откритието му да иде в друга страна.

След дълги митарства решава да се срещне лично с Тато и да му обясни работата. Надяваше се на благосклонността му. По това време Тато беше врачански тъст. Та отива Философо да се срещне с него. След дълги процедури успява да стигне до една напращяла лошо гримирана и с неподходяща прическа секретарка. Тя го попитала:

– Вие от къде сте и по какъв въпрос искате среща с Тато?

– От Враца съм. Въпросът ми е от държавна важност, – кротко и усмихнато отговорил Философо.

– А-а-а от Враца, дето гарга не каца, – иронично казала тя. Почакайте малко! – и влязла в една тапицирана врата.

След четвърт час се върнала и с дежурна за случая усмивка му казала:

– Тато не може да ви приеме! Нямате час за прием! Ако искате аз ще ви запиша и ще ви съобщя допълнително датата и часа на приема.

Философо разбрал, че от тази туфа заек няма да излезе. Обидило го пренебрежителното отношение на секретарката. Като всеки мюзевир, той не останал дължен. Тръгвайки си, попитал:

– Извинете. Вие ходила ли сте у Враца?

– О-о-о да! Много пъти. Защо?

– Защото Вие напълно опровергахте остроумието с гаргата.

Философо не се срещна с Тато. Сватлъкът с Враца беше вече развален, когато той му написа любезно писмо. Резултатът от писмото бе година и половина ефективна присъда и след нея тригодишно заточение в апендикса на България. Откритието му беше патентовано в „братска страна“, от която после България внасяше готовия продукт.

ГОЛЕМАТА ДУМА

Като махленски арбитър последната дума беше негова. Винаги започваше с „Шъ кажа големата дума!“

В славните години на колективизацията агитатори под път и над път обясняваха колко хубаво нещо е колективизацията. Няма синури, нито братоубийствени вражди, малки дръгливи кравички и магарета да орат. Агрономи ще казват какво, къде и кога да се сее и сади. Трактори и комбайни ще пеят по родната шир, така както е във Великата страна на съветите. Тогава на мода беше филма „Кубански казаци“.

На едно събрание в махалата агитатор от ОК на БКП описвал прелестите на колективизацията. При точка „Разни“ започнали изказванията, въпроси и дебати. Когато почти всичко било казано, Големата дума сам си взел думата.

– Я сакам да си кажа големата дума! Другарю, т'ва дек го разправайш а много убаво. Също като на кино. Ама ние немаме нужда некой да ни казва кога да сеем и садим. Ния си знаае. Я зъм още от дедо си. Он си смъкнеше патурите и седнеше на земята. Не е ли му студено на гъзо, значи а време да садим картофите. Т'ва дек ни го разправаш а мижи да та лажем! Колко произведем русняците шъ го опапат, Я...

При тези думи агитаторът скочил и гневно го прекъснал:

– Другарю, това са вражески изказвания! Великият Съветски съюз е необятна страна и не е опрела ние да я храним. Тя ще ни храни! – казал агитаторът и си седнал.

– Прав си, другарю! Ама я шъ ти кажа нещо. Онъ ден отидоооме със Стефан Стамболията да ми изоре нивата с неговите волове. Орааме, орааме и он м'ги даде почивка, а ния отидоооме на кладенецо за пресна вода. Напълнииме бъклето и тръгнааме към колата да апнем к'во Бог дал. Кога отидоооме единно вол беше съдрал торбето с лебо и дояждаше последнио комат. Я шъ та питам теб, воло наяде ли съ? Не е! Ама ния гладувааме ли? Гладувааме!

Големата дума стана кулак. Взеха мун нивицата и понеже не искаше да влезе в ТКЗС-то я замениха с такава в каменната кариера. Комунистическата закалка получи в битката с комарите на островния рай край Белене.

ЩУРЕЦЪТ

Странно творение на природата е щуреца. Ден и нощ непрекъснато свири. Живее безгрижно и не мисли за утрешния ден. Трудът е за мравките, а свирнята – дар божи за Щуреца.

Така безгрижно, като щурец си свиреше и живееше Кадри. От малък прегърна цигулката и цял живот не се раздели с нея. Ходеше с баща си да свирят по сватби, сборове, кръшенета и веселби по селата. Така, година след година, той възмъжа, израсна и се оформи като слабичък и доста мургав хубавец.

Най-после дойде дългоочакваната свобода. Настъпи ден първи. Кадри се включи активно в укрепването и изграждането на Народната власт. В онези бурни времена на революционен подем не минаваше събрание или вечеринка без негов концерт. Прочу се из цялата област. Това му помогна да опознае много моми и си избра една засукана и работлива невеста. Народиха им се цяла чарда деца. С цигулката и труда на невестата той успяваше да изхранва многобройната си челяд. Когато започна колективизацията на село, много от неговите песни бяха на мода за онова време (тогава не се говореше за хитове, топ листи и чалги). Кадри ходеше с отговорните другари и агитаторите и със свирнята и песните си събираще и веселеше селяните. Върх на програмата му беше „Песен за ТКЗС-то“. Текст, композиция, аранжировање и изпълнение бяха негови. (После се появиха много кавърверсии по нея от различните музикари – Палашовата, Вировската, Пещенската, както и от музиканти певци). Но оригиналът беше негов. Ще се опитам по памет да цитирам част от текста на тази песен.

„Диганкатаа е берекетлия,
народила деца сурия.
Сите ще ги правим текезари,
да не одат вече катунари.
Припев: Хеей, убав е живото!
В текезето взеха ни имото.“

Хубаво, ама от ден на ден „живото“ ставаше по-хубав и по-хубав. На всички селяни заедно със земята им беше прибрана стоката и инвентара. Волю, неволю трябваше да ходят на работа в текезето. Нямаше време за веселби. Никой не викаше вече Кадри и той разбра колко „убав

е живото“. Ходеше да свири по сборове в околните села, но те бяха веднъж в годината, а и хората не даваха пари, защото и самите те нямаха. Въртя, сука Кадри и като видя, че няма хляб в цигулката реши да тръгне на работа в текезето.

Отиде при Председателя, който му беше добър приятел още от агитационните времена и го помоли за работа, ама по-лека. Мислиха, мислиха и накрая измислиха. Кадри ще угоява шилетата на стопанството. Хем председателя ще може да направи някой и друг шилешки банкет, хем Кадри ще е по-свободен и ще може да свири. Речено, сторено. Хвана се Кадри за пастир. Много вода изтече, много вино се изпи, много шилета се изядоха (защото по-тлъстите имаха странния навик да си чупят краката, бракуваха се и се отчитаха само кожата им). Дружбата на Кадри и Председателя растеше и укрепваше като дружбата ни с Великия братски съветски съюз. Кадри даже беше удостоен лично от Председателя със званието „Ударник“ и награден с 5 лева.

На Панталей пътник (9 август) в съседното село правеха сбор. Изкара Кадри шилетата на Лиси връх. От него като на длан се виждаше селото, което беше в подножието на върха. Гледаше Кадри празничната суетня и дълбоко въздишаше. Добре знаеше той какво ядене, пиене и веселба ще падне. Гледаше, мислеше и проклинаше своята пастирска съдба.

Мислите му се блъскаха като вода у бряг. Не изтрайваше волната циганска душа на изкушението. Но как да отиде? Не може да остави стадото така на пустопаш. Мисли, мисли, па започна горещо да се моли на Бога, дано му помогне. Дали Господ е чул горещите му молби не зная, но по едно време от долу се чул конски тропот и след малко се показал неговия стар приятел – Председателя, яхнал охранения си кон. (По това време председателите нямаха леки коли и шофьори. Личният им превоз беше двуколка или кон). Кадри моментално направи ледна тъжна и малко ядосана физиономия. Председателят спрял коня, усмихнал се и рекъл:

– Как си, дерзаеш ли, дерзаеш ли?

Тогава тази дума беше много модерна и всички по-отговорни другари я използвана за щяло и нещяло.

– Дерзая, дерзая, другарю Председател. Ама как ще изкарам до довечера не знам! – отговорил Кадри.

– Защо бе, да не си болен?

– Не съм. Ама без ядене, как ще изкарам цял ден? Гледам и ти не носиш нищо.

Председателят го погледнал, усмихнал се, защото знаел, че на Кадри му е ясно къде отива. Той прекрасно знаел, че на събор не се носи нищо, а само се яде и пие на тумбак.

– Не нося, защото ще обиколя къра и мисля за обяд да се прибера у дома – казал той.

– Другарю Председател, бащице мой, може ли да постоиш малко при шилетата?

Аз ще прескоча до нас да взема това онова и веднага ще се върна. Никак няма да се бавя!

Погледнал Председателят часовника си, погледнал надолу към селото, разбрал, че има време, махнал великодушно с ръка и отсякъл:

– Добре, ама да не е за повече от половин час! Слънцето вече напича, а мен ме чака още път.

– Ей сега ще хвъркна! Ти даже не слизай от коня! – рекъл зарадвано Кадри.

Още рекъл, недоизрекъл и хукнал надолу към село с такава бързина, че полите на касачето му се разперили като криле и заели хоризонтално положение.

Посеждал председателя доста почакал. Конят му започнал да става нервен, но от Кадри ни кост, ни вест. Времето течело и той си представял как на софрата у колегата му вече се сервира добре изстудена ракия с хубава салата, а от пешта се носи аромата на печено сугаре. Вече станало пладне, шилетата се западнили под големия дъб. Председателят се огледал насам, натам за Кадри, видял че го няма и лудешки препуснал коня към село да види какво е станало с Кадри. Като вихрушка влязъл в циганския двор. Циганката тъкмо слагала обяда на софрата, около която били насядали цял рояк циганета.

– Къде е Кадри? – ядосано запитал председателя.

– Дойде, преоблече се, хвана цигулката под мишница и-хукна на сбора – уплашено отговорила циганката.

Председателят обърнал коня си и го пришпорил към събора. Когато приближил двора на колегата си, чул цигулката и гласа на Кадри. Слязъл от коня, вързал го на сянка и с бавна стъпка и гордо вдигната глава влязъл. Щом Кадри го видял, прекъснал свирнята, затичал се, спрял се до него и започнал вдъхновено да свири марша на Будиони.

– Защо ме излъга? Не можа ли да дадеш 5 лева на някой да те смени, или пък да накараш някое циганче да ти гледа шилетата? – тихо просъскал председателят.

– Не мога, другарю Председател, защото само на теб имам доверие!

За мен ти си Партията, а на нея трябва да ѝ вярваме! Друг може шиле да затрие, в царевицата пакост да направи, бостаните да обере, или да не напаса шилетата, както трябва. Аз те познавам отдавна и знам, че ти никога няма да злоупотребиш с моето доверие! – усмихнато рекъл Кадри и продължил още по-вдъхновено да свири любимия на председателя Будоновски марш.

ГОРЧО

Една колоритна личност на Враца. Живееше в Згориград. Това не му пречеше почти всеки ден да гостува на кемерските кръчми и да отдава почит на Христо Ботев. Транспорта му беше един голям добре охранен магарок. Горчо бе висок и добре сложен за годините си. Облечен в типичните згориградски дрехи, малки мустаци и неизменния поборнически калпак със зелено дъно, върху което имаше сърмен кръст. В поясът наред с другите неща, винаги носеше едно дудуче. Боготвореше Ботев и при всяко идване във Враца изразяваше това със специален ритуал. Стигайки до пиедестала, на който Ботев, облече във воеводската си униформа, бе застанал разкрачен с гола сабя в ръка, сочеща Милин камък, той слизаше от магарока. Отиваше до паметника, сваляше калпака, покланяше се и го целуваше. След това изричаше куп хвалебствия, които зависеха от настроението му. Когато то беше помрачено от някакво събитие, той казваше:

– Слезни, Ристо, да видиш до дек ни докаара! Развърти се със сабята и ни избави от тиа изедници!

Независимо от настроението му, след свършване на монолога Горчо си слагаше калпака на главата, изкарваше дудучето от пояса си и унесено свиреше на Ботев някаква оратория, която само той си разбираше. Като свършеше, прибираще дудучето обратно в пояса, качваше магарока и поемаше обратно за Згориград. Пътят му минаваше покрай кемерските кръчми и ханове, където често се отбиваше на размдумка и почерпка със свои познати.

В това петъчно утро Горчо бе спрял пред ковачницата на циганина Атанас Амекията. Тя се намираще в Поповата воденица, покрай шосето за Згориград, непосредствено до стария дървен кемерски мост. Последният беше долу ниско над реката, така че минаващите слизаха от едната страна, а на Горчо и Амекията. До тук всичко бе поносимо за Ангел, но когато магарока влезе плътно в магаричката, нещата се усложниха. Двете магарета изпитваха блаженство и магарока в сублимния момент започна да хапе магаричката за врата. Но вместо нея той хапеше Ангел за гърба, който се бе свил от страх върху самара. Добре, че този момент не трая дълго. Когато магарока са поуспокои Горчо и Амекията му извадиха краката от дисагите и го вързаха за една халка пред налбатницата. Сваляха Ангел от магаричката и я вързаха на друга халка, далече от

Горчовия магарок. Горкият Ангел! Той бе пожълтял като дюла и трепереше като трепетликов лист, а от гърба на джамката висяха парцали боязав шаяк. Тримата отидоха в кръчмата на Коеето Киселищата, която се намираще на десетина метра от налбатницата. Поръчаха си по едно вино за успокоение. Като помълча малко, Горчо каза:

– Ангеле, Ангеле, к'во си сънувал таа нощ?

– Олеждах лицето си в огледало и видох брадата си разчорлена.

Тръгнах за белберин, а ма съ пущи едно черно куче. Почна да ме лаа и са събудих.

– Те, он съно ти е показал, ама ти не знааш – обади се Амекията.

– К'во ми а показал?

– Шъ ти кажа! Разчорлената брада значи срам. Кучето дек та а лаяло – че ша тъ сполетат лоши работи. – каза Амекията и отпи от юзчето.

– Ами огледалото? – попита Горчо.

– Огледалото а убава работа. Значи полза, придобиване с мъжка рожба.

– Оно са знаа. Мою магарок само мъжки праи, Ангеле, ако са не роди мъжко я ша ти ушия нова джамка! – каза Горчо и продължи:

– Сега шъ прием по още едно от мене! После шъ идеш те тук горе при бай Кръскьо Мутафчията да ти оплете капаци на дисагите! Ако имаше капаци немаше да береш тоа страх и резил! И запомни от мене, че на вирен кур насрано дупе не гледа! Не съ спира пред нищо.

Поливането на резила продължи до късно. Амекията го занесе под мищница циганката му Наета, а двамата сватове тръгнаха за Згориград. Горчо с неподкован магарок, а Ангел с празни дисаги и съдрана джамка. Всички, и хора и магарета бяха доволни по своему. Магарокът, че е продължил рода, магаричката че ще си има муле, Горчо че е станал сват. Само Ангел изпитваше двуяки чувства. Ядосваше се за джамката, но се утешаваше, че ще има младо муле, а ако Господ даде женско, Горчо ще му ушие нова джамка.

ВРАЧКАТА

Дядо Илия бе занаятчия и добър майстор в занаята си. Като всеки занаятчия, той беше голям кюрлукчия. Работилницата му се намиреше в Хармана, на такова място, че всички селяни, идващи на пазар, минаваха покрай нея като през баждарница. През пазарните дни идваха много цигани – копанари и калайджии от околните села, за да продават стоката си. С тях идваха и циганките им, които всеки знае, че са известни с врачуването си.

В един такъв пазарен ден дядо Илия излезе пред работилницата си да изпуши един тютюн на чист въздух. Седнал на един стол под липата и започнал да си свива цигара. Тогава по-сиромасите не пушеха купешки цигари, а си купуваха нарязан тютюн и цигарени книжки, в които завиваха тютюна. Голям майсторлък беше да се свие цигара, твърда като молив. Отдолу идвали две циганки, едната стара като дядо Ной, а другата млада и засукана. Спрели се при дядо Илия, стоварили торбите и старата му рекла:

– Добър ден, майсторе! Ще ми свиеш и на мен една цигара, пък аз ще ти врачувам за нея! Като гледам голем късмет те чака!

– На какво ще ми врачуваш? – попитал той и ѝ подал цигарата.

– На каквото искаш, на карти, на ръка, или на боб, – рекла циганката.

Дядо Илия станал, завърнал престилката си, бръкнал в джоба на панталона си, извадил една сребърна столовка и казал:

– Ще ми гледа невестата и ако познае, освен цигарата и столовката ще ѝ дам!

– Младо е още невестето, ама по гледане не пада по-долу от мен, – рекла зарадвана циганката.

Оправил си престилката майстора и казал:

– Гледай ме невесто добре! Ако познаеш в кой крачол ми е онази работа, халал да ти е стотачката!

Гледала го невестата, оглеждала го и старата циганка. Посъветвали се на цигански и невестата отсякла:

– В левия крачол е! Давай стотачката! Усмихнал се дядо Илия и казал:

– Не позна! А да беше рекла и за десния пак нямаше да познаеш!

– Защо бе майсторе? – попитали в един глас циганките.

– Защото отдавна го няма нито в левия, нито в десния – рекъл тъжно той, подал им столевката и си влязъл в работилницата...

ДЕЛИ ПАПАЗ

По онова време, когато Враца беше 18000 жители имаше три гробища – български (сега старите гробища), турски над (Окръжната болница) и еврейски (между Бутов дол и Бистрец). Българските и еврейските съществуват и сега, а турските само като наименование на местност. Погребенията на покойниците ставаха по съответните религиозни кано-ни. Евреите ги опяваха в Хаврата от Хамамбашията, турците ги къпеха, увиваха ги в един чаршаф и ги оплакваха в къщи. До гробищата ги караха с каруца и там ги изгърсваха в гроба. Като изгърсят мъртвеца, всички бягат на страни, а той както падне, така го заравят.

Българските погребения се извършваха съгласно християнските обичаи. Тогавашните християнски погребения не се различаваха много от тези, които се извършват сега.

Колите (наречени катафалки), които превозваха покойниците бяха специална конструкция, с конска тяга. При починал човек камбаната на черквата, в която той е енорияш, бие цял ден. По този начин се известява на махалата, че е починал еди кой си. Покойникът, когато дойде време за опелото, се взема с катафалката от дома му и се закарва в черквата. При този транспорт се спазваха съответните ритуали:

Конете, впрегнати в катафалката, бяха облечени в черни савани, ко-чияшът също. Ковчегът с покойника се поставя върху черга на катафалката, като капакът е махнат, за да може покойникът да се прости за последен път с хората от града. Траурното шествие до черквата и от там след опелото, до мястото на вечния покой ставаше по приетия ред. Най-напред върви кръста с името на покойника (носеше го Салията), след него факлията (носеше я Иван Рако), после тавата с житото (носеше я на главата си Фръцко), следва свещеникът, който пее и размахва кадилницата, катафалката и траурното шествие. Хората, които срещаха шествието, се спираха, докато то премине, прекръстваха се и покланяха на покойника.

Ще бъде престъпление, ако не отделим малко внимание на личностите, водещи траурната процесия. Това бяха хора достойни за велико перо. Докато свещениците бяха различни в зависимост от енорията на покойника, то двете катафалки и тримата носачи бяха неизменен атрибут на всеки погребален ритуал. За този ритуал се изискваше артистичен талант, който не им липсваше, особено на Салията и Фръцко,

Отношенията между тях бяха приятелски, въпреки че живееха в различни части на града – Рако в Хармана, Фръцко – в Пинташката бахча, а Салията – в Кемера. Особено артистичен беше Фръцко. Той! беше нисичък, облечен в черни дрехи и неизменен каскет на главата. Каскетът му беше огромен и отвътре имаше някакви подплънки, които облекчаваха главата му при носене на голямата тава с жито върху нея. Тъга и умилението изпитваше като го гледа човек, когато траурната церемония се движеше. Отпред Салията, изправен като гвардеец, взел за почест вместо! пушка погребалния кръст, след него Рако, стиснал с ръка факлията, вървейки в такт с конете на катафалката и накрая! Фръцко с балетна стъпка и тепсия на главата. Походката му беше толкова артистична, че дори Мариус Куркински би му завидел. Мъничкото му дупе се въртеше и описваше такива криви, които дори най-добрата султанска танцьорка не би могла даже да помисли, че може да опише. От грацията на тялото и извивките, които описваше дупето му, незнаен врачанин – мюзевир му бе лепнал пръкора Фръцко.

Обикновено след излизане от черквата, когато процесията! тръгваше, Рако тихо започваше да ругае и псува до гробищата. Ругаеше и псуваше Салията, който под сурдинка м) подвикваше: „Иване, набутай си ризата!“ Като чуеше тези! думи, Рако изпадаше в ярост и започваше да я „набутва“ на всички роднини и познати на Салията, започвайки от майка му и завършваше с комшиите му.

При едно такова шествие ние си играехме пред Джамията. То се зададе откъм моста. Няколко турчета се затичаха срещу него и започнаха да се кривят на попа, който хрисимо! размахваше кадилницата и пееше. Шествието траурно си продължаваше своя път. Но турчетата не се отказваха и започнаха да викат: Дели Папаз, Дели Папаз! (Лудият поп, Лудият поп!) Това го разсърди много. Той захвърли кадилницата, хвана полите на расото си с ръка и с глас йерихонска тръба ревна: „Ваш'та мама читашка! Поганци поганци!“ – и се впусна да ги гони. За секунди горните дреиш на турчетата заеха хоризонтално положение и докато ги види се мушнаха в двора на Кадънката, прецапаха вадата и заеха очаквателна позиция в Джафер бахча. Попът видя, че няма да ги стигне и изригна един куп благословии по адрес на техния бог, близки и роднини от нежния пол. След това взе кадилницата и шествието продължи.

ДЪЛГАДЖИЯТА

Хюсеин беше типичен анадолски турчин. Слаб, кокалест, клонест със сини изцъклени очи. Мързелив и сиромах, той обичаше да продава мурафетлъци. Живееше сам в къщата, останала му от дедите и сигурно строена в дните на османското нашествие. С други думи „сиромах човек с чорбаджийки табихети“. Особено се мъчеше да изтъкне мъжките си надарености. Не пропускаше случай да каже, че Аллах го е надарил богато. Когато ходжата го обрязвал, останала кожа за едни урушки цървули. Още тогава той му сложил достопочтенна титла Караман Оксиклията т.е. Караман с мъжко достойнство като ок на каруца. Сутрин отсядаше в кръчмата на Вачо Данчов и чакаше някой да го почерпи. Този пен се бе събрала голяма компания. Черпеше обущаря Коеето за внука си Кастадин. Хюсеин се прикаламиса към компанията, която постепенно повишаваше градуса. Оканиците с вино хвърчаха, а и мезето беше добро. Дали от виното, дали от друго, на Хюсеин му се допикало, излязъл и тръгнал към клозета, който се намира в двора до малката вада. Хубаво, ама вътре имало човек, а виното в Хюсеин напирало да излезе на свобода. Оледал се Хюсеин и започнал да бърка в потурите си, като че ли лови риба в дълбок подмол. От зор непрекъснато подскачал като че ли под краката му имало жарава. Минута, две, ама рибата се не хваща. Накрая със замах дръпнал учкура на потурите си (връзка, която изпълнява ролята на колан). Те автоматично паднали, защото нямало какво да ги държи. Хюсеин въздъхнал с облекчение и клекнал. За зла врага излязъл един от компанията и гръмогласно се развикал:

– Елате да видите Караман как пика като жена!

Така безславно и позорно рухна мита за Караман Оксиклията. След тази злополучна случка всички в махалата му викаха Дългаджията.

Той пасеше част от махленските кози от Гергьовден до Димитровден, като в края на всеки месец стопаните му се издължаваха. Пари нямаше и изкарваше месеца на верисия от бакалина, хлебара и кръчмара.

Хлебарят Свети Георги го беше научил всяка сутрин да му дава по една топла тарнаклия на версия. В края на месеца, като получи пари, Дългаджията погасяваше борча и започваше отново вересиите. Един месец не се издължил, втори месец не се издължил, като все намирал причини, които хлебаря приемал. Един ден при него дошъл братовчед му Вачо и от дума на дума станала приказка и за Дългаджията. Вачо му

разказал как той се разплатил с него, и викнал по едно пиене на всички в кръчмата като почерпка. Когато поискал сметката, Вачо му я дал. Дългаджията отброил парите, но вместо да му ги даде на ръка, той ги хвърлил под масата. Вачо беше доста пълен и когато го попитал защо прави така, той му отговорил наперено:

– С труд и зор да ги изкараш! Нека ти поспадне толумо!

Разбрал Свети Георги, че с тези мурафетлъци Дългаджията скоро няма да си върне вересиите. На другата сутрин, когато турчина дошел да си вземе тарнаклията, видял че я няма на тезгяха. Попитал учудено:

– Георге, дек ми е тарнаклията?

– Вътре у месалната е. Влез да си я вземеш! – отговорил Георги.

Дългаджията влязъл вътре, повъртял се и извикал, че не може да я намери. Тогава хлебарят влязъл и започнал да го пердаши яко. Той бил прежалил вересиите, но решил да му покаже български мурафет. По едно време Дългаджията изхвъркнал от фурната целия овъргалиян в тесто и брашно. Само очите му святкали като на плъх. Седнал на камъните пред фурната и започнал да се отупва от брашното. В това време излязъл от месалната Мато Суравио, чирак във фурната, огледал го и рекъл:

– Ама бой ли беше!

Нашият герой го погледнал, примигал от брашното, тупнал се юнашки по гърдите и рекъл:

– Ама я удържах ли? Не е бабаит тоа дек бие, а тоа дек носи боьо! – след което станал, метнал празната торба през рамо и погледнал кръвнишки към фурната. После бавно се запътил към Джамията, където ранобудните стопани вече изкарват стоката си.

МИАЛКО ПРЪДЛИВИО

Висок, слабават, със сини цъкливи очи и руси засукани мустачки, Миалко беше типичен представител на славянската раса. Вятърът от призрака на комунизма, който бродеше из Европа, го бе довял във Враца. Емигрант, белогвардеец той се препитаваше с неквалифицирана работа – режеше дърва, внасяше въглища и всичко за което го наемаха.

Неговите сънародници го наричаха Михаил Мишкоед. Причината бе следната. Сънародникът му Серги държеше колониален магазин, в който се продаваше всичко. Пръдливио рѣботеше при него. Едно момченце от махалата отива с калена паничка да купи мед. С този мед трябвало да се намаже турта, за да се умилостиви Баба Шарка, от която било болно братчето му. Взема Миалко паничката от момчето, грабва от капачката мед, и когато го сипвал, момчето изпищяло:

– Олее, Мишка!

Погледнал Миалко и видял, че опашката на мишката виси от лъжицата. Ами сега? Бързо хванал опашката, извадил мишката от лъжицата и я лапнал. Поозорил се докато я глътнал. Даже от зор се опушил, та пръднал. Момчето гогляло с ококорени от ужас очи. Миалко се усмихнал и преглъщайки му рекъл:

– Ета не мишка! Ета въськ!

След което му напълнил паничката, не му взел пари и го изпратил поживо поздраво.

Когато съветският ботуш стъпи здраво у нас, всичко руско стана модерно и на почит. Миалко захвърли триона, нахлупи сталинския каскет и активно се включи в борбата за построяване на социализма и комунизма. Вече не беше Миалко пръдливио, а Михаил Степанович Стальченко. Оказа се, че! не е белогвардеец, а комунист, изпратен със специална задача. В автобиографията си пише как е станал комунист. Ето част от нея:

Бил много млад, когато го взели войник. В казармата се прочул с това, че с нецензурното си черво можел да свири всякакви мелодии. Бах! Добре, че не е имало мюсюлмани в казармата!

Научил за това Губернатора и го взел на служба в дома си. След дълги репетиции Михаил Степанович можел да изпълнява виртуозно „Боже, Царя сохрани!“

На един прием в чест на Генерал Губернатора домакиният решил да

го изненада. При вдигане на първия тост, който естествено бил за Царя, Михаил Степанович ще изпълни мелодията. За целта го скрили под масата. В сублимния момент, когато вдигали тост за Царя се чуло едно тър, тър, тър, тър, джвърк, джвърк, джвърк, настъпила тишина и се разнесла познатата миризма, съпътстваща тези звуци.

След вечерята Губернаторът го извикал и запитал какво е станало.

– Виноват, Ваше Високоблагородие! Я очен високий тон вземал и посрался!

За този висок тон той отнесъл двадесет шомпола по виновната за провала тръба и прилежащите и части. От него ден намразил Царя и станал комунист.

След като навършил години, другаря Стаљченко получи народна пенсия. Ходеше по събрания и тържества да разказва подвизите си като участник във Великата октомврийска революция. Житейския път на Миалко премина в комбинации, като тези на неговия събрат Остап Бендер.

Шедьовър на мужишката му хитрост беше операцията с облигации-те. Народната власт, след като изяде парите от земята, национализацията и няколкото смени на парите, направи няколко „заема“ от народа. Срещу тези „заеми“ издаде облигации. Да се осребрят тези облигации беше равносилно на това да се получи писмо от умрял човек. Това бяха едни мърляви хартии, които не ставаха и за задни цели, защото хартията беше твърда, а при измокряне изпускаха багрилата. 1956 година всички руски емигранти бяха поканени да се върнат в Родината Мать. На всеки руски гражданин нашата, държава тайно се задължи да покрие всички активи и пасиви. Именно тук блесна гения на другаря Стаљченко. Той стана колекционер на облигации. Понеже всички знаеха, че са без стойност, с удоволствие му ги подаряваха. Когато събра прилично количество облигации, той подаде молба за завръщане във Великата страна на съветите. Осребриха му всички облигации по номинал и с лихва. В резултат на това получи съвсем законно много солидна сума български пари.

Днеска кашляше, утре пърдаше и все не заминаваше.

Великият болшевик обичаше много втората си родина България и тленните му останки с високи почести бяха погребани на българска земя.

ДИРЕКТОРЪТ

Беше един горещ, зноен ден в началото на месец юли. Температурата на въздуха не мога да зная, защото тогава го нямаше Миньо Празнико, единственото метеосъоръжение в града беше грамадния термометър, който се намираще на стената между аптеката на И. Симеонов и хотел ресторанта на Белата мечка. За съжаление някоя „Умна глава“ нареди да се махне термометъра и съдбата му не ми е известна.

Та през този ден седеше в кабинета си новоназначения директор на току що национализираното предприятие. Кабинета му беше една обикновена стая, само бюро и няколко стола. Зад бюрото на стената висеше портрета на Йосиф Висарионович, а срещу него, над вратата го гледаше мило Георгий Михайлович. Не липсваше и Славчо Трънски с каскет и шмайзер в ръце. Както виждате, един скромен кабинет с още по-скромнен директор. Седи си директорът, облечен в сини дочени дрехи на един стол. Под стола се намираха гумени цървули, които той носеше на бос крак. До стола един леген със студена вода, в която директорът си беше натопил краката и от време навреме ги миеше един с друг като в турска баня. Седеше и си мислеше, че приближава Петровден, неговия имен ден. Ще, не, ще, трябваше да го посрещне достойно. За това си кроеше план как в Събота ще отиде при зет си в Каров дол. Двамата бяха ловджии. Ще набият в корията, където има пернат дивеч и зайци. Ще ударят два, три заека и една, две дузини яребици и ще се приберат.

Тъкмо си уточняваше менюто за Петровден, когато на вратата се почука грубо и сложи край на блаженството му. Тук му е мястото да кажем, че тогава нямате сегашните луксове и екстри – секретарки, кафета, телефони, мобифони и т.н. Те влязоха в битка на новите поколения ръководители, тези по-учените.

Но да видим какво стана по-нататък! Веднага след почукването в кабинета влезе младеж, който плахо се заоглежда. Директора продължаваше да си мие краката, както е казано в песничката „...единият мие другия...“ и се правеше че не забелязва новодошлия. Младежът се позавъртя, покашля се, за да даде знак за своето присъствие, но нищо. След малко събра кураж и каза:

– Добър ден! Търся директора.

– Добър ден! Кажы бе, момче, какво има? – отвърна директора и продължи да цамбурка краката си във водата.

– Казах вече! Търся директора.

– Казвай какво има, че имам много работа и не ми губи времето! Аз съм директора.

– Дошел съм от село К. и си търся работа.

– А-а-а, значи ти си от село К. – казал директора. Знам ви аз от това село каква стока сте. Още от дядо ми знам, че сте големи апаши. По ваша вина едва не пропаднало освобождението на Враца от турците.

– Не сме апаши, а добри хора.

– Слушай ме сега! Дядо ми е разказвал, че покрай вашето село е минал Лебгвардейския конно гренадирски полк, под командването на генерал Кото (говори за генерал Клота). Около селото ви оставили една сотня за ариергард. Понеже знаел, че сте апаши, предупредил старшията на стонята да внимават много с вас. Старшията наредил на всички да не разседлават конете, а да спят на тях за по-сигурно. На сутринта, когато се събудили, що да видят? Вместо коне под седлата им имало по три кола. Така, вместо на коне, сотнята пристигнала пеш във Враца, като на раменете си всеки солдат носел конската сбруя. Ако това не е апашлък, здраве му кажи!

Младежът засрамено стоял и се чудел какво да отговори, когато директорът продължил:

– Ти не си работник! Ако си такъв да си седял на село. Ти идваш да търсиш тук служба. Ама служби свободни няма. В цялата фабрика има три моолузки служби – директорската, домакинската и пожарникарската. Да, ама са заети! Директор съм аз, домакин е свато Любен, а пожарникар е кумецо Пенко. Иди и виж в съседната фабрика „Глиган“ дали не е останало нещо, ама не ми се вярва!

МИТО ДАНИН

Много героични подвизи ставаха през времето, когато във Враца бяха разквартирувани братята освободители.

Част от тях бяха настанени в училище „Софроний Врачански“, до самото пазарище. Сресу училището, във Военния клуб, се помещаваше коменданството.

Всяка божа сутрин Мито Данин вземаше ожуления картонен куфар със стоката. Пристигаше на сергията, която се намиреше на зеленчуковото пазарище. Застеляше грубата дървена маса с аладжена покривка. Изваждаше стоката и я подреждаше. Когато свършеше с подреждането, затваряше куфара, завързваше през средата с конопено въже и го изправяше зад масата. Този куфар беше многофункционален. Когато; „дюкяна“ беше отворен, той служеше за стол на Мито. Седнал на него, като на трон, внимателно следеше от високо ръцете, на клиентите си, които често прибираха по нещо в джобовете си.

На Димитровден при него се спрял познат руски солдат с автомат „Шпагин“ на гърба и го поздрави:

– Здравстуй Митя! С празником! – Какъв празник? – попитал Мито.

– Октябърская революция! – гордо отвърнал солдата и засукал мустаци.

– А па я помислих, че ми честитиш именно ден – Димитровден.

– И так можно! Давай въйпием для твое здоровье!

Мито набързо затворил „дюкяна“. Прибрал стоката куфара, взел го под мишница и двамата се отправили към Вълчиновата кръчма. Там започнали да поливат празниците! Най-напред поляли Октомврийската революция, после Димитровден и поливали до късна доба. Мито, като именяк платил масрафа. Разчувстван от жеста солдата свали! „Шпагина“ и го зарамчил на Митовия гръб, като казал:

– На память Нашият гледал, гледал, бръкнал в куфара и извадил един капан за мишки. Подал го на солдата и рекъл:

– На память!

После се разцелували и всеки поел своя път. Мито с „Шпагина“ на рамо, а солдата – с капан за мишки.

Сутринта на развода солдата се явил с капан за мишки вместо с „Шпагин“. Комендантските пък намерили Мито заспал на куфара в бараката, прегърнал „Шпагина“.

Даже автоматата не му беше дал кураж да легне при баба Дана. В съня си той нежно го притискаше вместо любимата.

ТАНАС ЕМШЕРИЯТА

Ниськ, с малки мустаци, облечен с дрехи алафранга. Кръчмата му се намираше на площада срещу касапските дюкяни. Малък, опушен дюкян с няколко маси. В ъгъла димеше по цял ден скара с дървени въглища. От скарата в кръчмата цареше полумрак, а от комина се разнасяше над целия площад приятният аромат на печено. Постоянните му клиенти бяха касапите, а адвокатите от околните кантори и съдиите от градския мирови съд обядваха вкусна скара. Специалитета на кръчмата бяха печени пресни дреболии – момици, бърбери, ядки, дробчета. Обикновено Емшерията ги вземаше от касапите без пари или срещу някаква почерпка. Затова ги продаваше много евтино. Кръчмарският тезгях се намираше в дъното, до скарата. Над тезгяха висеха две табели, дело на художника Петър Графо. На тях показалеца на една ръка сочеше надписа „Уважение всекиму, вересия никому!“; а на другата „Тук е така!“. Кръчмата беше благодатно място за шеги и мюзевирлъци. За тази атмосфера допринасяше и самия стопанин – класически шегаджия и мюзевир.

Ракията и виното клиентите пиеха с юзчета. Скарата се сервираше направо в дървени танурчета. Много често клиентите отиваха до скарата, пробираха си каквото им хареса и с машата го слагаха на танурчето.

Веднъж дошъл някакъв виден столичен адвокат. Довел го негов колега да обядват. Отишъл до тезгяха и попитал:

– Какво ще ми предложите за обяд?

Танас си наливал юзчетата и не повдигнал глава, а и да я е повдигнал, от ароматния пушек нищо не се виждало. Помислил, че е някой шегаджия врачанин и му отговорил:

– Курче на танурче! Вземи си танурче и иди си избери от скарата! Ама гледай да е по-голямо и да е добре опечено!

Адвокатът се посмутил за момент, но после взел едно танурче и си избрал каквото му харесвало.

През време на обяда, заедно с момичката схрускал едно малко въгленче. Бетнал танурчето на страна, отишъл на тезгяха и възмутено казал:

– Как може такова нещо? Щях да си счупя зъбите. Провинциалист с провинциалист!

Танас миел юзчетата и ги подреждал. Погледнал възмутения клиент и си изтрил ръцете в мазната престилка. После вдигнал, показалеца

на дясната ръка и му посочил табелата, на която пишело:

„Тук е така!“

Цялата кръчма избухнала в смях, а видният адвокат бързо, бързо изнесъл дебелия си задник.

ДАНЕТО И САЛИ

Ще бъде голям грях, да не кажа престъпление, ако не опиша една малка част от хората, които придаваха колорита на Враца. „Сериозните“ хора на града ги наричаха „шашави“. Етикет за хора с известни умствени недостатъци. Аз мога да се съглася! до някъде, затова защото всеки един от тях си беше по своему „шашав“. Да е шашав човек, не значи че трябва непременно да е с умствени отклонения. Няма човек на тази земя определени моменти да не е бил шашав. Всяко увлечение по нещо си е своего рода шашавлък. Сега е модерно тогавашна шашавлък да се нарича в най-лека форма мечтателност, в средна – хоби, а при по-силна форма – ексцентричност. Твърдо съм убеден, че ако всички хора са били „сериозни“, човечеството да е застинало в определен стадий на развитие и да не е помръднало векове напред. Нима Икар, Архимед, Кюри, Айнщайн не са били по своему шашави?

Моля да ми бъде простено, че в защита на моята теза дадох пример със светила на човечеството! Моите герои са много далеч от тях и тяхната шашавост се свежда до решаване дребните им житейски проблеми. В хода на събитията, които описвам, ще се убедите дали тези герои са по-шашави от онези сериозните и умните.

Дането живееше в бащината си къща до Пинташката бахча. Доколкото е известно на автора, е учил в гимназия, но дали е завършил не е знайно. Едно солидно за времето си образование.

Винаги внимателен, учтив и леко изнервен, много чувствителен, със забързана походка го срещаша сутрин врачани. Като всички и той отиваше да се труди. Местоработата му беше площад „Ботев“. Обикаляше кафенетата, адвокатските кантори, халите и фурните. Работеше като момче за поръчки. Разнасяше срещу минимално възнаграждение по адвокатските домове покупките – месо, хляб, зеленчуци и други.

На главата си носеше офицерска фуражка, а военната му куртка беше окичена с медали и значки. Те бяха основния му шашавлък. Ако направим сравнение със съветските ръководители и военни по онова време ще видим, че шашавлъка на Дането е милионна част от тяхния. Дането носеше по четири, пет медала, докато за техните нямаше място по гърдите им. Единственото, по което си приличаха, бе че и те, и Дането се самоизтъкваха и самонаграждаха. Богатото му въображение и фантазия бяха изградили един мил и скъп образ за него – несъществуващата

чехкия, на която бе предан роб. Тя бе за него като Дулцинея Тобозка за побратимия му Дон Кихот. Знаейки за тази любов, неколцина врачани музевир-регулярно му изпращаха любовни послания от нея. Обръщението винаги беше: „Мой любими, Йорданциславе!“ Когато получише такова писмо, той беше неописуемо щастлив. Прегърнал писмото до гърдите си, танцуваше под звуците на устната хармоника на приятеля си Салията. Когато Сали го нямаше – като си пееше „О, донна Клара“. Тази любов го окриляше и той с нетърпение очакваше съдбовния миг, но...

Добър приятел на Дането беше музиканта Славчо, когото всички наричаха Сали. Българин, израсъл и възпитан в циганско семейство, Сали се препитаваше като Дането. Основното му препитание беше хамалуването. Всеки божи ден, според разписанието на влаковете, той и още няколко души (Рако, Софията, Мунията) чакаха пътници, на които да носят багажа. Тогава нямаше градски транспорт, а само няколко файтона (Климата, Фукалеята, Бакьовото, Патрата, Керата, Цеко, Стефчо и други) Когато имаше някакъв празник, свиреше с Палашовата музика на бас флигорна. Иначе непрекъснато си свиреше с устна хармоника.

Преди да излезе на плацата Салията работеше като домашен прислужник в семейство медици. Жената беше красива францужойка, която като всички францужойки си имала адет Кабинетът на мъжа ѝ беше извън дома им и тя скучаела. Повече време от деня си виждала Сали, а не мъжа си. Ходела доста неглежирана, което карало Сали волю, неволю да лъска кларинета по няколко пъти на ден. Един ден случайно станала свидетел на лъскането. От любопитство или от нещо друго автора не може да знае, тя поискала да посвири на доб изкъпания „С“ кларинет. Кларинета ѝ харесал много и тя с пристрастила към него. Но всяко пристрастие е издайническо Разбрал съпругът, че неговата флейта – пиколо е заглушена „С“ кларинета. Според партитурата солото ѝ било малко, Сали не разбирал от ноти. Като всеки цигански музикант непрекъснато правел импровизации. Единствен изход бил да прокуди вдън гори тилилейски собственика на „С“ кларинета.

Така злощастно завършил кариерата си Сали. Останал на улицата без препитание. Намразил „С“ кларинета, който му донесъл мигове блаженство и цяла вечност тегло. Затова свиреше само на устна хармоника и по-рядко на бас флигорната.

Дането и Салията бяха истински врачани-музевир-приятелството им беше мъжко, но това не им пречеше да си правят взаимно музевирлъци. Мрачна сянка върху тяхното приятелство хвърли появянето на

една злокобна личност. Това бе новият фелдфебел-нотист, тъпанджия във военната музика на 35-ти пехотен полк. Среден на ръст, мургав с тънки мустачки, той привличаше погледа и желанията на не една циганка от Игриската махала.

На едно от редовните градски увеселения в градината на Военния клуб, където военната музика свиреше, тъпанджията сезапознал със Сали. Станали близки и когато част от музиката свирела на частни журове и джамбурета, Сали му помагал да носят тъпана, а понякога биел и барабанчето. Покрай Сали тъпанджията се запознал и с Дането.

Неизвестни за автора са подбудите, които накарали Дането да отиде и каже на майката на Сали, че тъпанджията му е взел честта. Мюзевирликът скоро се разнесъл из целия град. Това разгневilo майката на Сали и тя упорито търсела среща и обяснение от тъпанджията. Но да се срещне с него или капелмайстора майор Велчев не й се удавало. На края щастието й се усмихнало. На Гергьовден 35-ти пехотен полк излизал на парад. Най-напред капелмайстора, след него музиката, знамето на полка, командирите на полка и ротите. Когато музиката свирейки навлизала в стария табашки мост, майката като орлица се спуснала върху тъпанджията, който бил последен, а след него вървял знаменосеца с асистентите. Хванала здраво ръката с киака, за да не я удари с него, и неистово се разкрещяла:

– Мръсник, с мръсник! Да платиш честта на сино ми! Господ да те убие!

Тъпанът спрял, музика без тъпан е нищо, а военен парад без музика – нула. Тази случка помрачила парада и дала материал на мюзевирите. Сали разбрал, че е орезилен завинаги и то от негов приятел. За да не остане по-назад, малко по-късно пуснал слух, че тъпанджията е орезил и Дането в боровете край хижата. Новият мюзевирлик се разнесъл светкавично из града и започнали коментари. От многото повтаряния Дането повярвал, че е имало такава случка. Един ден, за да излезе герой, той казал на Сали, че при резила той така се въртял, че счупил киака на тъпанджията. Това значи, че вече няма опасност и за двамата.

Тъпанджията имал добра булка. Една сутрин Дането и Сали; стояли пред кафене „Спортна среща“ и си приказвали. По едно време на отсрещния тротоар, покрай адвокатските кантори, се появила жената на тъпанджията с дамска чанта в ръка. Сали побутнал Дането и му казал шепнешком:

– Мале, Дане, това е жената на тъпанджията.

– Е-е-е, та к'во? – попитал Дането.

– Она отважда, у съдо! – отговорил Сали.

– Какво ще прави там? – пита Дането.

– Отважда да подаде молба против теб дек си счупил онаа работа на мъжо й.

– Ти откъде знаеш?

– Я не съм ли ти казал? Одила е при адвокато Папукчиев да й пише жалбата. Она сака затвор и много пари.

Като светкавица Дането пресякъл улицата и се намерил на другия тротоар. Точно пред Алековата фурна срещнал жената. Коленичил пред нея, хванал й ръката с две ръце и започнал да я целува. Жената останала като гръмната от неочаквания жест на Дането.

– Мила Госпожо! Коленопреклонно Ви моля за прошка! Аз не съм виновен! Не съм счупил нищо! Може Салията да е. Смилете се над мен и не ме вкарвайте в затвора! – молел се Дането със сълзи на очи.

Жената отначало нищо не разбрала, но когато видяла отсреща ухапената физиономия на Салията се сетила. Освободила си внимателно ръката, помилвала Дането по фуражката и усмихната му рекла:

– Стани, Дане! Господ и аз ти прощаваме! Мъжът ми си е виновен! Знаеш къде живеем и ела утре преди обяд да ти дам нова фуражка и куртка!

На другия ден след обяд Дането, с нова фуражка и куртка, подарил на Сали старите с думите:

Заповядай! С акъл си ги изкара!

КАРАКОНДЖО

Караконджо е герой от много по-късно време. Като малък лежал от детски паралич, което дало отражение в ходенето и говора му. Като ходеше си влачеше краката и говорът му беше провлечен. Казано е, че когато Господ взема едно, дава две. Щедро го бе дарил с мързел и добър апетит. След многогодишно учене в началното училище, когато неговите връстници тръгнаха по донаторни комисии, той реши, че е време да привърши с науките и да се заеме с ползотворен труд. Отначало се въртеше около пазара. Тоя го почерпи, оня му Даде нещо и така минаваха дните му. Родителите и познатите го изпращаха по покупки. Това беше стихията му. Търговец не можеше да го излъже или да му даде некачествена стока.

В една студена януарска утрин Караконджо тръгнал за мляко в млекарницата. Дали от хлъзгавия път, дали от бавния му ход, но когато дошъл пред млекарницата имало голяма опашка. Това обаче не го смутило и той леви, леви, та пред всички влязъл в млекарницата. Хората от опашката възнегодували и започнали да го хулят. По средата на опашката се намирала една от неговите учителки. За да умилостиви опашката, тя каза:

– Оставете го, не виждате ли, че е шашав?

Излязъл Караконджо с пълна чанта и си тръгнал. Когато се отдалечил на безопасно място, се обърнал и викнал към опашката:

– Е-е-е, шега! – той не можеше да каже „С“ – кой е шашав, язе или вие? А, мръзнете шега да ви... мамата! – и усилил хода за дома.

* * *

По-късно отиде на работа в хлебозавода. Подлеза на гарата не беше направен и работниците трябваше да минават през всички коловози. Работа доста трудна, особено нощем, когато правят маневри товарните влакове. Една късна вечер Началник гарата видял нашия човек, че преминава линиите яваш, яваш и му викнал:

– Ей ти! Какво се мотаеш по нощеска, ами не отиваш да легнеш?

Караконджо си замълчал и когато преминал коловозите и бил вече в безопасност се провикнал:

– Къде да ида да легна, бе? При жена ти ли? Дай ми бележка!

Сега като описвам тези случки, основателно си задавам въпроса на

моя герой Караконджо: „Кой е шашав?“

Близо половин век бяхме управлявани от човек, професионален революционер, който не можа до края на дните си да назове правилно целите на своята идеология. Тази идеология в името на която дойде на власт и в нейно име стана Диктатор. Отговорете си Вие, ако можете, кой е шашав?

КОГАТО НАЛИВАХМЕ ОСНОВИТЕ

На 5-ти септември съветският ботуш стъпи в България, защото СССР ни обяви война.

След няколко дневни сражения с полиция, жандармерия, и цялата българска войска (тогава бяха няколко армии) смелите и безстрашни бойци от НОВА взеха властта. По указания на Г. Димитров от Москва, бе създаден ОФ. От неговите редици излъчиха първото ОФ правителство, начело с вечния превратаджия Кимон Георгиев.

Изведнъж религията стана опиум и молитвите преди учебните занятия бяха премахнати. Изчезнаха портретите на възрожденците във фойетата и на тяхно място се появи Сталин и Славчо Трънски с шмайзер в ръце и каскет на главата. Отрекоха се всички християнски добродетели, на които бяхме научени. За пример на най-голяма добродетел беше даван Павлик Морозов и непрекъснато ни се втълпяваше да следваме неговия пример. В обществото и в училище се въведе официално обръщението „другарю“, с което всички станахме равни. Хората, които ни учеха на акъл ни станаха другари. Много от перекедетата започнаха да оригиналничат и вместо „другарю“ се обръщаха „Ей, таварищ!“ В училище вече не пеехме патриотични песни и маршове. Те бяха забранени, защото са шовинистични. Стигна се до там, че Иван Вазов бе изкаран шовинист. Вместо „Боряно, Борянке“, или „Горице ле лилянова“ запяхме „Когато на Дунав се мръкне“, „Партизан за бой се стяга“, „Катюша“ и други. Вместо народните хора и ръченици, заиграхме казачок. Наистина се мръкна не само над Дунав, а над цяла България и то за близо половин век.

В хода на този революционен кипеж и борби имаше и не малко комични случки. Спомням си един такъв епизод.

За да уплашим империалистите, които се готвеха за война, а ние се борехме за мир, за щяло и нещяло се правеха митинги, шествия и манифестации. Манифестациите започнаха от 1-ви отдел, минаваше се последователно през всички отдели (4 на брой) и завършваха на площада. Официалните лица стояха на стълбището пред читалище „Развитие“ и поздравяваха манифестиращите. Срещу тях на тротоара свиреше духов оркестър. Понеже военната духовна музика беше на фронта, свиреха духовите музика на училищата. Една от най-добрите духови музика беше тази на мъжката гимназия „Цар Борис III“. Неин ръководител беше

покойния Матей Кунторов.

На една такава манифестация свиреше духовата музика на мъжката гимназия. Трябва да кажа, че манифестациите траеха с часове, като през цялото време музиката трябваше да свири. Свирила музиката, свирила български и съветски революционни песни, но репертоара им се свършил. Тогава господин Кунторов вдигнал палката и музиката започнала да свири „Край Босфора“. След около пет минути пристига запъхтян един милиционер, криводолски циганин, когото наричаха Молотов и му казва:

– Другарю Кунторов, спрете веднага да свирите!

– Защо? – пита го г-н Кунторов.

– Защото така ми наредиха официалните лица.

– Иди ги попитай, защо трябва да спре музиката, след като половината от манифестацията не е свършила!

Аз имам нареждане да свиря, докато мине и последния манифестант.

Молотов се затичал и след малко се връща още по-запъхтян и объркан.

– Каза ли им какво ти казах? – пита г-н Кунторов.

– Казах.

– Е, какво ти отговориха?

– Казаха веднага да спреш, защото тази песен е забранена!

– Коя песен е забранена?

– Тая, която свириш.

– Това не е песен, а марш. Така им кажи! Отива Молотов и се връща разгневен. Хваща ръката на Кунторов и му казва на един дъх:

– Маршът „Край Босфора“ е забранен и престанете да свирите!

Господин Кунторов се освободил от ръцете му, усмихнал се и му казал:

– Кажи им на официалните лица да бъдат спокойни! Мелодията е същата, но аз съм изменил текста. И продължил да свири същия марш.

КАФЕНЕТАТА

Във Враца, като областен център на почти цяла Северозападна България бяха събрани всички държавни, обществени и частни учреждения. Естествено е, че интелигенцията тук беше голяма. Наличието на много банки, съдилища, учебни заведения, войска, фабрики обуславяше различните съсловия. Поради това, че почти всички учреждения, кантори и дюкяни бяха съсредоточени в центъра, то и кафенетата бяха предимно тук. Всяка гилдия си имаше свое кафене. На сегашния площад Ботев имаше няколко. Най-голямото кафене беше „България“ намиращо се в сградата на Стефанаки Савов. Георги Пингвино го държеше, а му помагаше неговия брат – Борко Бамбачо. В кафенето имаше билиардна зала и беше предимно кафе-клуб на богатите врачани.

Кафенето на бай Манол също се намираще на площада в непосредствена близост до адвокатските кантори. Това беше кафенето на адвокатите. Цялото адвокатско съсловие се събираше сутрин на кафе и мюзевирлък.

До зеленчуковите хали, срещу Алековата фурна, се намираще кафене „Спортна среща“ на Христо Рапето. Там, както показва името му, се събираха млади хора – спортисти.

Срещу входа на Митрополията се намираще кафене-градина, което го държеше турчина Батин. Това беше кафенето на хората, занимаващи се с политика – предимно социалисти.

На другата страна на площада, срещу джамията, се намираще кафенето на Мустафа х. Якубов. Посещаваше се най-вече от турците и по-сиромаси българи – дребни търговци и бакали.

Срещу градската градина, сега Съдебна палата, се намираще кафене „Мока“.

Аз ще се опитам да опиша атмосферата, която цареше в тези кафенета по онова време. Предварително моля за извинение, защото моето перо е слабо и недостойно да пресъздаде поне една малка част от картината и атмосферата, която цареше там.

Ще започна с Бай Маноловото кафене, което беше като клуб на адвокатите и хората работещи в правосъдната система. Както е известно, това са хората, които, както казва народа: „Не вземат уста на заем“. Тук, както и навсякъде, непрекъснато се правеха шеги и мюзевирлъци. Предмет на тези шеги и мюзевирлъци бяха всички, но на прицел бе младият,

умен и талантлив адвокат Ваньо.

Още със завършването на факултета, чичо му, виден общественик и политик, беше му отворил собствена кантора. Тя се намираще срещу, адвокатските кантори в съседство с книжарницата на Георги Денков и фотографския салон „Фото Ото“ на Пелов.

Име, авторитет и клиентела не се печелят лесно, особено ако кантората ти не е до останалите. Започнал Ваньо да се обзавежда – писалище, пишеща машина, маса и столове за клиентите. За да не остане по-назад от другите дал и заявка да му вкарат телефон. Поръчал си фирма при Лидански, закачил я и зачакал. Ден, два, седмица седи Ваньо пред кантората, гледа как старите адвокати отсреща си пият кафето на рахатлък и правят поредния мюзевирлък. За съжаление клиент не се задавал от никъде.

Една сутрин, когато поръсил с вода и измел кантората си, в която никой не влизал, видял че от тротоара пред Популярната банка към кантората му се насочва млад човек. Веднага седнал Ваньо зад писалището, извадил куп папки и се хванал за телефона.

След секунди вратата се отворила, мъжът влязъл и поздравил Ваньо, който разгорещено разговарял по телефона. Ваньо му кимнал с ръка да седне и продължил разговора:

– Вижте какво! Това дело е много тежко и трудно адвокат би се заел с него. Консултирах се с д-р Стойчев и той ми каза същото. Казуса е много заплетен и трудно ще го решим, защото изисква време. Аз съм претрупан с дела и много трудно ще ми бъде да отделя време за Вас. Ще помисля и след няколко дни пак ми се обадете! За хонорара ли? Няма да е по-малък от милион и половина, два! Дочуване!

Поставил Ваньо слушалката на място и се обърнал към мъжа:

– Кажете Вие, какво желаете? По какви дела сте тук?

– Господин адвокат, аз съм техник от пощата и господин Началника ме изпрати да Ви свържа телефона.

След свързването на телефона Ваньо решил, че трябва да открие кантората си официално и направи водосвет. След водосвета отседнала колегията в ресторант „Реклама“ и започнали да поливат кантората. Хапнали, пийнали добре и всеки по дома си.

На другия ден, на сутрешното кафе, започнал коментар на водосвета. Ванко, стар адвокат и бохем, непрекъснато въртял главата си и цъкъл с език. Поради някакво заболяване главата му се въртеше наляво-надясно като баланса на джобния му часовник „Омега“. Това направило впечатление на Ваньо и той го попитал:

– Бай Ванко, защо цъкаш непрекъснато с език?

– Чудя се Ваньо от каква стомана е направен носа ти! Вчера като падна пред „Реклама“ носа ти изрови три павета. Сега гледам, че му няма нищо. Не му личи.

– Няма защо да се чудиш, бай Ванко! Нищо чудно няма! Носът ми е направен от същата стомана, от която е направена пружината на врата ти, та тридесет години главата ти се клати безспир, без да се скъса.

Първото дело на Ваньо било като защитник на ищец, богат селянин от Г. Пещене. Делото се водело за откраднат кон. След като свършило делото и прочели присъдата циганина – конекрадец го коментирал така: „Като стана моя адвокат, все едно, че съм го учил какво да приказва. Ама като стана да приказва неговия адвокат все едно, че ме гледал какво съм правил. Неговата мамка!“

* * *

Интересни са пледоариите на този млад и високоерудирани човек. Те бяха стилно издържани и изцяло пропити от тънкия врачански хумор, в което сами ще се уверите. Спомням си коментариите в града за пледоарията по делото срещу Тодор В. от село К. Врачанско. Адвокат на ищещата беше така наречения Лиско. Личност, за която ще си позволя да се отклоня от темата и да дам някои биографични бележки.

След „Великата деветосептемврийска революция“ на партията, взела властта с оръжие в ръка й бяха необходими „грамотни“ хора, верни на партийните идеали, които да заемат ръководни постове. Нямаше система, в която да не бяха подменени поне деветдесет процента от старите и опитни служители с нови. Народът казва: „Направи гьол, жабите сами ще наскачат в него!“ Веднага се явиха хиляди „учени люде“, които следваха висшето си образование с десетки години.

Студентските им шапки бяха изгубили цвета си и трудно можеше човек да го определи. Та именно тези хора по решение на партията, докато българските млади хора воюваха и гинеха на фронта, успяха да се дипломират „с оръжие в ръка“. Те заеха местата си като „народни обвинители“, съдии, прокурори, адвокати и така нататък. Един от тях бе и въпросния Лиско. Този прякор му бяха лепнали врачанските музезири, сигурно заради физическата и духовна близост с хитрушата от приказките.

Накратко фактите по делото бяха следните: – Ответник по делото

беше Тодор В. от с.К., а ишец Георги Д. от същото село. Георги беше завел дело срещу своя работодател – богатия търговец и земевладелец Тодор В. Георги беше млад човек, по професия шофьор. Той бе служил като войник в камионния полк в София.

След завършване на службата си, довел една палава хубавелка за невеста от квартал „Хиподрума“, където тогава се намираще Камионния полк. Георги беше сирак и живееше с по-малкия си брат в малка кирпичена къщичка в края на селото. Тодор го беше назначил за титуляр-шофьор, а брат му за помощник-шофьор на малка камионетка „Опел“, която използваше за транспорт в търговската си дейност.

На 9 август 19.. година след обяд Тодор наредил на Георги да замине с брат си за с. Заножене, за да докара няколко кубика дъски.

Заминали братята веднага, натоварили дъските и понеже се стъмнило, решили да пренощуват. Добре, ама нощите в балкана са студени. Помръзнали, помръзнали в тясната кабина и решили да се приберат в село К. Пристигнали в селото и паркирали пред тяхната къща. Влезли тихо, за да не събудят невестата. Влязъл Георги в своята стая и що да види. Съблечени голи и прегърнати сладко, сладко си спели Тодор и невестата. Излязъл Георги на пръсти, отишъл при брат си и започнал семеен съвет, какво да правят. Мислили, мислили и за да запазят семейната чест решили да накажат Тодор. Свалили две букови дъски и набързо сковали кръст. Влезли в стаята, събудили го и както си бил гол го привързали към кръста. На върха му приковали панталоните и каскета, а с ризата му закрили срамните части. Така го пуснали да се прибере у дома си. Понеже кръста бил тежък, а долната му част допирала краката му под колената, той можел да прави съвсем малки крачки. Полека, лека Тодор вървял към своята Голгота – дома си. Вече започнало да се развиделява. За щастие или нещастие каруца с негови ранобудни съселяни го срещнали на улицата. Конят се уплашил, побягнал и обърнал каруцата, като захлупил стопаните си. Конят уплашен, уплашен, ама стопаните му трижди по-уплашени. Глътнали си езиците от страх. Тодор се обадил, назовал ги по име, а й понеже започнало да развиделява, те го познали. Приближили плахо до него и го развързали от кръста. Натоварили го заедно с него на каруцата и го закарали у дома му.

Сметката на братята да запазят семейната чест излязла крива. Ключката бързо се разнесла из селото. Тогава местния партиен секретар ги научил да подадат молба до съда за поругаване на семейната чест. За останалото той щял да се погрижи. Това е накратко одисеята на Тодор, за която бе изправен пред Околийския миров съд – Враца. Той се

намираше в съседство с черквата „Св. Възнесение“, срещу дома на Хр. Мечкарски и старата поща.

Партийният секретар удържа на думата си. Той, след консултация с Околийския комитет на БРП, се спря на Лиско. На делото бяха докарали всички комунисти от селото, за да подкрепят своя съселанин Георги.

След кратко изложение на фактите и разпита на свидетелите бе дадена думата на защитата. – Пръв започна Лиско. – Другари Съдии и съдебни заседатели, Днес Вие сте призвани да решите и накажете един престъпник за деяние, което е жалка останка от буржоазното минало и морал. Минало и морал, което ние комунистите изпратихме в небитието. Преди да започна, аз искам да опиша кой е ответника. И на черния фон на неговата биография да изпъкне трудовата ремсиска биография на ищеца Георги Д. Тодор В. е добре познат на трудещите се селяни от село К. Той е известен и в цялата Врачанска околия като едър буржоазен капиталист, търговец, кожодер и кулак. Десетилетия наред той е смъквал по девет кожи от гърбовете на своите съселани, които от тъмно до тъмно са превивали, а превиват и сега гръб. За сметка на жестоката експлоатация той е натрупал своите богатства. Богатства, натрупани от народа, и които принадлежат на народа. Против това се бори нашата партия и всичко, което този кожодер и лентяй, този кръвопиец е натрупал, ще бъде върнато на народа. Безделието и буржоазния му морал са го подтикнали да извърши това злодеяние. Да посегне със своите мръсни ръце върху най-малката клетка на нашето социалистическо общество – семейството.

Нека видим сега кой е Георги Д.: Буден младеж, член на РМС, прозлизащ от бедно селско семейство. От малък започнал да се труди за изкарване на своя корав залък хляб.

Сега, останал сирак, полага бащински грижи за изхранване на своя по-малък брат и другарката си. Георги и семейството му се включват активно в мероприятията на народната власт. Той и семейството му са предани до смърт на Партията и са готови да отдадат своя живот в защита на нейните идеали. Едно семейство образец за нашето социалистическо общество, до което се домогнаха мръсните ръце на кожодера Тодор. Но гой не знае какво е комунистически идеал и вяра, и че той никога не може да я изтръгне от сърцата им. „Но пасаран!“-казваха нашите другари, които загиваха по бойните полета на Испания, защитавайки своите комунистически идеали. „Но пасаран!“ ти казват възмутените селяни на село К. Бъди уверен, че ние комунистите сме твърдо решени да изкореним това зло из корен. Ти не знаеш от какво тесто сме замесени.

Империализма и вие неговите слуги и лакеи съвсем скоро ще бъдете изличени от картата на земята.

Вашето богатство, натрупано с потта и кръвта на милиони трудещи се, ще бъде върнато на народа, който го е сътворил.

Другари съдии, аз апелирам да се ръководите от V-тия конгрес на БРП(к) и веднъж завинаги да ликвидираме буржоазията и носителите на нейните идеи, какъвто е Тодор! Да живее БРП(к) и Отечествения фронт! След бурните ръкопляскания и скандиране ОФ, ОФ от страна на селяните на Георги, думата бе дадена на Ваньо. Ваша милост, високоуважаеми съдебни заседатели, почитаемий съд!

Днес Вие трябва да решите по съвест едно дело, което ще определи по нататък съдбата на моя доверител Тодор В.

Нека най-напред да видим кой е Тодор В. Известен и високоуважаем земеделец и търговец от с. К. Със своята земя и търговия той дава хляб и препитание на много от своите селяни. Високоуважаван от всички поради своите богоугодни дела. Няма селянин от с. К, който да каже лоша дума за него. Помагал е, помага и ще помага на всички, които по една или друга причина са изпаднали в беда. Животът му е един низ от богоугодни дела и строго спазване на Божиите заповеди. Това е един благочестив човек, заради своите милостиви дела. Защото Бог е казал: „Блажени са милостивите, защото те ще бъдат помилувани“. Именно тази негова милостивост е причина днес той да бъде изправен пред вас. Какво друго освен милостта и съчувствието са го накарали да помогне на една жадна за нежност и ласки млада жена. „Напой жадните!“ – това е била онази движеща сила, която е накарала Тодор да извърши тази постъпка. Както виждате, той е нарушил Божиите заповеди и пренебрегнал семейството си само и само да утоли жаждата на страдащият му ближен. Защо трябва да бъде съден? Затова, че е нарушил десетата божия заповед? Нарушил я е съвсем съзнателно само и само да помогне на ближния си. За нарушаване на божиите заповеди само Бог може да съди и наказва. И ето, той го е наказал чрез ръцете на ищеца. Наказанието е героично и величаво. Тодор е наказан да носи кръста, както божия син Христос е носил своя към Голгота. Но Христос е бил разпънат на кръста, за да изкупи греховете на човечеството, докато Тодор – само за един единствен грях. Докато Христос е носил кръста си на рамо, то моят доверител е бил разпънат на кръста и така го е носил. Постъпката на ищеца е много по-жестоката от тази на Исусовите мъчители. Въпреки всичко, Тодор е носил героично и с достойнство своя кръст. Виждайки големите мъки на Тодор, Господ му изпраща добри самарянки, които го

свалят от кръста. Това е добър знак за Тодор, че Господ великодушно му е простил за това прегрешение. Защо трябва да го съдим ние миряните? Аз моля Високоуважавания и почитаем съд да оправдае напълно моя доверител! Уверен съм в чистата Ви съвест и съм сигурен, че няма да постъпите като Пилат Понтийски. Още повече, че няма къде да си измиете ръцете. Като оправдаете моя доверител, Вие ще измиете това петно и ще му дадете възможност да продължи своята богоугодна и хуманна дейност, в което съм повече от сигурен.

След пледоарията на Ваньо съдът закри своето заседание и залата беше опразнена. Остана само прислужника бай Петко, който я измете и подреди пейките.

Около 13,00 часа в ресторант „Централ“ бе сервирана маса, главно-то украшение, на която беше печена пуйка. Пуйката беше от расовото стадо на богатия мелничар Цено Сълкин, а приготвена от главния готвач Петър Геренецо.

Богатият обед се изконсумира от съдебния състав, към който се присъедини и Лиско. Пуйката бе обилно поливана с прекрасно бяло вино от избата на Боби Минчев.

По същото време в отсрещния ресторант „Реклама“ обядваха Ваньо и ответника Тодор В. Основното ястие беше Богородишки кебап приготвен от агнешко месо, което се поливаше с червено памидово вино, пак от същата изба. В разгара на обяда към тях се приближи Данко, момчето за всичко на ресторант „Централ“ и подаде една бележка на Ваньо. Това бе сметката на „Пуешкия състав“, която беше платена от Тодор В.

След изтичане на определения срок присъдата беше обявена. В нея постъпката на Тодор В. бе заклеямена като позорна. Той бе осъден да заплати изцяло разноските по делото и на общоселско събрание да се извини и разкае публично.

* * *

При гледането на едно наказателно дело в Околийския мирови съд – Берковица се развили горещи спорове и пледоарии. Ответника, чийто адвокат бе Ваньо, трябвало да отговаря за умишлено престъпление. Целта му била престъплението да се квалифицира като деяние по непредпазливост. Разпитът на свидетелите и събирането на доказателства продължило до обяд. Съдията дал обедна почивка, след което следвали пледоариите на защитата.

До тук всичко се развивало добре за ответника и двамата отишли да

обядват в близкия ресторант. Доволни от развитието на делото, те се почерпили по едно, после по още едно и още, и още. Когато влезли в съдебната зала били доста почерпени. След пледоарията на защитника на ищеца трябвало Ваньо да пледира. Тръгнал той към банката, клатушкайки се. Там вместо да сложи папката на банката той я сложил до нея, при което листовете се разхвърчали по пода. В залата избухнал смях. Това изнервило съдията и той казал с гневен глас:

– Господин адвокат, вие сте в състояние на невменяемост! Вие сте пиян!

Ваньо изправил глава, погледнал съдията с размътен поглед и рекъл:

– Господин съдия! Ако аз съм пиян, законът не е пиян! Вие съдите по закона!

Присъдата била за деяние извършено по непредпазливост.

* * *

На друго дело, колегата му, адвокат от провинцията, за да бъде убедителен в аргументите си казва:

– Ако не е така, залагам си главата, господин Съдия!

– Протестирам, господин Съдия! Залогът е много евтин! – отвърнал Ваньо.

* * *

Интересна пледоария прави Ваньо по едно дело, касаещо смъртта на младо конче, което било намушкано от крава. Той бил защитник на ответника. След изясняване на случая, защитата на ищеца пледирала ответника да заплати кончето. Ваньо казал, че ще представи допълнително някои факти.

След делото Съдията и Ваньо седнали да обядват в „Реклама“. Поръчали си кебапчета. Келнерът Георги Булдоко донесъл порциите, сервирал ги пред тях и им пожелал добър апетит.

Ваньо взел вилицата, набучил едно кебапче от чинията на Съдията и бързо го лапнал. После повторил. На третия път Съдията се засмял, взел Ваньовата чиния и казал:

– Спечели делото!

Оказало се, че когато кравата си ядjala зобта кончето най-нахално започнало да яде от зобта ѝ.

* * *

Съдиите, поради заетост, не ходеха сутрин да пият кафе в кафенето, а момчето-прислужник им го носеше в съда. Там преди заседанието те сърбаха ароматно кафе и сладко, сладко си разказваха мюзевирлъци. Най-често те бяха свързани с гледаните дела и казусите им. Понякога най-невероятни дреболии решаваха изхода на делото. Такъв е примера с делото на Скачокови срещу врачанина с прякор княз Вит за изсичане на дърва от тяхната гора. Тогава горите и полските имоти се пазеха от общински пъдари. Княз Вит беше един от неуловимите браконieri. Целият град знаеше, че той правеше пакостите, но нямаше доказателства. Водеха се многобройни дела, но нито веднъж не го осъдиха. Та това дело самоуверения браконьер и неговия адвокат го загубиха изненадващо. От показанията на изслушаните свидетели не се представили никакви съществени доказателства срещу княз Вит. Последният свидетел по делото бил пъдара Павел Болнио. След съответните процедури се стигнало до доказателствата. Бръкнал Павел във вътрешния джоб на куртката си и извадил запънато парче от вестник. Внимателно го развил, извадил едно малко парче хартия и го подал на Съдията. Тази хартийка се оказала стара призовка на името на Княз Вит. Адвокатът му оспорил това доказателство. Тогава съдията попитал Павел от къде има тази призовка.

– От мястото на престъплението, Господин Съдия. Намерих я до едно отсечено дърво.

Оказва се, че изпечения браконьер е допуснал една малка, но досадна грешка. След като се изходил, поради липса на хартия Княз Вит си избърсал задника с призовката и след това я захвърлил.

* * *

Пак по това време бе нашумяло делото за убийството на Ангел Керката. То се гледаше от стар съдия, вече пред пенсия, голям гастронном и страстен поклонник на говечите. Мимоходом трябва да отбележа, че съдебните състави, в зависимост от гастрономическите си предпочитания се делеяха на много категории – говечарски, кебапчийски, пуешки и други, за част от които стана вече дума.

Подсъдимият Исая Сакалията беше си признал всичко и протичането на делото било чиста формалност.

– В неделя рано сутринта на петата година ние с Керката взехме необходимите продукти и с файтона на Фукалеята отидохме до Дери вол. Там трябваше да направим касапски говеч. На обяд щеше да дойде компанията и да се направим теферича. Разпалихме огъня на полянката до дола и започнахме приготвянето. Аз режах месото, а Керката

приготвяше другите прибавки.

– Какво беше месото и ти кавардиса ли го? – попитал съдията.

– Телешко пееле и го кавардисах с агнешка лой. След това нарязах лука и го запържихме заедно с кавардисаното месо. – отговорил Саканлията.

– В гювеча ли кавардисахте месото и лука пресен ли беше?

– Да ваша милост. След запържката поставихме зарзавата в гювеча, – продължил Саканлията.

– Не заляхте ли гювеча с бяло вино?

– Заляхме го с бяло вино, поръсихме го с подправките и беше готов да го печем. Тогава не знам какво стана. Ангел залитна и се ръгна на ножа, който държеш в ръцете си. Той се хвана за стомаха и се струполи.

– Къде падна?

– Падна върху гювеча, счупи го и си опари гъзо. Лицето на съдията станало мораво червено и той казал със съкрушен глас „Гюх, язък за хубавия гювеч!“ – при което махнал с ръка и си изпуснал молива, с който си водел бележки. Веднага извикал на разсилния бай Петко:

– Петко, молива!

Бай Петко, който бил задрямал на стола си до вратата, се сепнал, отворил вратата и извикал гръмогласно:

– Да влезе свидетело Петко Моливо!

ПРАЗНИЦИТЕ

Нека да оставим служителите на Темида и де се върнем към корена врачански!

Врачанинът уважава християнските празници, но не са му чужди и другOVERските. От християнските празници е избрал няколко, които празнува типично по врачански. Един от тях е Голяма Богородица (28 август), който е известен с врачанските теферичи.

Ще си позволя с няколко думи да опиша, какво представлява един врачански теферич. Това е типичен врачански празник, който става във време, когато майката земя е дала всичко, трапезата е отрупана със зеленчуци, плодове, дини, любеници, грозде-ранозрейка и естествено домашна ракия и вино. Основно ястие е Богородишки кебап. Той се прави от агнешко или ярешко месо (сугарета). Рецептата му е следната:

На огъня се пекът чушки (големи и малки). Опечените чушки се обелват, цепят се на тънко и се поставят в голям глинен съд (негледжосан) с капак. В него предварително е нарязан кромид лук, малки парчета от сърмата и подправките чер пипер, чубрица, магданоз и други). Може да се сложат обелени печени червени домати. Месото се нарязва на късове (пряко на дължината на мускула), които се набучват на дрянов шиш. Последният се поставя над хубава жарава. Заостреният му края се опира на желязно конче, а другия се държи в ръката и непрекъснато се върти за да се опече месото равномерно и добре. Когато месото е опечено, се сваля от шиша с ръка пръстите трябва непременно да се оближат) и се поставя в глинения съд. Избърква се добре с чушките, лука и подправките. Глинения съд се заравя в пепелта непосредствено до огъня, за да бъде топъл.

Но кебап без врачанска турта е нищо. Туртата се замесва с квас. Добре измесена, тя се оставя да втаса. Докато втасва се подготвя подницата за печене. Тя представлява голям дебелистен глинен съд, наподобяващ тепсия, обкован с желязна шина. За целта се запалва силен огън, встрани от който се поставя желязно конче. Единият край на подницата се опалва добре, а това се разбира по цвета ѝ – тя става кафяво бяла. За проверка задължително се плюва върху нея и ако плюнката цвърчейки бяга, опалването е завършило. Втасалото тесто се размесва на дървен кръг с големина на подницата. Последната се сменя от кончето, избърсва се с мокър парцал и суровата турта се слага в нея. Изпичането може

да стане по два начина: под връшник и без връшник.

Когато е под връшник (железен похлупак, малко по-голям от подницата) той захлупва подницата, а върху него се поставя гореща пепел и жаравина.

Когато е без връшник, горната част на туртата се покрива с липови листа, които равномерно се засипват с гореща пепел и жаравина. Изпечената турта се изважда от подницата, изтупва се с овлажнен парцал и се увива в дебела кърпа „да си обиколи нивата.“

Ще си позволя да разкажа как съм запомнил врачански теферич на 28 август 1944 година и случката на другия ден.

На 24 януари 1944 година в 13,15 часа Враца бе бомбардирана. За няколко дни врачани се евакуираха по лозята. Нашето лозе се намиреше в местността „Ветрен“ близо до „Пиперката“. Къщата ни беше на пъпа на Ветренската могила и покрай нея минаваха всички врачани, чиито лозя бяха в „Лешкиното“, „Джамбазки връх“ и „Каров дол“.

За теферича възрастните се подготвиха старателно. Заклаха едно яре сугаре. Отделиха месото за кебапа, а от останалото направиха чорба и печено с картофи. Няколко авджии – Коло Бакърджията, свато Петър и Мито юначето тръгнаха сутринта да разходят палашите си и да ударят нещо. Щяха да идат в Каров дол до чичо Коцо (също авджия) и на връщане да вземат Цено Тасков от Джамбазки връх. Докато авджиите ловуваха, кебапа и туртата се печеха, а виното и ракията се студеха в дълбокия геран. Около обяд се чу кучешки лай. Пристигнаха палашите, а след тях и авджиите. Въпреки големите достойнства на палашите, заек не бяха вдигнали и стопаните им пристигнаха с пълни патрондаши и празни торби. Завързаха палашите, изпразниха пушките, сволиха патрондашите и ги закачиха на голямата круша, под която се стягаше богородишка софра. Извадиха гърнето с кебапа от огъня и го сложиха настрана. Насядаха на прляната и започнаха със студената ракия. Ние, децата седнахме на синията под навеса и очаквахме чорбата. В това време започнаха авджийските шегички и закачки. Потърпевш бе чичо Коцо, защото палаша му още не беше дошъл. Едни предполагаша, че е видял заек и се е уплашил, та ако се прибере да му баят от страх. Цено Тасков предложи като свърши теферича да направят хайка за палаша. В разгара на шегите се чу кучешки лай от към дяловете. Чичо Коцо каза:

– Това е Лишко (така се казваше палаша му) и лае на заек.

– Лишко е видял Коло Заеко. По него лае, – шеговито рече Цено Тасков.

Още не изрекъл последните думи от дяловете излетя голям сив заек,

а след него Лишко. Вързаните палаши се разляха, а авджиите скочиха за чифтетата. Настана една суматоха, в която заекът се втурна направо върху мястото, където бяха седнали авджиите. Блъсна гърнето с кебапа, паници, юзчета, шишето с ракия се разхвърчаха, а заекът-хала профуча като стрела и изчезна в корията.

Лишко се спря, погледна виновно чичо Коцо и започна да му ближе ръката, като че ли искаше прошка. Авджиите събраха какво бе останало от неначенатата трапеза и унило продължиха теферича. Всеки един от тях мислено се закле да отмъсти на сивия заек за поруганата авджииска чест.

* * *

В тези тежки военни години ние живеехме волни и свободни в своя детски мир. Тъмна сянка върху волните детски игри и свободен живот хвърляше страхът от шумкарите. Всички се страхувахме и всеки миг очаквахме да се срещнем с тях. Създадохме антишумкарска дружина. Целта на дружината беше охраната на могилата от шумкарски набези. Разузнаването ни бе доложило, че шумкарите нападат най-вече мандрите. В могилата всяка къща беше мандра, защото нямаше къща без кози, овци или крава. Производството не беше толкова, че да изпращаме на фронта за германците, но не знаехме какво знае разузнаването на шумкарите.

За тези срещи бяхме подготвени морално и най-вече материално. Всички момчета от най-малкото до най-голямото бяхме въоръжени. Носехме големи криваци и обезателно хладно оръжие – нож запасан на кръста. Ножовете на малките бяха дървени, а на по-големите разнообразни по вид и калибър. Всеки си хвалеше ножа, стоманата от която е направен, острието и големината му. Много често ножовете на по-малките ставаха за присмех и подигравки. Наред със забиването на ножовете в земята или в дърво играехме следната игра:

Собственикът на ножа го забиваше вертикално в земята. Някой от по-големите започваше да го прихваща с пръсти от основата на острието до края на дръжката. При това прихващане той наричаше – нож, ножага, корми жаба, стържи гащи, муши говно. Редът на наричане беше произволен и почти винаги ножовете на по-малките се квалифицираха като корми жаба, стържи гащи или муши говно.

Независимо от квалификацията всички ножове бяха готови за неравен бой с шумкарите. Юли, най-малкият от нас, запита дядо ни защо им казват шумкари.

– Вие толкова време ходите по корията и можахте ли да ги видите?

– Не, не сме.

– Те така умело се крият, че и под шумка да ги търсиш не можеш да ги намериш. За това им викаме шумкари.

Ще си позволя да разкажа как завърши последното участие в неравната битка на момчетата от нашата фамилия.

Един от чичовците ни работеше като полкови сарач в 35-ти пехотен полк. Много ни обичаше и ни майстореше каквото можеше. В деня на описания злополучен теферич той подари на всички момчета по един плетен кожен голяма радост, голуямо нещо! Никое момче от могилата нямаше такъв колан. Особено красиви бяха токите. Железни никелирани, с изобразен змей, от чиито ноздри излиза огън. Токата не изискваше дупки, а се затягаше само от опъна. С нетърпение дочакахме да се съмне, за да запашем ножовете на новите колани и да видим изненадата по лицата на другите момчета от могилата. След обилна закуска, запасали на новите колани ножовете, поехме със стоката за Дъбника. Радостта и гордостта ни, която предизвикваше завист у другите момчета, не трая дълго. Физиологичните нужди, даже и на такива с нови колани и блестящи токи са едни и същи. Дали от ярешкото печено, дали от пряското мляко, това и до ден днешен не се разбра, но стомасите ни започнаха да клокочат като вулкан. Лавата напираше да излезе. Един по един започнахме да се присвиваме и огъваме като тръстици. Стиснали кълки правехме отчаяни опити да разкопчаем коланите и свалим гащите. Но, уви! Колкото повече дърпахме коланите, толкова повече се затягаха. О, героичен миг! Въпреки отчаяната геройска съпротива лавата напъна и се стече по кълките ни. Само след секунда зехме позиция в Дъбника. Изтърсихме доколкото можахме лавата във водата, което дойде като десерт за рибата, защото, около нас за секунди стана гъмжило. Веднага събрахме стоката и поехме за дома. Най-напред пристигна най-големия, на които чичо ни му беше подарил войнишки брич. Яхнал коня той пристигна с напълнен брич а след него рояк мухи съблазнени от миризмата. Чичо ни още не бе разкопчал колана му, когато започнахме да пристигаме един по един с новите колани, ножовете на тях и мокри панталони, от които по кълките ни се стичаха ручейчета непокорна лава. Бързо бе сложен големия котел на огнището да се топли вода. Изкърпани и преоблечени след голямата битка, ние седнахме на софрата. Чичо ни обясни, че коланът се разкопчава не като се тегли, а напротив като се разхлабва и се изтегли буренцето. Разбрахме грешката си, но беше много късно. Противощумкарската дружина беше изкарана за известно

време от строя. Това бе разбрано и от съветското командване, което спокойно след няколко дена отвори война на България и я окупира. Три или четири дена след това ветренските шумкари завзеха властта. Вече не бяха шумкари, а народни партизани.

И досега не мога да си обясня някои неща. На 9-ти септември, а и след него се явиха толкова много шумкари, че Стара планина не може да ги скрие, камо ли Ветренската могила. В крайна сметка дядо ни е бил прав. Те са били под всяка шумка и шумкар. Сядам да пиша сценарии за нов филм, ама не „На всеки километър“, а „Под всяка шумка и шумкар“. Чудя се кой ще изпълнява главната роля, защото Ламбо остаря. В песента ще се пее „Ние сме под всяка шумка!“.

ТРИФОН ЗАРЕЗАН

Друг християнски празник, тачен от врачани, е Трифон Зарезан. Отдавна битува мнението, че във Враца виното е повече от водата. Рязането на лозята се е смятало за облагородяване. То има хилядолетна история. Още в древността рязането се е смятало за религиозен акт.

В гръцката митология се разказва за това как при пътуването си из арабските страни Дионисий седнал да си почине под една лоза. С няколко грозда той утолил жаждата си и добил много сила. Гроздето много му харесало и той изскубал една малка лозичка, за да я занесе и посади на родния си остров Наксос. За да не изсъхне, той я посадил в череп на птица и я засипал с малко пръст. Пътуването му било дълго и той прехвърлил лозичката в череп на лъв, но след време и той се указал малък. Затова я прехвърлил в по-голям череп – на магаре, така я донесъл на острова, където я посадил.

Философски погледнато прехвърлянето на лозичката в различни съдове има алегоричен смисъл.

Птичий череп значи малко пиене на вино, което прави човека весел и волен. Веселостта го кара да пее, а волността – да лети в мислите си като птица.

Лъвският череп значи повече пиене на вино, което дарява на човека силата, смелостта и храбростта на лъва.

Магарешкият череп значи прекаляване в пиенето на вино, което прави човека глупав и инат като магаре.

Тези алегии са актуални и поучителни и до ден днешен. Ще си позволя да се върна половин век назад и да разкажа една зарезанска история, която преживях аз и моите приятели по онова време.

Преди да започна историята искам да се спра на врачанската традиция при зарязването на 14 февруари – денят на Трифон Зарезан. Празникът се честваше най-малко два дни, като нощуването на лозето беше задължително, независимо дали пред празника или след него. Естествено е, че храната трябваше да бъде в такова количество, че да стигне и хартиса. Задължително беше телешко шкембе, пастърма, бабе, кървавица, луканка, пържола, сланина и всичко останало от коледното прасе. Напитките обикновено бяха домашна ракия и вино, което врачани сипваха в бурета на самото лозе. Нямахме къща, която да беше без 200–300 литрово буре с вино. Това предвидливият и практичен врачанин правеше с

оглед на три неща – избягване на акциза, за да има по-голямо количество вино през време на пролетната земеделска работа, и транспортирането. Тогава беше резил за врачанина да носи с дамаджана вино на Зарезан. Ако някой допуснеше такава грешка, за години напред ставаше посмешище на града.

Нашата компания се състоеше от момчета и момичета, свързани помежду си със здраво приятелство. Някои бяха „гаджета“, а други приятели. Независимо от това винаги единни и задружни. Една от любимките ни беше Лили – палава хубавелка, която всеки от нас искаше да прищежава. Тя беше умно момиче, знаеше цената си. Пееше добре и свиреше на акордеон. Винаги беше център на внимание в компанията. За този Зарезан тя обади, че ще дойде, но с един неин приятел от София. Това помрачи малко настроението на мъжката част от компанията и повиши това на нежната половина от нея.

В уречения ден впрегнах коня в шейната и потеглихме за лозе, като пътьом събирах компанията. При ветеринарната лечебница ни чакаше Лили с нейния приятел. Качиха се на шейната и продължихме за лозето. Както вече е известно, то се намираше на пъпа на могила „Ветрен“ на около 500 метра от Пиперковия хан, който всички наричаха Пиперката. Вниманието на групата бе насочено към приятеля-софиянец на Лили. Той беше едно мило хубаво конте облечено във винтияга, голф, вълнени чорапи и спортни обувца.

Сега когато пиша тези редове, с нотка на тъга и умиление, си спомням чувствата, които вълнуваха всички. Неволно ми идва на ум строфите на Пушкин:

„Если жизнь тебя обманет;
не печалься, не сердись;
в день униния смиришь;
Ден веселья, верь настанет.
Серце в будущем живет;
настояще не унило;
все мгновенно, все пройдет;
что пройдет, то будет мило.“

Какво по-красиво от летяща шейна, теглена от кон, чийто ноздри изригват вулкан от пара, а зад шейната се вдига облак от сребристи снежинки. Лети шейната, а ние се носехме на крилете на младежките мечти и копнежи в очакване на неизвестното, което трябваше да се случи през тази приказна нощ. Ех, години, години, колко бързо и къде отлетяхте?

Пристигнахме, разтоварихме багажа, завих и прибрах коня в яхъра. Сложих му сено и влязох в къщата. Пригответленията бяха започнали. Едни носеха дърва за огнището, други свиваха гнездата си за спане, трети пуснаха грамофона, четвърти донесоха вода от кладенеца, а аз като домакин се заех с кухнята. Запалих огнището, закачих котела над него сложих шкембето да ври. Момчетата наредиха софрата с мезетата и всички седнаха около нея. Наточих едно калайдисано котле с вино и понетърпеливите започнаха да замезват и целуват котлето. Длъжен съм да кажа, че бурето с виното беше в яхъра и от големия студ водата беше замръзнала, а аз точех пивко, пенливо и много силно вино.

И сега пред очите ми е идиличната картина за описването на която моето перо е слабо и недостойно. Навън ясно мразовито време, а вътре гори силен огън в огнището, над което котела с врящото шкембе издава приятна миризма. Около софрата насядали млади хора, копнеещи за силни преживявания и любов.

С течение на времето целувките на котлето зачестиха, градусът се повиши и компанията започна да става шумна. Естествено, че в центъра на вниманието беше приятеля на Лили. Той се представи като Пенчо Коньовичарчето. Така го знаела цяла София. На онова време да си от София беше гордост, а още по-голяма беше да си коньовичар. Беше много „отракан“, носеше туристически нож с компас. Като всеки изискан кавалер беше купил дамски цигари „Фемина“, с които черпеше всички момичета. Момчетата пушихме евтини цигари „Арда“. От дума на дума, а и под влиянието на винцетозапочнахме да си разказваме подвизите. Оказа се, че Пенчо Коньовичарчето, освен боксьор, е шампион в дисциплината „Партизански марш“ и ножа с компаса му е наградата. Тази дисциплина освен физическата издръжливост изискваше много добро ориентиране. За да направи по-силно впечатление, той непрекъснато си тананикаше нещо, което мислеше, че е джаз и в такт с него се кълчеше.

Когато шкембето увря, в къщата цареше познатата атмосфера – грамофона свири, някои танцуват, други се целуват, а трети целуват котлето и си разказват небивалици. Аз трябваше да направя запръжката на шкембе чорбата. След запръжката котела се повдигаше с веригата над огнището и през цялото време на Зарезана имаше топла чорба. Няма да давам рецептата на запръжката, защото е семейна тайна. В момента, когато сипвах в тигана прясно мляко, Пенчо дойде при мен и с учудване запита:

– Ти готвиш пражено мляко? Не съм ял до сега такава.

За зла врага до мен се намираше Мито, зевзекът на компанията, и чу въпроса на Пенчо. Почеса се по врата, усмихна се дяволито и рече:

– От сега тоя не е никакъв Пенчо Коньовичарчето, а Пенчо пражено мляко.

В стремежа си да се докажем, че сме мъже и пушачи всеки пушеше на поразия. И в един хубав момент се оказа, че нямаме цигари. Ами сега? Единствен изход беше да отиде някой от нас на „Пиперката“ и да купи. Времето беше доста напреднало и настъпваше нощта. Луната беше грейнала и навън господстваше една мразовита сребърна нощ. Добре, ама кой да отиде? Заваляха различни предложения, но накрая Мито предложи да отиде Пенчо, който е шампион, има компас и; най-вече е безстрашен коньовичар. Естествено след тези хвалби и признания за достойнствата му, Пенчо не можа да откаже. Стана, провери ножа си, облече винтягата и смело запъти да изпълни мисията в мразовитата нощ. Компания продължи празника. Измина час, а от Пенчо ни вест ни кост Лили започна да се безпокои, а ние я успокоявахме кой както може. Когато измина и втория час безпокойството обхвана и нас. Момчетата се облякохме, разделихме се на групи и тръгнахме да търсим Пенчо. След безполезно търсене и мръзнене всички се прибрахме и единодушно решихме, че Пенчо си е отишъл във Враца.

Призаран Мито излязъл да се облекчи и видял по пъртината към къщата се приближава Пенчо. Веднага влезе вътре и запя с пълен глас познатата песничка: „Я излез, я излез Лиляно моме, та срещни, та срещни своето либе! Хей, хей, хей!“ Още незавършил песента, вратата се отвори и на прага застана клатушкайки се Пенчо. Гръм и мълнии. От Пенчо Коньовичарчето беше останала бледа сянка. С праметната на врата, като на индуски махараджа, връзка с люти чувшлета. На нея висяха само дръжките им и тук, там няколко здрави чувшлета. Винтягата и голфа бяха изцапани и силно измачкани, а от ножа висеше само канията. На въпросите ни той не отговори, нямаше желание, а и не можеше да говори. Къде е нощувал си остана тайна, която не беше трудно да разберем. В цялата могила се празнуваше Зарезан.

Така злополучно завърши Зарезана за Пенчо. Равносметката показва похабени дрехи, изгубен нож и силно главоболие. За компенсация на тези загуби той спечели това, че вместо Пенчо Коньовичарчето си замина като Пенчо пражено мляко.

Поуката пък беше – не пий никога вино от магарешки череп!

СИМЕОН СТЬЛПНИК

Често ми е задаван въпроса: „Защо врачани са избрали деня на св. Симеон Стьлпник за свой празник? Какво свързва града със Светеца, като даже и параклис няма на негово име?“

Ще изкажа мои предположения, защото загадката се крие във вековете.

Врачанинът е прагматичен човек от първа ръка. При него всичко е пресметнато и точно – наименования, имена, прекори. Панаира се прави във време, когато почти всичко, което е родила майката земя е прибрано. Кърската работа е привършила. На Голяма Богородица се допива старото вино. Онова, което е хартисало, грижовният врачанин го прави на наложен пелин. Билките и плодовете са узрели. Остава да се наложат в специалните за целта бурета. По този начин запазват старото вино и освобождават съдовете за новата реколта.

Врачанинът е сметнал, че не е нужно да издига параклис или храм. Какъв по хубав и величествен храм от стълпротворението в дена на светеца. Ден, в който града нараства почти двойно, а стока, домакини и гости правят наколкокилометрово стълпотворение от черквата св. Николай, чак до Двете могили. Кой храм може да побере толкова поклонници и то за няколко дена? Мисля, че всеки светец би завидел на св. Симеон Стьлпник.

Но нека оставим настрана предположенията и се върнем на самия панаир. Един празник, на който за няколко дена врачанинът и неговите гости са забравили грижите на ежедневието. Облекли най-хубавите си дрехи, те се веселеха кой как може, според възможностите си. Задължително беше за всеки дом, беден или богат, да бъде внесено нещо ново – барде, делва, паници, а турците – обезателно ибрик. Това е една негледжосана стомна с дълга шопка, която сега се замества от съвременното биде. Тя се ползваше, както от силния, така и от нежния пол.

Нека опиша съвсем накратко стълпотворението, наречено панаир в чест на св. Симеон Стьлпник. За да се опише, са нужни много мастило и стотици листове хартия, нещо което не е по възможностите ми.

От площадчето около храма св. Николай покрай Митрополията, та чак до Градския мирови съд бяха наредени сергии с плодове, дар на българската земя. Тук-там имаше сергии с плодове на Ориента – лимони, портокали, фрукти. Тях можеха да си позволят по-заможните

врачани. Трябва да отбележа, че под „Реклама“ имаше специален магазин за плодове от Ориента. Наричаше се „Яфа“, а го държеше Панталей Димитров (Панко) и работеше целогодишно.

Към края на панаира тук беше „манна небесна“ за циганите от малалата под Хижата. Те ядяха до насита всички плодове и фрукти, които търговците оставаха като негодни. Спомням си, че в първия учебен ден (15 септември), едно циганче от нашето отделение направи пакост на чина. Когато учителят го запита какво е ял, той отговори – „На лемоно брат му“ – Коего значеше портокал.

На площада, който врачани наричаха Паметнико, бяха наредени направо на земята грънчарските произведения. Панаирджиите минаваха внимателно по тесните пътеки между тях. Една богата палитра, като се почне от окарини, калени пищови, всички видове грънци за бита, та се стигне до арменските попове. Те бяха нашите изповедници. Често по това време врачаните използваша приказката: „Като ти не аресва, оплачи се на Арменскио поп!“

От паметнико надолу до Домус чаршия бяха сергиите с танури, гаванци, полупци, кошници, панери, обувки и произведенията на габровските ножари – ножове, чикии, брадви и различни видове хлопки.

Площада пред Девическата гимназия и дома на Стефан Цеков бе препълнен с циркови палатки, стрелбища, люлки, въртележки, жонгльори и всякакъв вид „карагъозчии“, както ги наричаха врачани. Карагъозлуците им бяха – гълтане на ножове, изригване на пламък от устата, факири, певци, свирачи и така нататък. Редовен свирач беше Паруш Парушев, който със своя хармониум и неизбежния чадър над него събираше многолюдна тълпа със своите трагични истории. Винаги завършваше с „А сега да видим какво е станало по-нататък!“-след което продаваше своите песнопойки. По Домус чаршия(сега Търговска) бе по-тихо и спокойно. Тук се намираха сергиите с манифактурни и галантерийни стоки. На тая чаршия влюбените купуваха евтини панаирджийски гривни, синджирчета, пръстени, брошки, емайлирани червени сърца в средата с буква.

От Домус чаршия, покрай градската градина, панаирджийското стълпотворение продължаваше до Пазарището.

Интересно за всички бе ходенето по въже и изпълнението на различни номера. Изпълняваше ги един ломски циганин – Киро. Той опъваше въжето над главната улица между Маждраковата аптека и фурната. Площада пред Ловния дом и градската градина се изпълваше от жадни за зрелища панаирджии. Между тях минаваше агент на Киро и

събираше таксата, която беше кой каквото даде. Коронният номер беше запалена печка на въжето, върху която той пържеше яйца. Когато го изкарваха на „бис“, той „хвърляше“ цигански гюбек.

За да бъде по-представителен, Киро наемаше Палашовата музика, която свиреше през цялото време.

На пазарището, тогава с официалното има цар Освободител, (сега площад Руски) се намираха сергиите със зеленчуци, които докарваха селяните от областта. Наред с тях бяха наредени дърва за огрев и строителни материали – предимно чамов и дъбов материал.

Ако площадът пред черквата св. Николай беше „Манна небесна“ за циганите под Хижата, то пазарището беше такова за циганите от Игриската махала. От тук надолу сергии имаше малко. Харmano беше известен с говеджия пазар, който се намирал на Двете могили (сега Завод за медицинско оборудване). Там се въртеше търговията с дребен и едър рогат добитък.

На площад „Левски“, който врачаните наричаха пред Йоловото, спираха колите на търговците. До там им беше разрешено и през време на целия панаир лагера им беше там. Кокошарската капия (сега площад Благоев), беше мястото на най-оживена търговия. Тук се продаваха или разменяха жито, царевица, слънчоглед, вино, картофи, дърва за огрев. Балканджиите докарваха картофи и дърва за огрев, а откарваха жито, царевица, олио и вино.

Бирариите бяха задължителни за панаира. Централната бирария беше в градската градина. В тях по-заможните хора ходеха на развлечение. Трябва да се знае, че врачаните не бяха страстни биропийци. Бирата беше купешко питие (Прошеково пиво) и врачаните предпочитаха това, за което не се даваха пари и за което се пееше в народните песни – бистра ракия и руйно вино.

Драги читателю, какъв по-хубав храм за св. Симеон Стълпник може да има? Едно стълпотворение от тридесет хиляди поклонници е най-добрата почит за него.

Не ни остава нищо друго, освен да свалим шапка и се поклоним пред врачанския гений!

ПУАЛЕЦО

На какви ли работи не се е нагледал и натеглил врачанина. Народната власт национализира „едрата градска собственост“, ограничи жилищната градска площ и накрая взема земята. Всичко това се правеше за „благо“ на народа, не го измислиха каламите. Апетита идва с яденето. Като се сдобиха с градската собственост, видяха че на врачаните им останала по 2 декара стопанска земя. За да се сдобият и те с такава решиха да усвоят „пустеещите“ земи, както навремето в СССР разработваха целините. Изкараха си постановление и „усвояването“ започна. В района от „Мало краище“ до Дълбокия Веслец бе „пустееща“ земя, която каламитещяха да облагородяват. В някогашните „държави“ на врачаните започнаха да никнат като гъби след дъжд всякакви сгради и вили. Лозята заприличаха на клетки от концлагер. Не се размина и на нашата държава. Комшия ми стана „отговорен другар“, който могиленски го кръстихме Пуалецо. Първата му работа беше да докара работници, които му спретнаха една ограда, през която муха не можеше да мине. После му построиха скромна вила на два ката. Обзаведе я с нови талашитни мебели. На „откриването на обекта“ дойдоха много държавни автомобили с държавни хора. Знайно е, че държавните хора обичат много банкетите, в които им минава половината живот. То беше откриване, то беше чудо – музика, песни, танци, стрелби.

На другия ден една ведомствена чистачка изнесе и изхвърли в дола чисто нови дюшек, юрган, чаршафи и килим, от които се носеше познатата следбанктна миризма. Не след дълго в дола се събраха всички кучета и котки на могилата. Малко по-късно тя бе огласена от кучешки вой и котешко мяукане. Те бяха консумирали върнатите непреработени поръчки от банкета.

Какво се бе случило?

Любезният домакин предоставил новата спалня „Приета“ за покои на гости от София. Единият едър и дебел като Кир Михалаки, а другият дребен и спечен като Рачко Пръдлето. Та легнали си двамата след обилното ядене и пиене. Михалаки отвън, а Пръдлето отвътре до стената. Човешко е изпитата жидкост да се източи. Станал Пръдлето, прехвърлил си единия крак през шкембето на Михалаки и го възседнал. Точно тук е мистерията. Пръдлето казва, че точно в този момент устата на Михалаки се отворила и от нея като вулкан изригнала банкетната лава.

Михалаки пък твърди, че Пръдлето е „върнал“ поръчката в момента, когато се е мъчил да го прескочи. Не е успял, катурнал се обратно и направил голямата работа.

И до сега не се изясни кой от двамата държавни другари беше причина за „връщане“ на поръчката.

Благоустрояването около вилата стана бързо. Работници от „Паркове и градини“ насадиха всякакви по вид лалета, нарциси и зюмбюли.

На другата пролет нито едно луковично цвете не покара. Мнителният Пуалец извика специалиста, който беше проектирал и посадил градината, да разбере каква е причината. След щателно разследване злосторникът бе открит – едно слепо куче, което се грижеше само за прехраната си.

Според Пуалецо то трябваше да бъде жестоко наказано. Идваха различни специалисти. Гърмяха го, тровиха го с карбид, палеха го с гас, но резултат нямаше. Есента той отишъл при бай Илия, който си живееше на лозето. Попитал го какво да прави с кучето.

– Сега е късно, ама напролет ще го ликвидираш. За целта ще вземеш емфие и няколко ръбести камъка. Когато прасето се появи, в дупките ще поставиш камъните, ще ги помолиш с емфие и ще ги заринеш.

– Е и! Как ще убием кучето?

– Няма да го убиваш, та да ти тежи на съвестта. То само ще се самоубие.

– Как?

– Пролетта кучето си проверява каналите. Като дойде до камъка ще го помирише. От емфието ще кихне, при което ще си удари главата в острите ръбове и ще я разбие. Тая рецепта я знам още от дядо ми, изпитана марка е!

Пуалецо не умори кучето, защото за Нова година бе изтеглен в София. Михалаки и Пръдлето се отблагодариха за гостоприемството.

ПАЧИЯТА

Военните години и сиромашията ни бяха научили да се борим за оцеляването си. Родителите ни трудно отделяха пари за лакомства и кино. Тези средства си набавяхме самите ние по следния начин.

Безбройните патици в махалата се грижеха сами за прехраната си. По цял ден се гмуркаха в малката вада и ловеха риба. Те снасяха яйцата си около вадата, а понякога и в самата вада. Всеки обяд, когато свършвахме училище ние минавахме по вадата и ги обирахме. После ги носехме на еврейна яйчар Мурдо, който ги закупуваше на половин цена. С патиците живеехме в мир и разбирателство. Често пъти и те се ползваха от нашия труд. Издебваха ни когато сме заети с риболов и лакомо изгълтваха уловената и нанизана на сламка риба.

В резултат на криминалното яйчарство всеки Божи ден се чуваха писъци и резове. Това бяха педагогическите мерки на родителите ни. Всички деца в махалата живеехме задружно и делехме наравно хубави и лоши неща. Но всяко стадо си има мърша. И ние не бяхме изключение. Такъв беше Съдията, който никога не пропусчаше случая да изтъкне достойнствата на своя род. Според него прадядо му е бил Кадия (съдия) в турския съд. В подкрепа на това изтъкваше фамилията прякор. Баща му беше разсилен в едно държавно учреждение и есенно време ходеше с бирниците да мерят виното. Съдията не без гордост казваше, че баща му е бирник. Именно родовите достойнства налагаха той да раздава правосъдие, за което винаги отнасяше як бой. Обичаше да казва: „Я шъ та насада на пачи яйца!“ От махалата и отделението никой не го обичаше. Затова главният учител, който водеше отделението ни, го беше поставил на задните чинове с едно сиромашко, но добро и честно момче. Сиромашията на всички беше голяма, но това не пречеше от нас да се изисква строга хигиена – остригана глава, измити ръце, изрязани нокти, закърпени, но изпрани дрехи. Всичко това се проверяваше след молитвата от учителя. За всички нередности Съдията ни „садеше на пачи яйца“. Особено страдаше от това Ликьо, който седеше на един чин с него.

Спомням си един час по Вероучение. Учителят ни разказваше притчата за добрия самарянин, който извадил трън от лапата на един лъв. Изведнъж от последния чин се чу глас:

– Господин учителю, тоа са пърди!

Учителят продължи притчата, но отзад отново са чу настоятелен

глас:

– Господин учителю, тоа са пърди!

В стаята избухна смях, който принуди учителя да ни усмирява. Той се обърна към Ликьо и му каза:

– Илия, иди на двора и го отвържи на сефелък! Като свършиш се върни!

И вместо притчата, той започна да обяснява свойствата на боба, който по онова време беше основната ни храна. Обясни колко вредно е за здравето да се задържат газове в стомаха. Обясни, че наред с почивката през междучасията човек трябва да се облекчава в специалните за целта места.

Ликьо, както казах, беше сиромашко момче и ежедневната му храна, както на повечето от нас беше посен боб. За разлика от мексиканците нашия посен боб се вареше с много чесън, люти чушки, джоджен. Бобът правеше газовете, а подправките един неповторим аромат, който дълго се носеше около облекчилият се.

Преди Великден яйцата ставаха дефицитни. Съдията му беше намерил цаката. През време на междучасията, вместо да играе с нас, той взе мал шапката и беж на малката вада. Обере пачите яйца и скрити в шапката ги сложи под чина. Видял това Ликьо и в момент, когато Съдията го „садеше“, той наистина го насади на пачи яйца. Извадил Ликьо шапката с яйцата и я подложил върху седалката на Съдията. Сядайки на чина се чу рев и той скочи като ужилен, но закъсня. Омлета от пачи яйца беше сложил позорно клеймо върху панталоните му. Веднага подрастващият мюзевирски гений го кръсти пожизнено Пачията.

АМА РИБА, А-А-А...

В тогавашните бакалници се продаваше всичко – от свински цървули до хранителни продукти. За Никулден власите от Дунава докарваха осолена риба в кошове. Зимата реката замръзваше и не можеше да се лови риба. Родителите ни купуваха за празника риба, а после минавахме на пръжки, сланина и месо от домашните прасета.

Почти винаги част от осолената риба не се продаваше и бакалите трябваше да я изхвърлят.

Всички познаваме поройните пролетни дъждове, когато като из ведро се изсипват тонове вода. Тогава улиците ни заприличваха на мътни вади, защото канализация нямаше. Ако времето беше топло и се явеше дъга, ние се събувахме и с удоволствие цамбуркахме в уличните вади. След един такъв дъжд се появи дъга и се чу писклив глас: „Ама риба а-а-а!“

Излязох на улицата бос и се запътих към мястото, откъдето идваше рекламата за риба. По бързотечащата мътна водо блясваха коремите на едра риба. Пред дома си Пачията ловеше във вадата риба и я хвърляше в отворената им порта. Започнах да му помагам, но той се разсърди и развика, че рибата си е негова. Чула гласа, излезе майка му и ми се скара.

Скоро се събрахме момчетата от махалата. Отидохме пред Джамята, където бакалина Нисо миеше един кош за риба. Пресметливият еврейин беше си спестил пътя до реката и изхвърлил вмиряната риба в поройната вода.

Дълго време връзвахме риба за портата на Пачията и махленските котки не даваха покой на съдийския род.

ПАНТАЛОНИТЕ

Пишейки тези редове си мисля, колко лесно е било на родителите ни. Ако не сме в къщи, ще ни намерят до Джамята или в Джафер бахча. Весел и безгрижен живот си живеехме. Волни, весели и щастливи, като птички прекарвахме свободното си време. До обед играехме на воля в бахчата на всевъзможни игри, а след обяд се занимавахме с къпане и риболов.

При риболов всички събувахме панталоните и гащите си и ги оставяхме на големия камък в реката. Този път Атанас, който беше дошъл с новите си панталони, за да ни се похвали, ги събул и закачил на една трънка, за да не се цапат. Понеже излязъл бързо от къщи, за да не го събуят родителите му, той напъхал комата хляб в джоба си. Този път уловът беше богат и ние седнали на камъка нанизвахме рибата на стръкчета трева. Както спокойно си работехме, от към бахчата чухме грозен рев и грухтене на прасе. Озърнахме се и що да видим?

Атанас държи в ръката си някакво дърво, крещи и гони свинята на Мица Мишанина. Свинята, наденала нещо като торба на зурлата си квичи, бяга и се мъчи да се освободи от торбата. За минути тя успя да смъкне торбата, разкъсвайки я и прецапа заедно с прасенцата си вадата. Атанас взе останките от торбата и плачейки се запъти към нас.

Чудехме се защо плаче, но останахме като гръмнати когато видяхме, че парцалите които носеше не бяха торба, а новите му панталони.

Какво беше станало? Когато Атанас си събул панталоните и ги закачил на трънката, забравил да извади хляба от джоба си. Гладната свиня, в стремежа си да изяде хляба, беше направила новите му панталони паран парче.

Веднага всички започнаха да дават съвети. Накрая решихме да му дадем всичката риба. Той да я занесе на шивачите Ангел и Кото в замяна на ремонта на панталона му. Намерил ги в кръчмата, дал им рибата и оставил парчетата от панталона.

На другия ден Атанас дойде със закърпени панталони и закърпена буза. От страх за панталоните той не се прибрал в къщи, а се качил на джанката на Кадънката, който живееше срещу тях. Заспал с кокошките, но на сутринта, когато петелът пропял, се стреснал и паднал от джанката. При падането си беше разцепил бузата, която бе закърпена пак от Ангел, но Ангел Докторо.

МЮЗЕВИРСКИ НЕБИВАЛИЦИ

Седят на маса и пият вино в кръчмата на Което Киселицата Ристо Кюпецо и Млад Димитър. Ристо беше старши стражар и имаше три дъщери.

– Димитре, много семе съм разнел по този свят. Цял живот няма да го сбера – казал унило Ристо.

– Не ядосвай се, бай Ристо! Има кой да го сбере.

* * *

Една от дъщерите на Кюпецо отиде в София. Млад Димитър си пие пиенето с Ристо и го пита:

– Дек е Николина, бай Ристо?

– У София – отговорил Ристо.

– К'во работи?

– На екскурзия е!

– Развежда пръчовете из гащите си. – обадил се от тезгяха Киселицата.

* * *

При едно любовно похождение умрял брата на Мара! Траката – Георги Чипио. Над ковчега му тя безутешно плачела и нареждала:

– Георге, Георге, да беше умрял на нивата, та цел живот да! давам жито за Бог да прости. Да беше умрел на лозето, та цял живот да давам вино за бог да прости. А ти умре на п... и сега цел живот трябва да давам п... за Бог да прости.

* * *

Отишгъл Ланко Медковски при бай Юрдан да му даде! хлебец. Той му дал и бучка сирене, при което му казал:

– Абе, Ланко, оти съ не фанеш на работа?

– Дек, бе бай Юрдане?

– В чистотата.

– Немоя, бай Юрдане! Летно време е жега, а зимно време – студено.

* * *

Цеко Пелинката караше общинската кола за почитване на нужниците в града. Колата се наричаше „текне“. Заплащането ставаше на текне.

Почитвал Цеко нужника на виден кръчмар Дано, който беше голям скъперник. Цеко пише и Дано пише текнетата. Когато работата свършила, започнали да се разплащат, ама Дано платил едно текне по-малко. Ядосан Цеко му казал:

– Изяде ми Дано едно текне, ама нищо! Айде шъ черпиш по едно вино!

* * *

Седи Дългаджията до кюмбето и чака някой да му викне едно вино.

Богат селянин влязъл в кръчмата, поръчва си юз вино и казал на кръчмаря Вачо, че търси измикярин. Дългаджията чул и веднага се прикаламисъл на масата. Седнал и започнал да разпитва за работата. Вачо го изпратил да сложи дърва на кюмбето, а селянинът го попитал:

– К'во работи тоа?

– Сичко може! Сега до обед е абаджия, а след обед – касапин, – казал Вачо.

– К'во значи т'ва?

– Значи, че до обед си кърпи гащите, а след обед си поше въшките.

* * *

Няколко дена Гутурата не идва в кръчмата. В събота след обед влиза облечен в служебен костюм на разсилен и поръчва на всички по юз вино.

– По какъв случай? – пита го Кюалецо.

– Назначиа мь у данъчното за писар – с гордост казал Гутурата.

– С ибрико пише, а с метлата попива – обадил се Киселицата.

През време на почерпката завалил хубав дъжд. Докато траел дъжда тя (почерпнята) продължавала. Спрял дъжда и всички си тръгнали, ама пътят се указал много хлъзгав. Въпреки помощта на тарбите, за които се държал Гутурата, успял да се овъргалия като бивол, така че само очите му светкали. Гутурата на челото му станала като осиковски картоф. Тя беше най-изпъкналата част на лицето му и служеше като буфер. При всяко съприкосновение със земята, тя първа поемаше удара.

Влизайки във двора, го посрещнала майка му с думите:

– Мамин, мамин, па не падаш!

– Пада ли съ у таа кал, ма мале?

* * *

Седят махленките и коментират събитията в махалата, града и развitiето на Източния фронт.

– Ама, виа чууте ли, че германските войници като е...т некоа й слагат печат на гъзо? Он не мое да съ изгърква. Остааа за цел живот, – рекла Мица с деветте езици.

– Т'ва не верно! – отговорила Веса богатата душа.

– Мице, я миела че Веса а права! Ти к'ви ни ги разпрааш? Ако т'ва а верно, оно и на Мита Кировица гъзо няма да й стигне. Я погледни к'во а дупенцето на Веса! Нема место и за един печат! – обадила се Джоровката в подкрепа на богатата душа.

* * *

Когато правехме икономически скок и петилетките изпълнявахме за три години беше на мода социалистическото съревнование. На едно събрание за отчитане на съревнованието всички ръководители остро критикували Георги Патакламата. Един добър майстор с дългогодишен стаж, който не се включил в съревнованието. Накрая насила му дали думата.

– Я вече трийсе годин работа тук колко и как моа. Оньо ден бех решил да съ включа при вазе. Убаво, ама през ноцта дойде оньо от горе (той посочил небето) и ми рече: „Георге, я съм ти дал душа и треба да гя почиташ! Давай на душата си, що сака, оти шь доде време нищо да не сака! Ако гя не почиташ я шь дода да си гя прибера!“ След тези думи си седна на мястото под бурните ръкопляскания на събранието.

СТАРИ ЛАКАРДИИ ЗА НОВИТЕ ЧОРБАДЖИИ

ЧЕШМАТА НА МУСТАФА

Неделен августовски ден. Ясно синьо небе, а слънцето припича ли препича. Двамата стари приятели Павел и Мито се връщат у дома след черковната служба по случай св. Панталей Пътник. Вървят бавно и мълчаливо, премисляйки черковната служба и житието на светеца. Пръв наруши мълчанието Мито:

– Бай Павле, ще те помоля да се отбиеш у нас! Днес е празник. Ще седнем, ще си поговорим и ще си пийнем по ракийка преди обедата.

– Благодарим ти, Мито, за поканата, ама я имам работа днеска, дако е Недия!

– Каква работа?! На божи празник е грехота да се работи!

– Щъ ида на Мустафовата чешма да си наля бардето с пресна и студена вода.

– Та ти на това работа ли му викаш? Ей къде е чешмата. Докато ти идеш и си налееш прясна водаа, аз ще сложа софрата. Ще те чакам!

След тези думи на Мито двамата се разделиха и всеки влезе в своята порта. След малко Павел излезе със стомна в ръка и тръгна по улицата към Мустафовата чешма, която не беше далече. Мито се преоблече и започна да приготвява софрата. Не след дълго Павел се върна от чешмата, остави стомната, преоблече се и влезе в двора на съседа и приятеля си Мито. Качи се по дървените стълби на язълка и седна на софрата, където в сахана беше сервирана салатата. Бръкна в пояса си, извади пунгията и започна да пълни калената лула с тютюн. Тъкмо прибираще пунгията в пояса си и Мито дойде с плъската и две юзчета в ръце. Седна, наля по юзче и каза:

– Ха сега, добре си ми дошел!

– Благодарим! Нек свети Панталей да е с назе! Чукнаха се с юзчетата, отпиха от тях и ги оставиха на софрата.

– Голема жегата ще е днес – рече Мито.

– Последен летен месец е и Господ глеа да изпече убаво грозгъето и сичкио берекет на майката земя – отговори Павел.

– Мите, добре си изстудил ракията.

– Зимника ми е дълбок и студен. Там си държа и водата за пиене.

– Абе, студената вода ни е до гъзо. Те дек е Мустафовата чешма.

Аллах да му просвети кокалете на тоа Мустафа, дек е направил тоа голем севап на маалата!

– Абе, бай Павле, аз съм стар човек, ама не зная каква е историята на тази чешма. Срамота е да живея толкова години и що вода съм изпил от нея, а да не зная нищо!

– Не знаеш, Мите, оти историята е много стара. Я бех дете и едвам го помня тоа Мустафа. Щъ ти разкажа.

След тези думи Павел замези, изтри мустаците си с ръка и отпи от юзчето. Остави го на софрата, взе лулатаа си, дръпна от нея и започна:

– Она историята е дълга и широка. Тоа Мустафа дек е напраил чешмата е баща на сегашнио Мустафа Кафеджията. Они открай време са си живеле у таа къща до Джамията, де сега живее Кафеджията. Бащата на старио Мустафа, деда му на Кафеджията е бил заможен турчин и член на управата градо ни. Бил аджия и се викал аджи Якуб. Та неговио си Мустафа е направил чешмата. Преди това она е била еднс кладенче, дек у локвите са се къпале мааленските патици Мустафата бил добър и честен човек. Бил завършил медресе турско училище, дек сега е нашето „Митрополит Канстантин“ и после почнал да се занимава с гечинмеко на баща си. Като секи правоверен, Мустафата одил редовно у Джамията. И тогава и сега един стобор дели джамията от дворо на Мустафата. Она вече не работи оти като дойдоа румънете съборна минарето до половината. И сега си е още така. Ти знаеш, че турците съ молът по четири, пет пъти на ден. У петъчен ден, кога съ у джамията оджата чете, а они съ наредени на редици и съ търтат като челата м'ги опират у земята. Та при такава една молитва около Байрамо, м'ги станал резило с Мустафата.

Павел замълча, взе си от салаттата и допи юзчето. Мито изпи своето, взе плъската, отново ги напълни и запита:

– Какъв е този резил?

– Шъ ти кажа! При едно от поредните търтения Мустафата съ опушил и пръднал. Да пръднеш у джамия или да влезне свиня у нея е найголемио грех. Причината да съ опущи никой не мое да каже точно. Мюзевирлъците биле различни. Едни викат, че бобо дек го ял бил причина, оти сакал да излезе на раатлък. Други викат, че когато Мустафата учел у медресето, оджата му праил сефтето и му разлабил алката. Трети викат, че кога бил аскер аркадашите му праили сефтето и он започнал да съ опуща. Я си миела, че и трите работи моа да са причината, ама нейсе! Още след свършване на молитвата мюзевирлъко съ разнел из маалата и целио град. Мюзевир-българин го кръстил Мустафата дек пърди у

джамията. Тоз прекор бързо се разнел из градо и след неколко дена сички го знаали като „Мустафата дек пърди у джамията.“

След тези думи Павел замези и отпи жадно една глътка, от която у юзчето не остана нищо. Мито го напълни и нетърпеливо запита:

– Е-е-е, какво общо има това с чешмата? Павел се усмихна дяволиво и продължи:

– Ти не знааш турците. Они съ много честолобиви и докачливи, особено за религията м'ги. За да изкупи грео си, он отишел у Мека и като деда си станал аджия. Горкио! Он мислел, че шь му викат аджи Мустафа и шь забраат прекоро му. Да, ама не станало как он си мислел. Па си му викали на прекор. Тогава по съвето на оджата он решил да направи чешма. Като направи чешма Алах шь му прости грео.

Чешмата е най-големо севап, който моа да направи един турчин. Т'ва си е така. Речено, сторено. Построил чешма за чудо и приказ. Сложил пьоча и на нея написал на турски и на български името си и година-та. Она и до сега си стои. Както видиш и ние пием убава вода от нея. Мюзевирите врачане веднага я кръстили „Чешмата на Мустафата, дек пърди у джамията.“

Тоа прекор не давал мира на Мустафата. Мислил он, мислил баща му, мислил и оджата и накраю измислили да иде у Стамбол додека съ позабрави работата. Отишъл он у Стамбул, оженил съ там. Народиле му съ дечурлия. Стамбул, Стамбул, ама Враца се си му у акъло. Като поотраснале децата он решил да си доде, като мислел че врачанете са забравиле резило. Прибрал се Мустафата у бащинио дом. Баща му аджи Якуб се бил поминал и Мустафата станал сейбия на имотете му.

Минале няколко дена, докато се уреди у бащинио дом. Сичко било добре, ама него се го чоплело това дали врачанете са забравиле прекоро му. Взел един ибрик и дошел на чешмата. Там имало едно мънинко момче, което наливало бардето си със студена вода. Изпраил се Мустафата и казал на момчето:

– Добър ден! Абе, момче, кой е направил и кък съ вика таа чешма?

– Добър ден! Ти сигурно не си от тука. Кой я е направил пише на чешмата. Тук гя знааеме като чешмата на Мустафата дек пърди у джамията – рекло момчето и продължило да си налива бардето.

Буца заседнала на гърлото на Мустафа. Разбрал он старата истина, че за резил ставаш за миг ама он съ помни цел живот. Видел он, че доброто съ забрава бързо, ама резило никога.

Като каза това Павел взе лулата, която беше позагаснала и дълбоко смъркна няколко пъти от нея. Настана продължително мълчание, което

Мито наруши пръв:

– Какви хора е имало. Турчин, турчин, ама и той има чест и достойнство. Цел живот не е могъл да преглътне един дребен резил, който е направил неволно.

– Мустафата е разбрал, че водата може да изпере и измие сичко освен резило. Он разбрал и това, че никога не е късно да съорезилиш. Ама манко ора останаа като Мустафата. Глей к'во шъ ти кажа! Народното събрание е светилището ни. У него като у джамията не моат да влязат свинье и да съпърди. Ама глеаш к'во стана. Сега там влизат щрокави и глистави прасенца, а излизат огоени шопари, които не само пърдат, ама съусират у него. Шъ съусират и имат право. При таа държавна софра, при това лакомо лапанье кък нема да праат тиа свинщини. Они не съвиновни. Виновни сме ния. Като ги знаеме к'ви съ, оти ги вкарваме у таа светилия?

Павел замълча за малко и продължи:

– Много малко от них са ора и знаат, че иманье ако загубиш, пкъшъ го спечелиш, ама чест загубиш ли – губиш сичко. Я не зньм от дека дойде тааа щрокава и глистава порода, ама дано съдовърши!

– Чул те Господ, бай Павле! От твоите уста в Божиите ущи! И двамата замълчаха, защото знаеха, че Господ е високо.

ШЕБЕЦИТЕ

Зноен юлски ден. Петровите пекове са в стихията си. Всички божитвари са се скрили на сянка, търсейки прохлада. На излъка, пред малката софра, са седнали двама стари приятели – Мито и Павел. На софрата стои изпотено павурче с ракия, а до него калайдисан сахан с резени обелени круши.

Пред двамата – юзчета. Павел бръкна в пояса си и извади пунгията. Напълни лулата си с тютюн, цъкна с огнивото, запали праханта, която постави в лулата си. Затисна я с палец и смръкна няколко пъти.

– Голяма жегга, голямо нещо, бай Павле.

– Време му е, Мито, сега се пече лебо – отговори Павел. Мито напълни юзчетата с изстудената ракия, взе своето в ръка и каза:

– Ха, добре дошъл, бай Павле!

– Добре заварил и наздраве! – рече Павел, отпи от юзчето и го остави на софрата.

– Вземи си мезе! – покани го Мито.

– Благодарим! Шъ си зема, оти крушата е благодат, дар божи. Она е дошла от рабо при назе. Ябълката е друго, она е греовно дърво.

– И ябълката и всички плодове са дар от Всевишния.

– Така е! Ама грео на Адам е станал като е изел ябълка. От круша съ не влаза у грех. Затова съ вика – крушите бели, ябълките брони. Крушата е свешено дърво по целио свет. Сега шъ ти кажа една приказка дек, я знъм от един црън арапин. Знаеш, че бех пленник у французете. У лагеро ни вардеа цръни арапе. Они съ грозни, ама иначе съ добри ора. С един от них станахме добри приятели. Та он ми разказа таа приказка.

Било много отдавна. Племето му живеело в една непроходима кория. В средата на селото имало голема круша, която они почитали като свешено дърво. Птичките кацали по нея и по цел ден огласяли селото със своите сладкопойни песни. Пеперуди и пчели летели на орляци и пиеле нектар от цветовете на крушата. Крушите от нея използвали като илач или за голема благина през празниците, оти и они си имат празници. С круши посрещали госкето си. Ората ловели риба, дивеч и берели горски плодове. Така безгрижно и весело си, живеело племето. Да, ама гяволо си нема работа. Една заран селото осъмнало с викове и кресъци. Като излезнали ората от колибите, що да видат:

На крушата се окачило цело стадо шебеци. Най-високо бил тарторо м'ги, а на клонете под него останалите шебеци. Ядът круши, рипат от клон на клон, биат съ у гърдите и съ зъбат на ората. Убаво, ама от небелените круши стомасите мги съ разлабиле и они осрале орталъко.

От този ден живото на племето станал много тежък. Немали свешено дърво, местото около крушата осрано, птичките вече не пеели, а от денонощните кресаци на шебеците селото немало мира. Сички опити с добро или зло да прогонят шебеците били напрасни. Така съ минало много време и ората мислеле вече да съ изселат от родното место. Запрчнале да цират дек, да идат. Арно, ама ти знаиш, че секо добро или лошо си има край.

Един ден у селото съ раздал силен рев. Ревел един голем слон, който бил тръгнал да пие вода и се разхлади у езерото до селото. Минал слона покрай крушата, а шебеците почнале да викат и да го замерват с круши. Дали от яд, или от това, че му съ яделе круши, слонот стигнал до дървото, подпрел якио си гръб у него и почнал да го стръсква. От силното стръскване зрелите круши почнале да падат по земята. Уплашиле съ шебеците и съ струпале на клоно около главнио шебек. Ти знаеш, че крушата е крехко дърво. От силното стръскване, а сигурно и от тежестта, клоно съ строшил и сички шебеци озпопадале на земята.

Поотръскале съ и дим да ги нема. Слоно си апнал от крушите и продължил своё път към езерото. Шъ ма питаш за шебеците. Они тръгнале отово Да дират свещено дърво – завърши Павел.

След тези думи той извади от пояса си една бела кърпа, изтри потното си лице, прибра я обратно и се замисли. Настана продължително мълчание, което наруши Мито.

– Какво се замисли, бай Павле? Ха да пийнем, че ракията се стопли! Наздраве!

– Наздраве! Миела вече осемдесе годин и нищо не моа да измиела. Не е прав Господ! На арапете дал шебеци, ама и слонове. На назе дал шебеци, ама слонове нема. Щом нема слонове к'ва сила моа да прогони шебеците? Кой моа да сктръска наш'та круша?

Като каза това Павел пак извади кърпата и избърса с нея насълзени те си старчески очи. Изтръска загасналата лула и я прибра в пунгията. Налегнаха го мислите, които осемдесет годин не му даваха покой. Той знаеше, че шебеците нема да се довършат или да се върнат там от дето са дошли. Дали ще доживее този ден, когато шебеците ще отидат вдън гори тилилейски само един Бог знае.

СТЪЛБАТА

Пред малка софра, на която стояха отдавна изпити юзчета, на трираки столчета, седяха познатите ни – Павел и Мито. Седяха и си мислеха за онова минало, което нямаше никога да се повтори. Пръв наруши мълчанието Мито.

– Та бай Павле, думата ми е за стълбата. Ти я наричаш сълба, а на други места й викат катарара. Както и да са нарича, тя е велико творение на човешкия гений, на което могат да завидят дори боговете.

– Оти бе, Мите? Ората стигнаа Луната, а ти ми приказваш за сълба.

– Ще ти кажа! Ще ти го обясня от историческа и практическа гледна точка. Извинявай, ама ти си по-стар и някои неща си ги позабравил или не ги знаеш! Когато Господ е създал света за шест дни, на втория ден е казал: „Нека има небе, което да бъде като покрив на света!“ Хубаво, ама това небе той го е създал не само за покрив на света, а и за място на Царството небесно, демек за място на своя трон.

И докато всички останали места на Земята човек може да ги достигне, то трона Господен никой не може да достигне. Ти не ги слушай тия дете приказват Космос, Луна, Марс и прочие! Никой не може да

достигне трона Господен! Ти не си чел, ама аз ще ти кажа, че още със сътворението на света Бог си е избрал недостъпно място за неговото царство и за неговия Рай. И Древните гърци пишат, че техния бог Зевс, се намира на една недостъпна планина. Викат ѝ Олимпо. Там човешки крак не може да стъпи.

– Е-е-е, добре! Ама к'во общо има сълбата с боговете?

– Чакай, ще ти кажа! Чевекът като подобие на боговете, винаги се е стремел да се издигне толкова високо, че никой да не може да го достигне. Ето виж! Ако я нямаше стълбата как щяхме да стигнем с тебе до излъка и да си прием пиенето?

– Абе, ти си прав! Ама оти нема сълба да съ стигне до орловите гнезда? Видиш ли орлите, тиа горди птици си праат гнездата на неприсътни места. Човек и със сълба не може да ги достигне.

– Това е друга работа. Орелът е царска птица. Тя не търпи, изстребва всичко което пълзи под нея. Затова тя е на довършване, докато пълзящите гадинки стават все повече и повече. Това е Божие наказание, защото ние хората не обръщаме внимание и не изстребваме онова, което пълзи, а гледаме да изстребваме онова, което лети волно в Божията шир.

– Я т'ва го вида! Повече от осемдесет години съм на тоа свет и мно-го свет ми е минало през лулата. Ти, Мите, не видиш ли, че и наш'те уп-равници съ стремат към орлови гнезда. Ама шъ ти кажа, че нийните гъ-зове не стават за орлови гнезда. Они моат да се местат от полог на по-лог, оти, дека седнат, се осират полого. А напоследък почнаа ем да серат у полого, ем да снасят яйца у чужди полози, като кукувици. Страшното, Мите, е т'ва дека не признават, че съ осрали полого, а се някой друг мги е виновен. Седнат ли веднъж у полого или на софрата не признават ни-що и никого.

– Ето, бай Павле! Ти ми взема думата от устата. За това исках да ти кажа за защо стълбата е велико нещо. Всички политици се стремят да седнат на държавната софра, защото тя е богата и лапането на нея е без-платно и безнаказано. Хубаво, ама тя е вдигната на високо и да се стиг-не до нея трябва или да летиш, или да намериш стълба, по която да се изкачиш. Орлите я достигат с летене, а на пълзящите твари им е нужна стълба, със стълбата се достига всичко, даже и чрез пълзене. Ти знаеш онази приказка за орела и охльова.

– Добре де, съгласен съм, ам дек, е таа сълба. И колко е висока. Я съм напраил у курнико пречки като сълба до полого. Ама не е добре. Когато легнът да спът кокошките съ качват на них и заран Е Содом и Гомор. Йъл да видиш! Тия дек са най-горе цвъкат по-долните, по-

долните цвѣкат по тия под них, а върху тия, дек са най-доле, цвѣкането е най-големо.

Там...

– Ето така е и със стълбата на политиките. Тя се нарича Партия. Всяка партия си има свои членове, съмишленици и симпатизанти. Членовете се катерат по най-високите пречки, съмишлениците – на по-ниските, а симпатизантите на най-долните, или крепат стълбата изправена. Върху тях цвѣкат всички. Според тези, които са на най-горните пречки, членовете на всички партии, съмишлениците и симпатизантите се наричат Електорат. Това ще рече, че този електорат има право да избира за полози и държавната софра политиките, които стоят на най-високата пречка на стълбата. Един писател още на времето е писал една приказка за стълбата. В нея той казва, че политик, който стигне най-високата пречка, забравя за тези, върху които цвѣка. А то е различно, но е голямо, защото държавната софра е богата и се яде до насиране. Е-е-е, понякога се случва да се счупи най-горната пречка, или на електората да му писне и да пусне стълбата. Тогава...

– Те тук, Мите, си прав, дако си по-млад от мене. Признавам! Ама оти електорато не напраи така, че да м'ги съ скорави държавната баница?

– Защо ли? Защото е глупав и покорен. Задоволява се само с трохите, които изпускат политиките от държавната баница. Една френска кралица беше рекла, когато ѝ казали, че народа няма хляб да яде. „... като нямат хляб, да ядат пасти!“⁴. За тая приказка тя е заплатила с главата си. Ама кел файда, хляб, а и пасти пак не е имало. Това е политиката.

– Слушай, Мите, к'во шѣ ти рече бай ти Павел! Политиката е прѣд-ня. Нашата мирише, а чуждата смърди.

След тези думи дядо Павел изтрѣска загасналата си лула, напѣлни я с тютюн и я запали. Като смукна няколко пѣти, замечтано погледна към гордо изправените скали. Някога там имаше орлови гнезда и орли се виеха в синьото небе над махалата. Сигурно искаше отново да ги видят старческите му очи. За съжаление във висините се виеха няколко герака и граченето им се носеше в пустошта.

Квачката в двора настрѣхна и прибра пилетата под себе си, за да ги предпази от набезите им.

Вместо епилог

Драги читатели,

Надявам се, че си се смел заедно с мен. Ако не си, присмивай ми се колко ти душа сака! Не се смей, или присмивай пред мюзевирите, защото веднага ще ти лепнат прякором Лезията!

Приятелите се печелят трудно, а врагове лесно и бързо. Тъкмо бях стигнал до най-ютите истории, когато получих призовка и долупосочената молба. Ще спра да пиша докато се реши моята съдба.

(факсимиле на молба) (Препис)

До
Районен съд

Молба

От К.К. Т. град Враца ул. ... №...

и С.С. А. град Враца ул. ... №...

Против

Веселин Николов Лазаров град Враца ул. „Войводин дол“ №
15 Господин Съдия,

И двамата потърпевши от години сме подложени на психологически тормоз от страна на г-н Лазаров. Последният не подбира време, място и присъстващи граждани да ни нарича „Джуруляци“ и други на тях сродни думи. Господин съдия.

И двамата живеем от дълги години в този град и на тези улици. Това че сме родени в село и сме зетове на къща не дава право на г-н Лазаров да ни злепоставя и обижда, още повече, че и самият той е с потекло от село Веслец. Дължим да Ви уведомим, че ние и двамата сме нещо за този квартал. Хората ни обичат и ние обичаме тях, уважават ни, придобихме граждански навици и маниери и точно това господина не може да го примири и понесе.

Обидната дума „Джурковци“ се отрази на физическото ни здраве. Първият от нас г-н Т. му се увреди от ядове джигера – т.е. белия дроб. Сега се лекува, но дали ще го бъде Господ знае.

Другият г-н А. получи дефект в походката си (влачи си краката). Господин Лазаров тероризира и други доведени зетове в квартала. Г-н П. получи цистит (често уриниране), често пъти и в гащите. Съпругата му твърди, че урината му мирише като урината на козите на комшийката му В. С. С полека степен на психическо разстройство е г-н Р. И. Тъща му ходи на гробища с колело, той не иска да отиде с нея за да върне колелото и тя да си остане там. Просто не осъзнава ползата от това.

Този човек г-н Съдия, няма никакъв срам. Агитира съпругите ни да ни напуснат и изгонят от квартала. Дори им предлага да поеме разносните по пренасяне на багажа ни до родните ни села. Възмутени сме от този човек до дъното на душата си.

Молим Ви господин Съдия, да образувате гражданско дело за обида на публично място и да бъде осъден да ни заплати морални щети на всеки от нас по 50000 лева, а на г-н П. и три пакета син памперс.

Свидетели: В.В. ул. ... №...

Р.И. ул. ... №...

С почит: (подписите не се четат)

„Кемер махала само българи и български старейшина и специален печат, като израз на признати от Султана държавни функции...“

Хаджи Калфа

Писмена защита

от Веско Николов Лазаров, жител и роден в гр. Враца, ул. „Войводин дол“ № 15

Господин Съдия,

По повод исковата молба на К.Т. и С. А. и заведеното от Р.С. Враца гр.дело 143 от..... година мога да кажа следното:

Както виждате от пътните бележки на Хаджи Калфа, още от турско робство Кемер махала се е ползвала с определен суверинитет и благоволение на Султана. Ние, останалите вече малцина потомци на тези буйни, непокорни и свободолюбиви хора сме

длъжни пред светлата им памет да запазим махалата такава, каквато ни е завещана от тях.

Столетия по-късно врачанец ще възкликне „... Враца, Ерусалимът на българщината...“ Това е част от словото на поручик Ангел Янчев при връчване знамето на 3 5-ти пехотен полк, което той спасява от плен. Неговият внук, носещ неговото име, виден лекар е роден и живее на нашата улица.

Девети септември 1944 година сvari махалата ни с 4 текстилни фабрики (С. Пърпова, Т. Руменска, Ц. Анджарска и Хаджи Мицеви), един долап за точене на коприна (М. Кръстева), мутафчийска фабрика (К. Николов), 14 воденици (една огняна на чеха Карло), 13 кръчми, 1 черква, 2 джамии, 1 хавра и други. В Махалата ни, освен няколко турски семейства, нямаше други. С турците си живеехме добре и си гледахме рахатлъка. Е, случи се така, че по погрешка ходжата направи сунет (обрязване) на цялата улица, в това число и на българчета, но това е нищо.

Махалата и специално нашата улица със старото име „Трапезица“ стана обект на вражески домогвания. Ще ме питате защо (Твърдината на Търновград беше хълма „Трапезица“, а на Враца – улица „Трапезица“). Именно на нашата улица бе проведен първия ленински съботник, на който извадихме римския калдаръм, но и днес – 55 години след него тя стои разровена без прекрасния калдаръм.

Улицата ни е дала на България достойни чедата – трима лекари, един оперен певец, един бизнесмен, секретарка на съда, трима майстори от задругата, двама директори, двама народни будители, един национален герой – антифашист, трима репресирани и други знайни и незнайни. Представител на нашата улица има в град Пърт (Австралия). Това е видния бизнесмен Иван Пипиката. Ще прекратя с достойнствата ни, защото няма да ни стигнат стотици листа да ги опиша. Всички от махалата си живеехме тихо, кротко и задружно, без разлика на пол, възраст и вероизповедание. Лоши хора ни завидяха и започнаха злините за нас. Най-напред прекръстиха улицата на „К. Николов“ След това започнаха репресиите срещу турците, които не изтраяха на този терор и се изселиха. Останахме ние „рязаните“ и голямо тегло изтеглихме. После събориха минарето на джамията, на прокрива ѝ поставиха петолъчка и я направиха обществен клуб „Джам бар“. Освен като обществен клуб тя послужи и като комунистическа черква,

защото в нея опяха тленните останки на шивача Кото и Борко Бамбачо. Последният беше виден комунистически функционер в махалата и бивш съдържател на кафене „България“ (Стефанакиевото). Национализираха фабриките, водениците и кръчмите, с което се целеше да се сломи духа на кемерчани, но това не стана. Като израз на недоволството бе атентатът на влака в местността „Кълни дол“. Всички атентатори бяха осъдени от съда като политически престъпници на различни срокове тъмничен затвор. Терорът и гоненията не дадоха почти никакъв резултат. Малко време след атентата бюстовете на вожда на световния пролетариат Сталин, вожда на българския народ Димитров разбиха носовете си в бистрата пенлива река Лева. Въпреки неимоверните усилия „престъпниците“ не бяха открити. Това наложи властимащите да приложат нова тактика – тази на Троянския кон. Тя се състоеше във вкарване на чужди хора в нашите семейства. Най-удачни за целта се оказаха „джуруляците“. Те навлязоха между нас и станаха роднини, защото „влезнааме чирво у чирво“, както се казва по нашата улица. В резултат на тази тактика, докато ние се усетим, всички моми от махалата бяха измамани и омъжени за джуруляци.

След този малък преамбюл, искам да отговоря по същество на исковата молба. По отношение на първия ищец К. Т. Това е един джуруляк, който успя да излъже едно прекрасно момиче – сираче и да се ожени за нея. В момента той живее в къщата на националния герой К. Николов. Какаво направи К. Т? В тази къща, тази комунистическа светиня, този лайнар построи свинарник. След като не му потръгна със свинете, той го преустрои за гъбарник. Не успя и с гъбите. В момента гъбарника е превърнат в кучкарник. Какъв позор! Ако стане националния герой от гроба, вместо Септемврийско въстание ще вдигне Антиджуруляшко, което ще бъде първото в световната история.

Вторият ищец С.А., след 9-ти септември 1944 година се е прекръстил на Сталин. Излъга внучката на баба Мара и се запи като кърлеж в нея. Тя е банков чиновник, а той безкнижен джуруляк. Благодарение на „мъдрите“ му съвети развалиха долапа и къщата на баба Мара. Машините, съоръженията и материалите Сталин ги продаде, а парите изпи по кръчмите. Същото направи и с мутафчийницата на дядо Кръстю. Многого пари и охолния живот превърнаха Сталин в един жалък алкохолик, който много често

не може да се прибере в къщи и ношува в предверието на джамията, което се е превърнало в негов втори дом.

Жена му много пъти го е молила да си отиде на село, но той категорично отказва. Отказва и да се лекува. Даже беше избягал от принудителното лечение в Психодиспансера. Влаченето на краката му не е от моя тормоз. Това е обичайната походка на всеки алкохолик. Много пъти съм го виждал толкова пиян, че се прибира в тях, като се влачи по гъза си, а с ръцете си помага като че ли кара кану.

Третият потърпевш Р. И. е отскоро в махалата. Той също е тръгнал по пътя на Сталин, който е негов Гуру. Тероризира тъща си, която е много добър човек. Тя произхожда от бедно работническо семейство и с голям труд и лишения успя да си купи един дамски велосипед на старо. Жената си кара велосипеда и си гледа работата. Сталин обаче учи Р. С. да я остави на гробищата и да вземе велосипеда, който после да продадат, а парите да изпият. Може ли да се постъпи така с жена, която е била „Ударник“ и „Най-добър в професията“? – питам аз.

Потърпевшият К. П. е жертва на собствения си мерак да нарушава седмата и десетата божии заповеди. Той системно прелюбодейства, а понякога пожелава жената на комшията си.

За морала му може да се съди от протокола на ислямския съд в Либия, където той беше на работа. Лично другаря Кадафи му е сложил черен печат и го е обявил за „персона нон грата“.

Напикаването му е вследствие от многобройните му срамни заболявания, нас и в чужбина. Ако продължава по този начин скоро ще започне и да се посира.

Като заключение ще направя следната равносметка: от всички кореняци мъже в махалата само един се ожени за врачанка. Всички останали са женени, разведени, за селянки или са останали маторци т.е. дърти ергени.

На нашата улица останаха да живеят само осем аборигени. Всички останали са джуруляци, които не пропускат случай да ни ругаят и заплашват дори с физическа разправа. Кемерченките се изпожениха за джуруляци и сега горчиво съжаляват и оплакват своята нерадостна съдба.

В крайна сметка мога да кажа, че не джуруляците, а ние сме тормозеното малцинство. Ние трябва да искаме възмездие, а не те. Принудени сме да пътуваме със стотици километри, да даваме

обяви у нас и чужбина за да си търсим другарки в живота, докато те си живеят царски в бащинията ни. Двама от нас пътуват всяка седмица до София, оперният певец замина чак в Бургас, а трети си останаха маторци. Има една хубава народна мъдрост, която казва „...хубава мома от село не излиза.“ Какво стана с нас? Всички хубави моми си останаха в махалата, но не вземаха нас, а джурковците. Така ние останахме немили, недраги да се скитахме по чужди градове.

Господин съдия, моля да съдействате по отношение разгромяването и изселването на тази джуруляшка мафия. Спасете нас, аборигените! Знайте, че един джуруляк ходи и след себе си по сто в града води!

Ние живеем по-зле от евреите във Варшавското гето. При последната акция джуруляците прекръстиха улицата ни отново. Сега се казва „Войводин дол“, като по този начин искат да се изкарат все войводи. В същност те я направиха на „Усран дол“.

Ще изпратим препис от тази защита до Комитета по правата на човека в Женева, а като еколози – в екогласност и лично до др. Стефан Гайтанджиев!

Моля делото срещу мен да се прекрати, като ми бъде присъдено ищците да заплатят разноските по делото, а на мене 100000 лева обезщетение за неимуществени вреди!

Бог да пази Кемеро!

С уважение: не се чете (В. Лазаров)

Драги читатели, аз ви обещавам, че ще продължа да пиша, независимо къде: дали в моя скромен кемерски дом, или в Профилакториума за принудително внедряване край Бистрец!

КРАЙ

© 2004 Веско Лазаров

Сканиране, разпознаване и редакция: Алекс Болдин
Публикация: БГ Принт ООД, Враца, 2004

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/2980>]